

PRIRUČNIK ZA URBANI DIZAJN

Prograf ■ Orion Art

IZ RECENZIJA

Prof. dr Eva VANIŠTA LAZAREVIĆ

šef Departmana za urbanizam
Arhitektonskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

Kompendijum britanske asocijacije *English Partnerships*, pionira urbane obnove i regeneracije u Velikoj Britaniji – preveden na srpski jezik, predstavlja značajan praktični doprinos i pomoć ekspertima iz oblasti urbanizma, studentima arhitekture ali i široj javnosti, lokalnim vlastima i trećem sektoru.

Napisan u obliku smernica, kao vid priručnika koji se lako koristi, pregledan i praćen crtežima da bi bio jasniji, kao i zanimljivim fotografijama – sasvim sigurno može da nam bude dobar model kako se predstavljaju višedecenijski savlađivana znanja i preporuke – na sasvim jednostavan i krajnje dostupan način.

Ključna reč – red, ili kako uvesti urbani red unutar gradova, prikazivanje najboljeg načina na koji se oni transformišu, podmlađuju i kako se rešavaju njihovi gorući problemi – od neprocenjive je pomoći u savladavanju haosa u sredini u kojoj živimo danas.

Ugodno je, takođe, znati da to nisu samo naši specifični urbani problemi.

U tom smislu, sa velikim zadovoljstvom preporučujem ovaj priručnik, na čijem sam prevodu i lično učestvovala kao recenzent prvog dela, a koji je predstavljen srpskoj javnosti kao rezultat dugotrajnog rada dvojice mladih entuzijasta, arhitekata Darka Polića i Gorana Petrovića.

Mr Žaklina GLIGORIJEVIĆ

direktor Sektora za prostorno
i generalno planiranje
Urbanističkog zavoda Beograda

Originalni *Urban Design Compendium* ili, slobodno prevedeno, priručnik za projektovanje gradskog prostora, je prvi deo izvanredne edicije koju je *English Partnerships* još davne 2000. godine ponudio lokalnim upravama Velike Britanije. Ovaj Priručnik je jasnim, govornim jezikom napisan osnov za ocenjivanje dobro osmišljenog i urednog javnog, odnosno gradskog prostora. Namenjen je svima koji učestvuju u donošenju odluka o usvajanju, finansiranju i izvođenju takvih projekata i stoga dragocen, jer pruža sigurnost u odlučivanju o ulaganju javnih sredstava u uređenje javnog prostora.

Sa druge strane, ova publikacija je odličan edukativni materijal za mlade urbaniste i projektante, kao i još bolji podsetnik za one koji već imaju iskustvo u kreiranju projekata za javne prostore. Istovremeno, ukusno ilustrovana publikacija podseća i sve one koji koriste javni prostor na važnost kvalitetno osmišljenog, urednog, ukusnog i udobnog okruženja u svakodnevnom životu u gradu.

Ideja tima naših autora koji su priredili ovaj priručnik za upotrebu u Srbiji je da ga ponudi na korišćenje našim lokalnim upravama, kao prvi korak u seriji sličnih prevoda javnih dokumenta iz oblasti urbanizma i projektovanja u razvijenim urbanim sredinama. Cilj distribucije ovog priručnika je da na razumljiv i jasan način podseti profesionalce i one koji u lokalnim zajednicama donose odluke o javnim investicijama i kontroli urbanističkih i arhitektonskih planova i projekata koliko je lep, bezbedan i ukusno oblikovan javni prostor značajan za uspešno funkcionisanje lokalnih zajednica.

PREDGOVOR

Zivojin KARA-PEŠIĆ

*predsednik Katedre za arhitekturu
Zadružbine Kolarac*

Prvi pokušaj ove sredine da uvede red u oblast prostornog planiranja i gradogradnje – u vidu dugoročnog opštejugoslovenskog makroprojekta, predvođenog nekadašnjim Saveznim zavodom za urbanizam, stambena i komunalna pitanja – okončan je novembra 1968. publikacijom *Preporuke za programiranje i planiranje gradova i naselja*. Dvoipogodišnji rad na njoj smatran je tek pripremnom fazom: „Odmah započinjemo rad na novoj verziji normi. Prva faza će biti praćenje postojećih preporuka i utvrđivanje savršenijeg metodološkog pristupa za sledeći pokušaj. Drugu fazu će sačinjavati provera u praksi postojećih preporuka i analiza dobrih i loših obeležja. U trećoj fazi će biti angažovano više naučnih i stručnih institucija, koje će pripremiti pojedine delove novih normi, da bi se u četvrtoj fazi moglo obaviti usklađivanje sve pripremljene građe u sinteznu celinu. Očekujemo da ćemo našoj stručnoj javnosti novu verziju normi ponuditi na korišćenje 1973. godine, posle mnogo obimnijeg naučnog i stručnog rada i široko razgranate profesionalne saradnje.“

Ništa od ovoga što je najavljeno uvodnikom tadašnjeg dalekovidog direktora Rajka Rajića nije, nažalost, ostvareno tokom četrdeset proteklih godina. Struka nije jedini vinovnik sve većeg pogoršanja onoga što je u međuvremenu nastalo, ali je njeno zaostajanje za problemima kojima se bavi tome doprinelo: u detaljnom urbanističkom planiranju se uporno služimo hektarom, uprkos tome što je gradski prizor koji doživljavamo kao ambijent deset puta manjeg obuhvata; stepen iskorišćenosti i stepen pokrivenosti zemljišta podložni su proizvoljnosti u pogledu površine na koju se odnose; složeni funkcionalno-ambijentalni odnos zgrade i javnog gradskog prostora sveden je na popločavanje i zatravljivanje gazišne ravni; osnovne ishodbice arhitekture – kompozicija, percepcija, semantika, funkcija - prestale su da budu presudne odrednice uravnoteženog gradskog tkiva; količinski pokazatelji (svojstveni građevinarstvu) preuzeli su mesto i ulogu merila u projektovanju. Surova istina da izostanak ili nedorečenost jednog od međuodnosnih pokazatelja umanjuje ili sasvim poništava upotrebnost svih ostalih izazvala je sklonost stručnjaka krajnostima - jedni se grčevito drže neproverene brojčane dogme, dok drugi svako pravilo smatraju pretnjom sopstvenom stvaralačkom nadahnuću - u kojima se sporazumevanje izvrglo u nepomirljive međusobne zavade.

Institucije bez pomno probranog i marljivo održavanog instrumentarija nemaju dovoljnu snagu da se suoče sa savremenim problemima i postanu radionice za popravku grada, koje oličavaju i u delo sprovode rešenost zajednice da se razumnim činovima suprotstavi stihijnim zbivanjima. Jedna od pogubnih posledica zatvaranja očiju pred problemima svakodnevice i odgađanja obaveze priređivanja podobnih alata svakako je razmah bespravne gradnje, kojim se trajno razara gradskost. Nije slučajno da uzorno stručno štivo, kakav je ovaj priručnik, stiže iz društva koje se srčano suočava sa stvarnošću, postavlja jasne ciljeve njenog poboljšanja – sklad prirodnog i stvorenog, nasleđenog i novoizgrađenog, pomirenje mnoštva protivurečnosti (ponajpre one između privatnog i javnog), obuzdavanje saobraćaja, koji preti otuđenjem od svoje opslužne svrhe i još mnogo toga – i svoju administraciju strogo (skoro neumoljivo) podređuje ostvarenju tih ciljeva. Otud i pojava da je doživljaj gradskog predela u većini gradova Velike Britanije, jedne od najgušće naseljenih zemalja u Evropi, na granici pastoralnog.

Načela koja su u ovom priručniku uspostavljena zasnovana su pre svega na delotvornosti nezavisnih institucija, na njihovoj dogovorno uspostavljenoj

PREDGOVOR

hijerarhiji i jasno razlučenim nadležnostima, uz pravovremeno uključivanje svih učesnika u proces i međusaradnju centralne vlasti sa lokalnim donosiocima odluka. Umesto na neobrazloženim brojčanim pokazateljima, preporuke ovog priručnika zasnovane su na međuodnosima pojava. One upozoravaju na celovitost životne sredine, u kojoj i naizgled neznatni zahvati znaju da budu sudbonosni, na činjenicu da sklad gradskog predela nalaže najtešnju uzročno-posledičnu vezu planiranja, projektovanja i stilskog oblikovanja i da zanemarivanje nekog od tih činilaca žitelji doživljavaju kao ozbiljno narušavanje ambijentalnosti (od nelagode, preko odbojnosti, do osećanja telesne ugroženosti). Visok stepen društvene usklađenosti odražava se i u sažetom načinu prikazivanja problemskih oblasti – svaki list je celina za sebe i istovremeno deo zrelo promišljene strukture priručnika – uz jasno stepenovanje po merilu bitnosti i složenosti. Svi izneseni stavovi potkrepljeni su rečitim primerima iz evropske prakse, uz zadivljujuću ravnotežu između tekstualnog dela i ilustracija (skica, šema, fotosa).

Kad se sve rečeno ima na umu, rešenost preduzimljivih mladih arhitekata da stručnoj - a preko nje i najširoj društvenoj javnosti bude podaren pouzdan putokaz u donošenju gradouređivačkih odluka, kakav je *Urban Design Compendium*, kao i napor koji su u taj poduhvat uložili, zaslužuju najiskrenije priznanje i pohvale.

Za razliku od onog pre četrdeset godina, ovaj priručnik je ostvareni dugoročni makroprojekt, uslovljen sistematičnim praćenjem promena i unapređenjem standarda iskustvima koja se unose planiranim ritmom u nova izdanja. Njegovo široko primenjivanje – u prestonici i još više u sredinama izvan nje, gde su stručnjaci lišeni merila i pometeni stalnim donošenjem novih umesto usavršavanja postojećih propisa - prenuće, uvereni smo, našu lutanjima namučenu praksu i najbolje potvrditi iskaz Valtera Gropijusa da „standard znači najviši stepen civilizacije (bilo koje), traganje za najboljim, izdvajanje bitnog i nadličnog od ličnog i slučajnog“.

UVOD

Darko POLIĆ
Goran PETROVIĆ

Kao što Luis Mumford (*Mumford*) kaže da je antički Rim bio kompendijum sveta, odnosno sadržao svaki njegov deo u maloj količini, tako je i *Urban Design Compendium* knjiga zamišljena da sažeto obraduje sve teme iz oblasti urbanog dizajna. Termin priručnik uobičajeniji je u domaćoj praksi, te je zato i usvojen. Ova knjiga se isto tako mogla zvati i podsetnik, budući da treba da se nađe pri ruci svim učesnicima u procesu obnove prostora grada i da ih, na sasvim konkretan način, podseti na osnovna pravila stvaranja i transformacije urbane sredine.

Pod pojmom urbani dizajn kod nas se obično podrazumeva rad u arhitektonskoj razmeri, odnosno oblasti između planskih akata višeg reda i arhitektonskih projekata. U smislu u kome se, međutim, ovde pominje termin *urban design*, on obuhvata i planersku i projektantsku aktivnost, tako da se može shvatiti kao planiranje i projektovanje.

Priručnik za urbani dizajn nudi gotove forme i obrasce, kojima se može oblikovati novo naselje, deo grada ili rekonstruisati određena zapuštena zona grada. Ovi predlozi se kreću u okvirima održivog razvoja građene sredine i saobraćajne infrastrukture, uz potenciranje kvaliteta i dostignuća svakodnevnog, uobičajene graditeljske prakse (vernakularne arhitekture). Priručnik nudi predloge oblikovanja objekata i otvorenih prostora, ukazuje na moguće greške, ali i na lošu praksu koju treba menjati. Priručnik takođe daje opis samog procesa planiranja, odnosno izrade i sprovođenja plana kroz saradnju sa svim učesnicima u procesu (građani, investitori, stručnjaci iz raznih oblasti, institucije). Ovako strukturiran proces sasvim je u skladu sa našim važećim zakonom koji reguliše oblast planiranja.

U Priručniku su dati savremeni primeri, pre svega iz Velike Britanije. Drugačija tradicija planiranja i izgleda engleskih naselja možda i nisu za poređenje, ali jesu za uzor. Kroz različite publikacije, od kojih je najznačajnija upravo ova, vladina agencija *English Partnerships* usmerava urbanu obnovu i regeneraciju u Engleskoj. Na osnovu ovog Priručnika lokalne agencije za urbanu obnovu izrađuju svoje, prilagođene priručnike, po kojima zatim rade učesnici u različitim fazama planiranja i projektovanja. Primeri iz priručnika se sprovode u praksi – dobri se potenciraju, a loši odbacuju. Saradnja sa planerskim kućama je dvosmerna, budući da se dobre i sveže ideje uvek nađu u novoj publikaciji i podele sa drugim sredinama, a sve u cilju promovisanja kvaliteta planskog ili projektnog rešenja kao ključnog za uspeh svakog gradograditeljskog poduhvata.

Priručnik za urbani dizajn je namenjen planerima i projektantima, zavodima i opštinskim upravama za urbanizam, komunalnim preduzećima, obrazovnim institucijama, investitorima, ali i grupama građana koje mogu naći podršku i izvor informacija u svojim aktivnostima u zaštiti graditeljskog nasleđa, očuvanja životne sredine ili duha mesta. Priručnik jeste skup pravila organizacije i oblikovanja naselja, kao i procesa donošenja opšte prihvaćenog planskog rešenja, oko koga se mogu okupiti svi akteri u ovom procesu. Građenje gradova je složen proces, a najbolje rešenje je konsenzus svih zainteresovanih.

Pravi cilj ovog poduhvata je da engleski primeri budu podsticaj za izradu domaćeg priručnika za urbani dizajn, ili čak niza lokalnih priručnika za različite regione, uz saradnju sa svim zainteresovanim partnerima i udruženjima. U tom smislu, namera je priredivača da ovu knjigu i ideje koje ona promovira predstavi i učini dostupnima što širem krugu potencijalnih korisnika, u Srbiji i susednim državama.

SADRŽAJ

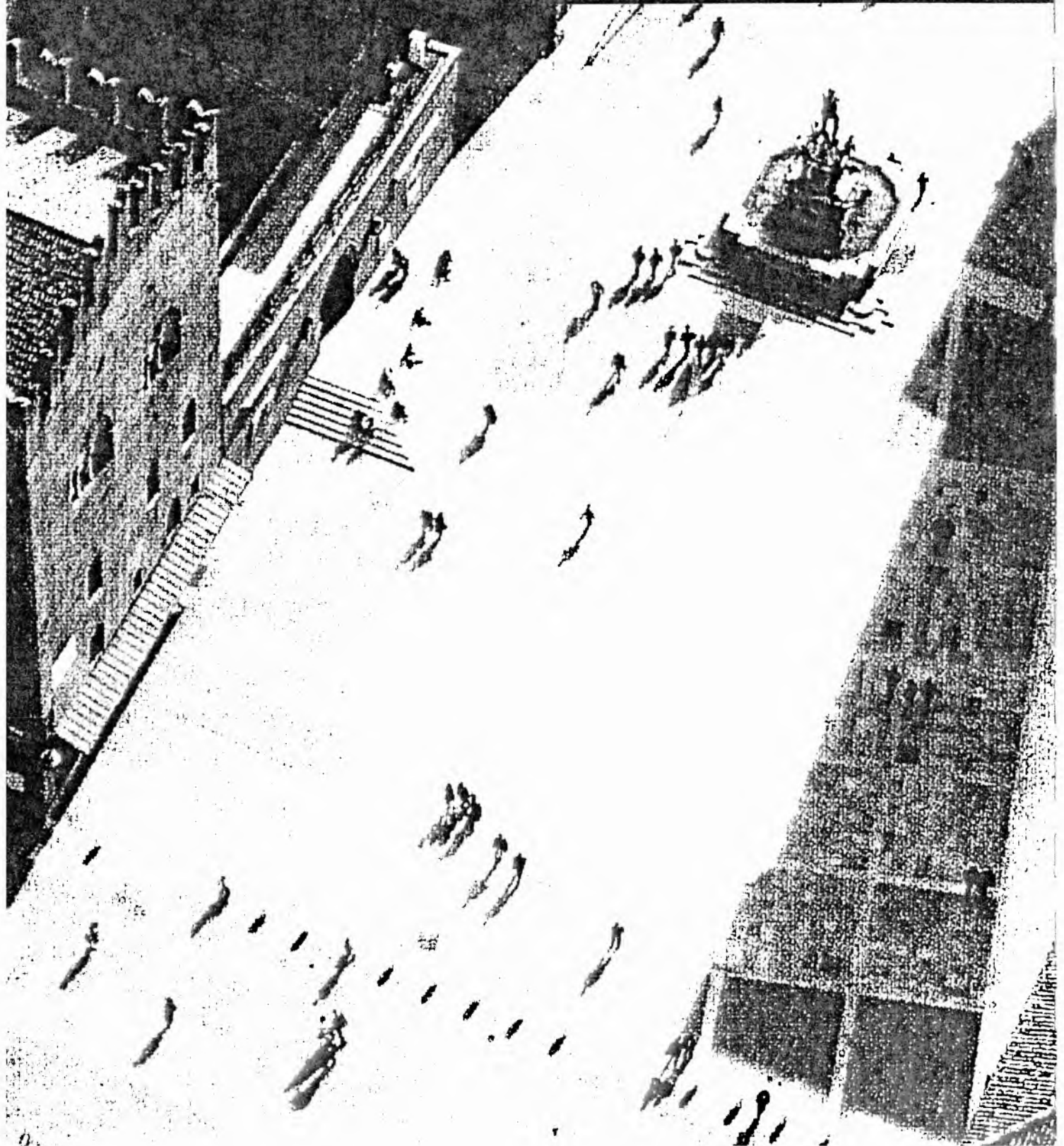
Iz recenzija	2		
Predgovor	3	3.7 Blokovi	64
Uvod	5	3.7.1	Zatvoreni blokovi 64
		3.7.2	Veličina bloka 65
		3.7.3	Oblik bloka 65
		3.7.4	Unutrašnjost blokova 66
1 OSNOVE	8	3.8 Parcele	67
1.1 Značaj urbanog dizajna	12	3.8.1	Velike parcele 67
1.2 Ključni principi urbanog dizajna	14	3.8.2	Veličina parcele 67
1.3 Kako je Priručnik organizovan	15	3.8.3	Podela parcela 67
2 UVAŽAVANJE KONTEKSTA	18	4 USPOSTAVLJANJE VEZA	68
2.1 Lokalna zajednica	20	4.1 Pešaci	71
2.2 Mesto	22	4.1.1	Pešačko okruženje 71
2.3 Prirodni resursi	25	4.2 Vožnja biciklom	73
2.4 Saobraćajna povezanost	28	4.2.1	Okruženje za bicikliste 73
2.5 Izvodljivost	30	4.2.2	Biciklističke staze 73
2.6 Vizija	31	4.2.3	Bezbednost biciklista 73
		4.3 Javni prevoz putnika	74
		4.3.1	Područje koje opslužuje javni prevoz 74
		4.3.2	Autobuski prevoz 74
3 URBANA STRUKTURA	32	4.4 Ulice i saobraćaj	75
3.1 Okvirno rešenje kretanja	34	4.4.1	Tipovi ulica 75
3.1.1	Procena kretanja 35	4.4.2	Glavne saobraćajnice 75
3.1.2	Pešačko susedstvo 35	4.4.3	Ulice kao društvena mesta 76
3.1.3	Mreža ulica 36	4.4.4	Trasiranje 76
3.1.4	Tipovi mreža 38	4.4.5	Ukrštanje 77
3.2 Mešanje namena	39	4.4.6	Usporavanje saobraćaja i pešački prelazi 77
	Jedinica susedstva 40	4.5 Parkiranje i snabdevanje	78
	Karakter područja 40	4.5.1	Standardi parkiranja 78
3.2.3	Kompatibilne namene 41	4.5.2	Položaj parkinga 79
3.2.4	Mešanje oblika, namena i korisnika 41	4.5.3	Parkinzi za automobile 80
3.2.5	Centri 42	4.5.4	Snabdevanje 81
3.2.6	Ivična izgradnja 43	4.6 Komunalna infrastruktura	82
3.2.7	Prelazne zone 45	4.6.1.	Trasiranje 82
3.3 Gustine, sadržaji i oblici	46	4.6.2	Kućišta za opremu 82
3.3.1	Gustine i sadržaji 46		
3.3.2	Gustine i oblici 47	5 DETALJI MESTA	84
3.3.3	Gustine i unutrašnji prostor 49	5.1 Pozitivan javni prostor	86
3.3.4	Gustine i vreme 49	5.1.1	Pozitivni i negativni prostori 87
3.4 Energetska efikasnost i izvori energije	50	5.1.2	Građevinske linije povlačenja 88
3.4.1	Projektovanje za sunčevu energiju 50	5.1.3	Okruženje 88
3.4.2	Voda 51	5.2 Oživljavanje spojeva	89
3.4.3	Zemljište 51	5.2.1	Aktivan ulični front 89
3.4.4	Vetar 52	5.2.2	Bogatstvo i lepota 91
3.4.5	Otpad 52	5.3 Veličina i razmere zgrade	93
3.5 Gradski pejzaž	53	5.3.1	Visina zgrade 93
3.5.1	Otvoreni prostor i pejzažno uređenje 54	5.3.2	Dubina zgrade 94
3.5.2	Javni pristup otvorenom prostoru 57	5.3.3	Uglovi 94
3.5.3	Mreže otvorenih prostora 57	5.3.4	Širina zgrade 95
3.5.4	Živi svet i ekologija 57	5.4 Graditi za promene	96
3.5.5	Topografija 58	5.4.1	Višenamenske zgrade 96
3.5.6	Mikroklimat 59	5.4.2	Prilagodljivost i ponovna upotreba 97
3.5.7	Upravljanje 60	5.5 Uspešan javni prostor	99
3.5.8	Urbane šume 60	5.5.1	Društveni prostori 99
3.6 Urbani reperi, vizure i žižne tačke	61		
3.6.1	Urbani reperi 61		
3.6.2	Vizure 62		
3.6.3	Žižne tačke 62		

SADRŽAJ

5.5.2	Posebna mesta	101
5.5.3	Ulični mobilijar	102
5.5.4	Znaci	104
5.5.5	Rasveta	104
5.6	Bezbednost i osećaj bezbednosti	106
5.6.1	Ugraditi bezbednost	106
5.6.2	Prevenција kriminala i javni prostor	106
6	IMPLEMENTACIJA I REALIZACIJA	108
6.1	Upravljanje procesom projektovanja	111
6.2	Prva faza - polaz	112
6.3	Druga faza - uvažavanje konteksta	113
6.4	Treća faza - stvaranje urbane strukture i uspostavljanje veza	114
6.5	Četvrta faza - detalji mesta	116
6.6	Peta faza - praćenje	117
	BIBLIOGRAFIJA	118
	INDEKS POJMOVA	120
SPISAK TABELA		
1.1	Ključni principi urbanog dizajna	14
2.1	Podsetnik za procenu lokalne zajednice i politike	21
2.2	Podsetnik za procenu osobenosti	24
2.3	Podsetnik za procenu ekoloških aspekata	27
2.4	Podsetnik za analizu kretanja	28
2.5	Spisak za studiju izvodljivosti	30
3.1	Prednosti mešanja namena	39
3.2	Koristi od većih gustina	46
3.3	Matrica gustine	48
3.4	Tipologija otvorenih prostora	55
3.5	Tipovi parkova	56
4.1	Područje koje opslužuje javni prevoz	74
4.2	Tipovi ulica koji imaju i kapacitet i karakter	75
5.1	Preporučena povlačenja građevinske linije zavisno od uslova lokacije	88
5.2	Odnosi visine i širine	88
5.3	Smernice za aktiviranje frontova	89
5.4	Posledice dubine zgrade	94
5.5	Preporuke za detaljno oblikovanje višenamenskih zgrada	97
6.1	Faze upravljanja projektom	110

01 OSNOVE

1.1 Značaj urbanog dizajna 1.2 Ključni principi urbanog dizajna 1.3 Kako je Priručnik organizovan

Mnogi projekti obnove i razvoja urbanih sredina zahtevaju učešće države u finansiranju jer je neophodno obezbediti subvencije za troškove održavanja objekata, infrastrukture i slobodnih površina i obezbeđivanje izvodljivosti projekata. Kvalitet rešenja postaje jedan od najvažnijih kriterijuma za utvrđivanje podobnosti projekta za finansiranje iz budžeta.

Na koji način bi oni koji obezbeđuju sredstva iz državnog budžeta trebalo da ocenjuju kvalitet predloženih rešenja? Postoji potreba za objektivnim pristupom u odlučivanju o tome koja rešenja urbanog dizajna dobro funkcionišu i zašto je to tako. Isto tako, podnosioci projekata moraju da znaju na čemu su kada podnose zahteve za obezbeđivanje finansijskih sredstava. Šta se očekuje od njih u smislu njihovog ulaganja u samo projektno rešenje?

Cilj Priručnika za urbani dizajn jeste da pruži podnosiocima projekata, organima zaduženim za finansiranje i zainteresovanim trećim licima smernice za postizanje i ocenjivanje kvaliteta urbanog dizajna u razvoju i obnovi prostora grada.

Sadržajem Priručnika svakako nisu iscrpljene sve teme. On sadrži analizu najvažnijih problema planiranja i projektovanja u različitim fazama izrade projekta, od prvobitnih analiza do detalja predloženih rešenja. Priručnik se, u principu, bavi suštinom uloge urbanog dizajna u stvaranju proizvoda. Drugim rečima, kako menjamo gradski pejzaž da bismo stvorili mesta¹ na kojima ljudi žele da žive, rade i vode društveni život, od dela ulice do potpuno novih naselja. Priručnik nije prevashodno zamišljen kao vodič o uticaju dizajna na formiranje rešenja i proces upravljanja projektom. Mi se, ipak, bavimo i tim pitanjima u poslednjem poglavlju, kroz iscrpan spisak literature koja može koristiti čitaocu.

U Priručniku su prikazani dobri primeri i modeli rešenja, primenjeni kako u Velikoj Britaniji tako i u drugim zemljama i zasnovani na nizu novih i ponovo otkrivenih pristupa urbanom dizajnu koji su se pojavili tokom poslednje decenije. Pokret urbane obnove inicirao je novi talas razmišljanja o tome kako promišljeno planiranje i projektovanje može da utiče na položaj objekta ili naselja na tržištu, izmeni doživljaj nekog mesta i podigne nivo vrednosti. Postoji i veliki broj istraživanja na osnovu kojih se može zaključiti šta čini suštinu kvaliteta gradskog prostora.

¹ U domaćoj praksi ovaj termin se najčešće zamenjuje terminom prostor. Čini se, posebno u kontekstu britanskih preporuka, da je adekvatnije uvesti termin mesto (*place*) budući da se on može shvatiti višeznačno. O ovoj temi govori se detaljno u Odeljku 2.2 *Mesto* (*prim. ur.*)

Greenwich Millennium Village već pokazuje nove načine života u gradu Griniču (Greenwich)

U razmišljanju o obnovi i razvoju urbanih sredina vlasti stavljaju sve veći akcenat na planiranje i projektovanje i kvalitet rešenja. Objavljivanje Priručnika rezultat je rada Radne grupe za urbanizam (*Urban Design Group*) koju je osnovala vlada sa zadatkom da razmotri kako bi se mogao iskoristiti planirani porast broja domaćinstava u Engleskoj od 20% u narednih 20 godina kao osnova za urbanu obnovu manjih i većih gradova. U svom završnom izveštaju iz 1999. godine, pod nazivom *Ka renesansi urbanih sredina* (*Renaissance of Urban Communities*), Radna grupa poziva na urbanu obnovu zasnovanu na planiranju i projektovanju. Revidirana verzija *Priručnika o urbanističkom planiranju i projektovanju, da pomogne biti bolji* (*Simon Ripper* (*Planning Policy Guidance Note 3 (Housing)*), objavljena u martu 2000. godine, bavi se posebno pitanjima planiranja i projektovanja i kvaliteta rešenja i elaborira načine na koji dobar plan i projekat mogu da pomognu da se na najbolji način iskoristi već izgrađeno zemljište i poboljšaju kvalitet i atraktivnost stambenih područja.

Priručnik je izrađen u skladu sa smernicama za planiranje i projektovanje Ministarstva za životnu sredinu, transport i regionalni razvoj (*Department of the Environment, Transport & the Regions*) / Komisije za arhitekturu i izgrađenu sredinu, pod nazivom *Projektovanje: Upravni dizajn u sistemu planiranja: ka boljoj praksi* (*By Design: Urban Design in the Planning System: Towards Better Practice*). Ovaj dokument, objavljen u maju 2000. godine, služi kao dopuna pomenutog *Priručnika o urbanističkom planiranju i projektovanju* i ima za cilj da pomogne lokalnim samoupravama i njihovim partnerima da kroz unapređenja sistema planiranja dođu do boljih rešenja.

Zasto *English Partnerships* i *Housing Corporation*?

Tokom proteklih pet godina *English Partnerships* i *Housing Corporation* su predvodili promociju inovacija u planiranju projekata koje su finansirali u javnom sektoru. *English Partnerships* je uvek naglašavao značaj planiranja i projektovanja i kvaliteta i u svojim projektima i u projektima svojih partnera i nalazio put da najnovija razmišljanja u ovoj oblasti primeni u praksi. Standardi za planiranje i projektovanje inkorporirani su u Razvojni plan, a njihove publikacije *Vreme za projektovanje, vreme je za najbolje* (*Time to Plan: Time for the Best*) i *Stvaranje mesta* (*Design for Design: Making Places*) utemeljile su značaj urbanog dizajna u odnosu na obnovu i razvoj gradskih prostora, potpomognute izuzetnim projektima, među kojima su projekat *Greenwich Millennium Village* i druga Milenijumska naselja, kao i agencije za urbanu obnovu i regeneraciju (*Urban Regeneration*).

¹ U Britaniji se uz termin *urbana regeneracija* koristi i termin *urbana renesansa* (prim. rec.).
English Partnerships, 1996.
www.greenwich-village.co.uk

The Guinness Trust i Knightstone Housing Association su zajedno izgradili mešovitu stambenu zonu velikih gustina, koja se dobro uklapa u lokalni milje. From, Somerset, (From, Somerset)

može da se pohvali sličnim rezultatima.

Tokom niza godina Korporacija je saradivala sa pokretom udruženja za stanovanje na izradi smernica za projektovanje koje predstavljaju kombinaciju inovacija, fleksibilnosti i kvaliteta projekata realizovanih u praksi. Korporacija sve više svojim prioritetima smatra projekte koji gradskim četvrtima donose korist u najširoj urbanoj obnovi. U znak priznanja za navedene aktivnosti bivšem direktoru Korporacije je nedavno pripala čast da bude izabran za zamenika predsednika Radne grupe za urbanizam.

Kome je namenjen Priručnik?

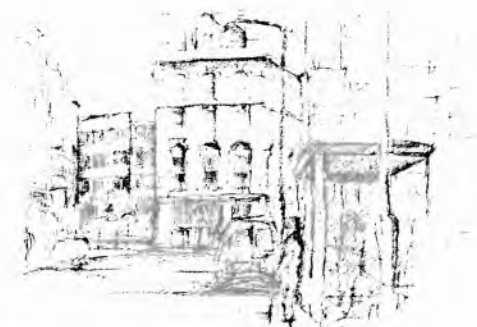
English Partnerships i *Housing Corporation* nameravaju da koriste Priručnik kao smernice za svoju politiku razvoja i njenu praktičnu primenu u projektima urbane obnove ili nove izgradnje. Ove organizacije imaju značajnu ulogu u postavljanju kvaliteta planova i projekata, ali značaj Priručnika je mnogo veći od toga. Nadamo se da će on poslužiti kao informator i pomoć svima onima koji se bave projektima urbane obnove ili nove izgradnje i da će njegova primena doprineti unapređenju kvaliteta projekata urbane obnove i regeneracije², čije je težište na stanovanju, kao i promovisanju principa održivog razvoja.

² www.borusnjcorp.gov.uk
Quality Quality – insistiranje na kvalitetu planerskog ili projektnog osenja smatra se u ovom priručniku ključnim za uspešnu implementaciju projekata urbane obnove (ppm.ur).

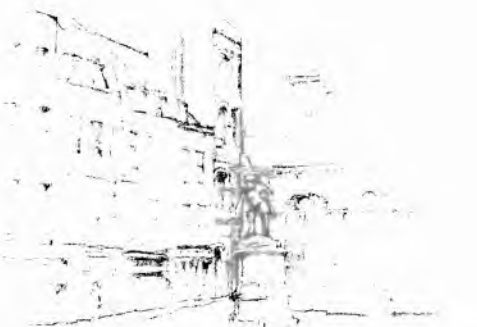
1.1 ZNAČAJ URBANOG DIZAJNA

1

2

3

4

Nasuprot multifunkcionalnim prostorima (p.univ. ur.)

Urbani dizajn spaja brojne elemente stvaranja mesta – odgovornost prema životnoj sredini, društvenu jednakost i ekonomsku izvodljivost, na primer – kako bi se dobila mesta koja se odlikuju lepotom i posebnim identitetom. Urbani dizajn prevazilazi svoje korene kao što su planiranje saobraćaja, arhitektonsko projektovanje, ekonomija razvoja, pejzažno uređenje i inženjering. On obuhvata sve te elemente. Ukratko, urbani dizajn je proces stvaranja nove vizije nekog prostora, a zatim angažovanja eksperata na realizaciji te vizije.

Od Drugog svetskog rata naovamo u Velikoj Britaniji se odvijaju ekstenzivan urbani razvoj i obnova. Iako ima izuzetaka, veliki deo nove gradnje bio je trećerazredan po kvalitetu i nedostajao mu je bilo kakav duh mesta

. U najgorim slučajevima rezultati nisu bili adekvatni. Fine urbane teksture su naružene novom gradnjom. Izuzetno graditeljsko nasleđe, koje proističe iz engleske urbane tradicije, svedeno je na banalne i monotone forme, dosadne i podređene saobraćaju. Toliko smo mnogo puta ponavljali standardne tipove i šeme kuća, blokova i ulica, uz malo ili nimalo pažnje prema lokalnom kontekstu, sve dok nismo shvatili da danas gotovo svi prostori nalikuju jedni drugima.

Deblokiranje blokada

Proces izgradnje, kao i učesnici u procesu – organi centralne i lokalne vlasti, političari i profesionalci, developeri, investitori i izvođači – uhvaćeni su u klopku sistema koji stvara izgrađenu sredinu, ali ne i mesto. Nadamo se da će ovaj Priručnik odigrati korisnu ulogu u usmeravanju napora za uspostavljanje okvira za stvaranje kvalitetnih mesta. Agencije koje se bave finansiranjem, kao i propisi i pravilnici o planiranju, pokazuju sve veću rešenost da potpomognu napore usmerene na to da se nova gradnja ne može smatrati prihvatljivom ako se ne bavi duhom mesta, odnosno prostorom, i to na odgovarajući način. Da bi kvalitetna mesta postala standard, a ne izuzetak, potrebno je prevazići čitav niz prepreka, kao što su:

- Razdvojenost profesionalnih disciplina – saobraćajni i geodetski inženjer, arhitekta, pejzažni arhitekta, urbanista-planer – umesto prihvatanja multidisciplinarnog pristupa,
- Nedovoljno priznavanje legitimne uloge javnog sektora u promovisanju visoko kvalitetnih rešenja kroz planiranje, opremanje lokacije, nabavke i investicije,
- Prevažodno konzervativna, kratkoročno orijentisana priroda građevinske industrije, zasnovana na ponudi – pogotovo firme koje grade stambene objekte na veliko i koje su usredsredene na proizvod, pre nego na stvaranje načina života ili zajednice,
- Prednost koju industrija nekretnina i finansija daje objektima i zonama samo jedne namene¹. Nedostatak inovacija u pristupu izgradnji u pogledu principa održivog razvoja, korišćenja novih tehnologija, efikasnosti građenja, kao i planiranja i projektovanja primerenog 21. veku,
- Reaktivni pristupi i načini razmišljanja o planiranju i kontroli građenja koji primenjuju kvantitativne standarde (zoniranje, gustina, parking, rastojanja koja obezbeđuju privatnost itd.) umesto da pružaju kvalitativne savete i sudove i
- Odsustvo pouzdanog, snažnog i promišljenog, opsteprihvacenog niza smernica i procedura, putem kojih se može obezbediti kvalitetno planiranje i projektovanje.

1.1 ZNACAJ URBANOG DIZAJNA

Projektovanje pripada svima

Projektovanje nije delatnost rezervisana samo za projektante i njihove saradnike. Urbani dizajn, kao i svi drugi oblici planiranja i projektovanja, treba da podrazumeva i dijalog sa klijentima, bez obzira da li je reč o korisnicima određenog područja ili o onima koji će se verovatno tu doseliti. To je proces koji treba da se zasniva i oslanja na interese korisnika. Korisnici najbolje znaju kako funkcioniše postojeće naselje, o njegovim potrebama i mogućnostima. Kolaboracija ili zajedničko delovanje planiranja i projektovanja i zajedničko razumevanje problema obezbeđuju posvećivanje pažnje lokalnim problemima i smanjivanju mogućeg otpora lokalne zajednice prema promenama.

Lokalne zajednice mogu imati i ulogu u sprovođenju i implementaciji projekata i upravljanju u kasnijem periodu. Angažovanost i posvećenost mogu se obezbediti kroz uključivanje u ranim fazama procesa planiranja i projektovanja.

Opređenost za dijalog proširuje se, svakako, i na profesionalne interese. Urbani dizajn nije domen rada samo jedne profesionalne grupe; on bi trebalo da predstavlja zajednički rad različitih aktera (stejkholdera)¹, koji zastupaju različite interese. To znači da se mora uključiti čitav niz profesionalnih veština i znanja u svakoj od faza procesa projektovanja pri čemu će se članovi tima međusobno proveravati i podsticati u radu i biti u svakom trenutku podložni kritici dobro informisanih klijenata. Na taj način oni će kroz zajednički rad doći do jedinstvenog koherentnog proizvoda za koji su se svi opredelili.

5

6

7

8

¹ Imit termin *stakeholders* potice sa Diviljeg zapada – fada naseljenik obilice kolic *stake* i on na taj način oznacava prava *claim* nad određenim komadom zemlje. He marked the spot on his map where he had seen the gold and returned later that evening to stake his claim. ² Imit *stakeholders* su oni koji imaju uticaja na donošenje određenih odluka, odnosno videnje svakog procesa (ppm, ur.).

Kroz analize postojećih prostora i složenih odnosa njihovih osnovnih delova, možemo naučiti da prepoznamo i stvaramo kvalitet bogatog i stimulativnog urbanog okruženja

1.2 KLJUČNI PRINCIPI URBANOG DIZAJNA

U nastavku je dat kratak pregled nekoliko ključnih principa urbanog dizajna koji su obrađeni u ovom Priručniku. Oni su posebno razvijeni da odgovore na pitanja urbane obnove i građenja i predstavljaju osnovu za početak razmišljanja o određenoj lokaciji ili području - bez obzira da li je reč o praznoj ili obnovljenoj lokaciji¹ ili o obnovi postojećeg gradskog područja. Kao takvi, oni se razlikuju po onome što ističu u prvi plan, ali ne i u generalnom smislu, od principa planiranja i projektovanja ili ciljeva objavljenih u drugim dokumentima koji se bave ovom problematikom.

Tabela 1.1 - Ključni principi urbanog dizajna

Mesta za ljude

Da bi neki prostor, odnosno *mesto*, funkcionisao dobro i na radost korisnika on mora biti siguran, udoban, raznovrsan i atraktivan. Takođe, mora da bude prepoznatljiv i zabavan i da pruža mogućnost izbora. Živa mesta stvaraju mogućnosti za susrete, igru na ulici i uživanje u posmatranju prolaznika.

Obogaćivanje postojećeg

Nove intervencije treba da obogate postojeći gradski prostor. To podrazumeva podsticanje specifičnog odgovora koji nastaje iz okruženja i komplementaran je sa njim. Ovo se odnosi na sve nivoe – centar, grad, susedstvo i ulicu.

Uspostavljanje veza

Mesta treba da budu takva da se do njih lako dolazi i da se fizički i vizuelno uklapaju u okolinu. Potrebno je posvetiti pažnju kretanjima pešaka, biciklista, vozila javnog prevoza i automobila – i to baš tim redom.

Saradnja sa pejzažom

Potrebno je postići ravnotežu prirodne i izgrađene sredine i iskoristiti pogodnosti svake lokacije – klimu, pokrenutost terena, pejzažne i ekološke vrednosti – kako bi se obezbedila energetska efikasnost i udobnost.

Mešanje različitih namena i oblika

Stimulativna, ugodna mesta su ona koja mogu da prime različite zahteve najšireg kruga korisnika, uslova ili društvenih grupa. U takvim prostorima uspešno su uklopljeni različiti objekti, funkcije, gustine i oblici vlasništva.

Upravljanje investicijama

Da bi se planirana rešenja mogla adekvatno primeniti projekti moraju biti ekonomski održivi i dobro vođeni. Da bi se to postiglo, potrebno je razumevanje tržišnog ponašanja developera, dugoročna posvećenost lokalne zajednice i uprave, jasno utvrđeni mehanizmi za sprovođenje i, konačno, shvatanje svega navedenog kao dela procesa projektovanja, odnosno planiranja.

Projektovanje za promene

Novoizgrađeni prostori treba da budu dovoljno fleksibilni da mogu da odgovore na buduće promene namene i načina korišćenja i demografske promene. Ovo zahteva planiranje i projektovanje efikasnog korišćenja energije i resursa, fleksibilno korišćenje zemljišta, javnih prostora² i infrastrukture i uvođenje novih pristupa pitanjima prevoza, upravljanja saobraćajem i parkiranja.

Poglavlja koja slede tumače ove principe u svakoj od faza izrade projekta.

¹ Braunfeld (*brownfield*) označava napušteno ili neiskorišćeno industrijsko ili drugo komercijalno zemljište, čiji je razvoj ili promena namene opterećena industrijskim nasleđenjem, za razliku od pojma *greenfield* (*greenfield*) koji se odnosi na nove, neopterećene lokacije, odnosno investicije. Braunfeld lokacije su lokacije prevaziđene namene (*prevailed use*).

² Javni javni prostor u ovoj publikaciji označava javni dostupnost prostora.

1.3 KAKO JE PRIRUČNIK ORGANIZOVAN

Uvažavanje konteksta

Kako razmišljanje o urbanom dizajnu tumači i kako se oslanja na istorijski karakter, prirodne resurse i težnje lokalne zajednice i rezultira realnom vizijom o onome što bi neko mesto moglo da bude.

Urbana struktura

Iznalaženje međusobnih odnosa izgrađenih blokova, ulica, zgrada, slobodnih površina, pejzaža i svih drugih karakteristika koje čine urbanu sredinu.

Uspostavljanje veza

Uspostavljanje održivih sistema kretanja – puteva, ulica, pešačkih staza, trasa javnog prevoza, zelenih koridora i infrastrukturnih sistema – koji unapređuju kvalitet života u urbanim sredinama.

Detalji mesta

Razrada detalja zgrada i javnog prostora i suštinski važne interakcije među njima – kroz tretman uglova, linije krova, parterno uređenje, uličnu rasvetu i drugo.

Implementacija i realizacija

Upravljanje procesom projektovanja kako bi se obezbedilo da se posvećenost kvalitetu nastavi i nakon završetka izgradnje.

Struktura Priručnika

Obim Priručnika

Priručnik je izraden sa ciljem da pomogne u tri nivoa izrade projekta:

1. Poveravanje izrade i pokretanje projekata izgradnje

Obezbediti da ovaj složen proces bude realizovan na način koji obezbeđuje da planiranje i projektovanje bude stalno prisutno u čitavom procesu razvoja projekta. Stoga, Priručnik insistira da pitanja urbanog dizajna budu razmotrena već u početnim fazama rada na projektu, bilo u pogledu ekonomske procene, izrade izjave o očuvanju životne sredine, razvoja strategije učešća lokalne zajednice ili u nekom drugom pogledu.

2. Planiranje i projektovanje pojedinačnih prostora

Unutar opšteg razvojnog okvira Priručnik pruža savete koji mogu biti korisni za planiranje i projektovanje pojedinačnih prostora, od čitavog bloka do individualnih parcela. Na primer, smernice se mogu koristiti za izradu planova za pojedinačne lokacije.

3. Procena predloga projekta u smislu planiranja i projektovanja

Od velikih planova za obnovu čitavih područja ili proširenje gradova do malih intervencija na sufinansiranju pojedinačne zgrade ili prostora Priručnik može da obezbedi timu za ocenjivanje kriterijume potrebne za sveobuhvatno sagledavanje potencijala projekta u pogledu urbanog dizajna i da ukaže na pravi put asocijacijama koje obezbeđuju finansiranje. No, on nije zamena za savete stručnjaka, specifične za svaki projekat.

Struktura Priručnika

Priručnik sledi tok izrade projekta (vidi tekst sa leve strane).

Ponekad se insistira na važnim savetima. Na primer, pitanja koja su od suštinske važnosti za uspostavljanje pravih veza mogu biti odlučujuća za celokupnu strukturu, odnosno izgled rešenja. Brojne veze istaknute su da bi se pomoglo čitaocu da proceni šta je bitno, a šta nije, kao i da bi se pomoglo brojnim čitaocima koji žele da odmah primene priručnik, a ne da ga izučavaju od korica do korica.

1.3 KAKO JE PRIRUČNIK ORGANIZOVAN

Vrednost smernica

Ukupno gledano, smernice sadržane u Priručniku, kako one koje se odnose na *produkt* tako i one koje se odnose na *proces* urbanog dizajna, pružaju sveobuhvatan pregled. Pa ipak, ovo nije vežba sa zaokruživanjem ispravnih rešenja. Potrebna je doza opreza. Kod smernica za projektovanje, kao i u drugim oblastima, postoji pravilo obrnute srazmere u odnosu na primenu; vrednost novih mera smanjuje se u funkciji vremena. Što su više institucionalizovane to su manje upotrebljive. Klasičan slučaj je primer Priručnika za projektovanje iz Esekse (*Essex Design Guide*) – prvoklasnog dela u svoje vreme – koji su veoma brzo usvojili organi nadležni za planiranje, a zatim i developeri. To je dovelo do toga da se dozvole dobijaju na osnovu *mišljenja o usaglasenosti* to gotovo bez obzira na stvarni kvalitet rešenja.

Uopšte, za svako uputstvo uvek postoji odličan primer koji prkosi smernicama ili pokazuje na koje druge načine se može doći do visokokvalitetnih rešenja. Genijalnost, ili čak sreća, pobija pravila.

Ono što je važno za duh Priručnika jeste da podstiče klijente i njihove projektante da teže stvaranju mesta izuzetnog kvaliteta. Naša opšta poruka je da postoji potreba da svako doprinese novoj kulturi visokokvalitetnog urbanog dizajna i da nema zamene za dobar projektantski tim.

Kako koristiti Priručnik

Priručnik je izrađen tako da se može čitati kao jedinstveno štivo kroz koje se tok projekta može pratiti od osnovnih principa do specifičnih karakteristika, a mogu se proučavati i pojedinačne teme. Priručnik ne sadrži nikakve recepte, ali se i ne uzdržava od davanja kvantitativnih saveta kada se smatra da mogu biti od koristi. Prema tome, Priručnik sadrži brojna iskustvena pravila i vredna uputstva koja treba imati u vidu kada se radi na izradi predloga projekata.

Različiti delovi Priručnika relevantni su za različite vrste projekata. Većina materijala sadržanog u Priručniku značajna je kada se radi o planovima urbane obnove velikih područja, proširivanju gradova ili izgradnji novih naselja. U slučaju manjih poduhvata mogu se uvek odabrati oni delovi koji su relevantni za njih. Ono što je važno jeste činjenica da svi koji podnose zahteve za obezbeđivanje sredstava moraju biti u istom položaju. Čak i najjednostavniji projekti moraju, na primer, posvećivati dužnu pažnju kontekstu i ukupnom doprinosu i uticaju na životnu i građenu sredinu.

Priručnik sadrži niz tabela i podsetnika. Oni treba da posluže u praktične svrhe, da ih predlagači i ocenjivači projekata primenjuju u konkretnim slučajevima u praksi, za proveru validnosti pristupa. U završnom poglavlju dat je izuzetno značajan dijagram koji predstavlja sve najvažnije elemente procesa urbanog dizajna. Svi veći projekti urbane obnove i regeneracije treba da prođu kroz svaku od navedenih faza. Kod manjih projekata biće dovoljno proći samo kroz pojedine faze.

1.3 KAKO JE PRIRUČNIK ORGANIZOVAN

Priručnik sadrži i studije pojedinačnih slučajeva koje ilustruju različite pristupe i principe. Svaka studija slučaja sadrži i podatke za kontakt tako da se mogu dobiti i dodatni podaci o projektima. Kao i izveštaj Radne grupe za urbanizam organizacije kao što su *Urbanism and Design Association*, *Urban Design Association*, *Urban Design Institute*, *Urban Design Institute*, *Urban Design Institute*. Web strana *www.urbanism.org* predstavljaju alternativne izvore studija slučaja *www.urbanism.org*.

Priručnik se bavi temama koje prolaze kroz stalne promene. On ne pokušava da da poslednju reč. U državnoj politici, tehnološkom razvoju i razmišljanju o zaštiti životne sredine odvijaju se suštinske promene koje će i dalje značajno uticati na urbani dizajn.

Priručnici sa najboljim rešenjima, kao što je ovaj, crpe svoju vrednost iz projekata i partnerstava koje predstavlja i koje podstiče. Priređivači žele da se ovaj Priručnik koristi u praksi, ali im je takođe važno da prikupe informacije o iskustvima u njegovoj primeni. Šta treba menjati? Šta nedostaje? Šta bi trebalo izbaciti? Koje delove je teško razumeti? Šta je od ponuđenog teško primeniti u praksi?

Molimo vas da vaša mišljenja i komentare dostavite priređivačima ovog izdanja:

Darko Polić (dpolic@emil.vu)

Goran Petrović (goran.u.petrovic@gmail.com)

2.1 LOKALNA ZAJEDNICA

Održavanje Dana aktivnog planiranja omogućilo je da polazne ideje procesa projekta za ožiljavanje luke u Brikshamu (*Brixham*), budu zasnovane na potpunom uvažavanju ideja lokalnog stanovništva

Uspeh ili neuspeh projekta¹ proizvod je shvatanja humane i fizičke geografije. Iznad svega, mesta moraju biti stimulaturna za ljude, a objekti i javni prostori moraju biti udobni i bezbedni. To zahteva uvažavanje dinamike života lokalne zajednice koja obuhvata:

- Lokalna shvatanja i inicijative,
- Lokalnu istoriju i običaje,
- Stavove drugih uticajnih grupa (stejkholdera) i pojedinačnih učesnika (kao što su developeri, vlasnici zemljišta, komunalna preduzeća),
- Organizacionu ili institucionalnu strukturu i
- Politički kontekst.

Projekat je osnovna alatka za vođenje pregovora o ustupcima između različitih interesnih grupa i obezbeđivanje uzajamno usklađenih rešenja. Najbolji način da se dođe do neophodnog razumevanja navedenih elemenata i potencijalne uloge projektovanja u jačanju postojećih lokalnih zajednica jeste da se usvoji strategija učešća javnosti koja obuhvata sve lokalne interesne grupe i pojedince.

Razumevanje društvene dinamike

Proces revizije u kom glavnu reč ima lokalna zajednica bavi se nizom važnih pitanja. Koji su problemi zapaženi? Kakve su lokalne predstave o mestu? Mogu li novoizgrađeni objekti da se uklope u taj postojeći identitet ili ga treba ponovo osmisliti? Koje su prepoznatljive osobenosti lokacije i njene okoline? Gde se nalaze glavni pravci kretanja, privlačne tačke i glavni centri aktivnosti? Da bi se odgovorilo na ova pitanja od suštinske je važnosti uključiti lokalno stanovništvo u proces planiranja i projektovanja. Korisno je i zaroniti u istorijske arhive kako bi se shvatilo kako je mesto vremenom evoluiralo.

Tabela 2.1 sadrži popis elemenata koje treba imati u vidu prilikom sagledavanja postojećih funkcionalnih veza u zajednici i političkog konteksta. Poglavlje 6 sadrži reference o učešću javnosti u procesu planiranja i projektovanja.

¹ Projekat (*eng. project*), ali ne u smislu investiciono-tehničke dokumentacije, nego celokupnog poduhvata ili akcije koja se sprovodi, a čiji je deo i dokumentacija (plan ili projekat u užem smislu).

2.1 LOKALNA ZAJEDNICA

Planski okvir je pomogao da se unapredi javni prostor gradskog centra Brackneta (*Bracknell*)

Tabela 2.1 Podsetnik za procenu lokalne zajednice i politike

Predmet	Elementi
Profil lokalne zajednice	<ul style="list-style-type: none"> • Ključni akteri (stejkholderi) • Lokalna shvatanja, težnje i prioriteti • Organizaciona struktura • Popis stanovništva i drugi statistički podaci • Kulturološke karakteristike • Bezbednost i sigurnost
Lokalne planske politike	<ul style="list-style-type: none"> • Planiranje i projektovanje • Strateški stavovi • Namena površina • Planovi saobraćaja • Privremene namene • Specifična ograničenja (npr. zone zaštite u okolini aerodroma)
Nasleđe i očuvanje	<ul style="list-style-type: none"> • Zone zaštite • Zaštićeni objekti • Spomenici • Arheologija • Lokaliteti posebnog značaja • Lokalni prirodni rezervati i druga zaštićena ekološka područja • Zaštićena flora i fauna • Strategije zaštite prirode, pejzaža i zelenila
Ostale relevantne politike i inicijative	<ul style="list-style-type: none"> • Dopunske smernice u planiranju <ul style="list-style-type: none"> - Razvojni okviri - Uputstva za planiranje i projektovanje - Uputstva za razvoj lokacije • Ostale relevantne politike i strategije razvoja lokalne uprave • Relevantne politike i zahtevi drugih organa (npr. agencije za istraživanje i razvoj ili zaštitu životne sredine) • Ostale lokalne inicijative

Obnova centra grada Brackneta (*Bracknell*): Postizanje konsenzusa u cilju poboljšanja stanja

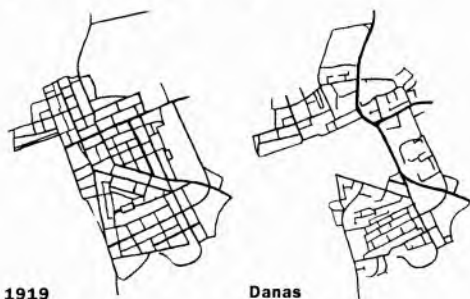
Lokacija	Centar grada Brackneta
Projektantski tim	URBED, Jon Rowland Urban Design
Lokalna uprava	Bracknell Forest District Council
Projekat	Okvir za urbani dizajn i izrada dodatnih smernica za planiranje
Detalji	Opštinsko veće <i>Bracknell Forest</i> -a je, suočeno sa dva značajna planerska predloga, tražilo okvir za urbani dizajn koji bi pomogao da se sačini projektni program obnove gradskog jezgra i obezbedi osnova za pregovore sa developerima. Održan je niz javnih radionica u čijem radu su učestvovali članovi, službenici i predstavnici developera. Na njima je formirana konačna slika, kao i doživljaj centra grada, te niz projektantskih principa. Grupa koja je učestvovala u radionicama izradila je i svoje planove i formulisala svoja očekivanja od centra. Opšti konsenzus je bio evidentan i na njemu je zasnovan Okvir za urbani dizajn. Glavni principi aspekata, kao što su mešane funkcije i javni prostor, definisani su u formi Dodatnih smernica za planiranje.
Kontakt	Bracknell Forest District Council www.bracknell-forest.gov.uk

Reagovanje na lokalni milje primenom niza materijala i arhitektonskih elemenata karakterističnih za severoistočni region Engleske

Analize lokalne vernakularne arhitekture u i u okolini Ašforda (Ashford)

1919

Danas

Mreža ulica u Devenportu (Davenport)

U rečnik urbanog dizajna spada i termin *genius loci* koji označava preovlađujući osećaj mesta. Doživljaj mesta čine slojevi shvatanja – naselja u prostoru, njegove opšte strukture, gradske četvrti, ulice, objekta. On nastaje razumevanjem fizičke i humane geografije, istorije i morfologije ranijih namena i urbanog pejzaža na određenoj lokaciji.

Ova analiza je od suštinske važnosti i za projekte obnove i za novu izgradnju, kako bi ih učinili posebnim i kako bi se zaustavilo nastajanje beskrajnih, gotovo bezličnih naselja, koja liče jedna na druge.

Svuda je negde

Procena uloga i odnosa područja i lokacije prema njegovom strateškom kontekstu, uz uvažavanje posebnosti oblika i načina na koji se mesto koristi, postaviće temelje za jedinstveni predlog rešenja.

Tabela 2.2 sadrži spisak elemenata koje treba posebno uvažiti prilikom procene osobenosti.

Najvažnije komponente su:

1. Regionalni identitet

Počnite sa identifikovanjem zajedničkih karakteristika regije ili pod-regije. Ovo se može odnositi na klimu i geografske odrednice (vidi Tabelu 2.2), kao i na društveno-ekonomski profil (vidi Tabelu 2.5).

2. Saobraćajna povezanost sa okolinom

Kako saobraćajna povezanost definiše karakteristike naselja – da li je to linearna struktura duž glavnog puta ili deo mreže ulica?

3. Lokalni karakter

Utvrđite elemente lokalnih specifičnosti, kako strukture mesta tako i načina na koji se ono koristi. Kako se oni mogu ugraditi u projekat? Da li postoje određeni lokalni materijali, principi građenja koji se mogu koristiti kao izvor inspiracije?

4. Morfologija

Definišite šta to oblikuje morfološku sliku (istorijski elementi, specifičnosti terena, lokalne karakteristike) i kako to upućuje na prikladna projektna rešenja.

5. Prirodne karakteristike

Postoje li određene ekološke ili geološke karakteristike, na primer, koje mestu daju njegov suštinski karakter (vidi Tabelu 2.2)?

6. Društveno-ekonomski profil

Kakva je demografska slika područja i postoje li neki elementi lokalne tradicije i događaji iz kojih proističu određeni uticaji (vidi Tabelu 2.3 i 2.5)?

2.2 MESTO

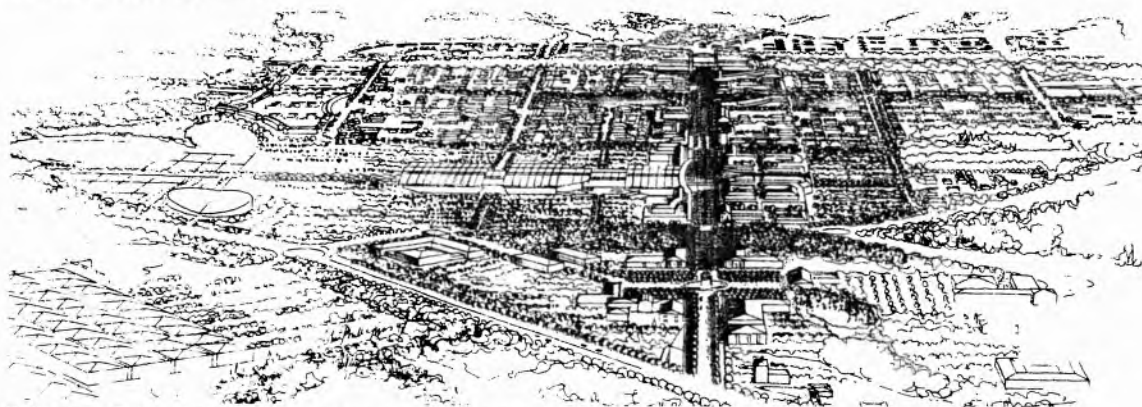
Rejvenskrejg (*Ravenscraig*) se nalazi između Madervela (*Motherwell*) i Višoua (*Wishaw*)

Nasleđe železare u Rejvenskrejgu čini prostor koje je u velikoj mjeri ograničen objektima i nadzemnom infrastrukturom – snimak iz 1922. godine

Crtež prikazuje predlog plana ulica i blokova koji uvažavaju navedena ograničenja

Vizija novog Rejvenskrejga predstavlja novo naselje, sa više od 3.000 novih domova.

Generalni plan Rejvenskriega, severni Lanarkšir, Škotska (*Ravenscraig, North Lanarkshire*): Novo mesto nastalo na starim temeljima

Lokacija	Između gradova <i>Motherwell</i> i <i>Wishaw</i> i obližnjih <i>Craigneuk</i> i <i>Carfin</i> u srednje-zapadnoj Škotskoj, 15 milja od Glazgova
Projektantski tim	Generalni plan: <i>Llewelyn-Davies</i> Geodetske podloge: <i>Grimley</i> Inženjering: <i>The Babbie Group</i>
Developer	<i>Lanarkshire Development Agency, North Lanarkshire Council i British Steel</i>
Površina lokacije	455 ha
Projekat	Izrada Generalnog plana za ponovnu izgradnju na mestu bivše čeličane u Rejvenskriegu
Detalji	Zatvaranje i kasnije rušenje čeličane u Rejvenskriegu ostavilo je ogromnu fizičku prazninu u urbanom tkivu Madervela i Višoua, kao i ogromnu ekonomsku i društvenu prazninu u lokalnoj zajednici. Područje severnog Lanarkšira tradicionalno je bilo veoma zavisno od čelika i industrijskih grana, a od 1979. godine izgubljeno je 40.000 radnih mesta.

Izrada Generalnog urbanističkog plana 1979. godine zahtevala je uvažavanje ovih širih pitanja, a fizičko projektovanje zgrada, ulica i javnih prostora moralo je da uvaži ograničenja koja su nametali zagađenje zemljišta, duboki temelji, veliki drenažni kolektori (uključujući i *South Calder Water*), visokonaponski kablovi i železnička pruga.

Projektantski odgovor je predlog ortogonalne mreže (proistekao iz Krejgovog (*Craig*) Plana (*New Town Plan*) za izgradnju novog grada za Edinburg iz 1767. godine), usklađen sa ograničenjima na podzemnom nivou².

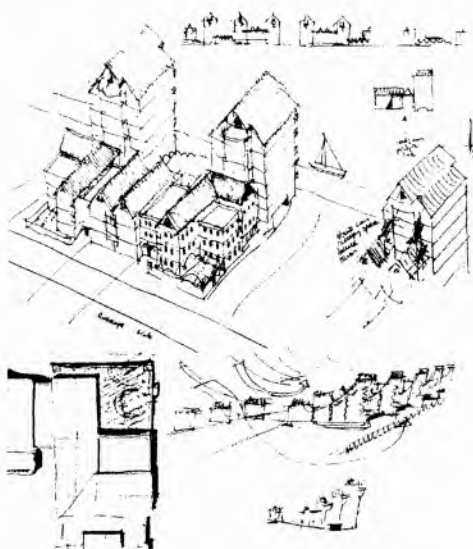
Na taj način obezbeđen je fleksibilni okvir koji može da prihvati više od 3.000 novih domova, svi potrebni društveni i rekreativni sadržaji, niz mogućnosti za otvaranje novih radnih mesta (od velikih pojedinačnih korisnika do malih radionica) i mreža efikasnog javnog prevoza – sve to uklopljeno u izuzetan gradski pejzaž.

Kontakt *Lanarkshire Development Agency*
www.1stdirectory.com/Companies/29068_Lanarkshire_Development_Agency.htm

² Radi se o velikom požaru koji je pogodio Edinburg. Nakon njega je grad ponovo izgrađen, uz zadržavanje nasleđenih struktura. Danas podzemlje Edinburga predstavlja atrakciju, praktično paralelni grad ispod zemlje (prim. ur.).

Zgrada Michelin, Fulham Road, London

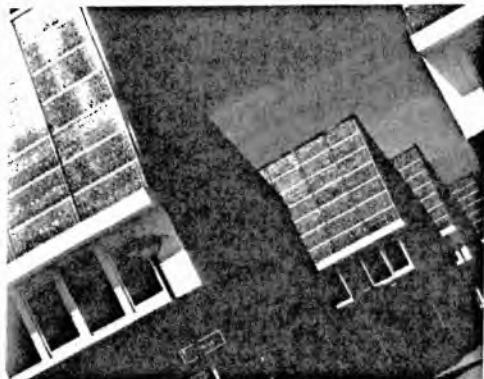

Skiciranje koncepta koji je primeren mestu

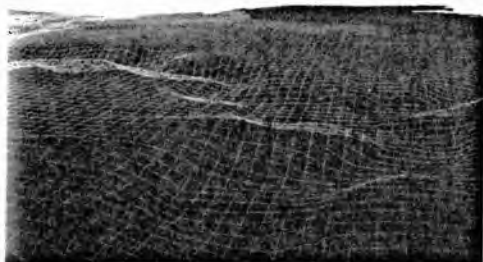
Tabela 2.2 Podsetnik za procenu osobenosti

	Predmet	Elementi
Uloge i odnosi lokacije/područja prema njegovom strateškom kontekstu	<ul style="list-style-type: none"> Funkcija Saobraćajna povezanost sa područjem Odnos prema susednim područjima 	<ul style="list-style-type: none"> Karakteristike u odnosu na slična područja Identitet
Susedna područja	<ul style="list-style-type: none"> Namena zemljišta Vizuelni identitet 	
Procena osobenosti	<ul style="list-style-type: none"> Istorijski razvoj Struktura naselja Arheologija Kulturne karakteristike i naslede Lokalna istorija Boja i tekstura Lokalna svakidašnja (vernakulara) arhitektura Tretman fasada Izgled krovova Elementi fasada, prozori 	<ul style="list-style-type: none"> Ritam i struktura Detalji i ukrasi Težnje lokalne zajednice Lokalna/regionalna tradicija građenja i materijali Ostale lokalne tradicije Manifestacije/festivali Nazivi mesta Prirodno okruženje /ekologija/lokalno poreklo (biljke, drveće itd.)
Analiza izgleda ulica i javnog prostora	<ul style="list-style-type: none"> Vizuelna prenatrpanost Rasveta Prepreke Žive ograde 	<ul style="list-style-type: none"> Ulični mobilijar, javno oglašavanje i simboli Umetnost u okviru javnih prostora, performansi Bezbednost
Zgrade, objekti i prostori	<ul style="list-style-type: none"> Organizacija i oblik prostora Interakcija između javnog i privatnog Organizacija i oblik zgrada (uključujući visinu, oblik i strukturu) Starost i stanje zgrada i objekata Odnosi između izgrađenog i neizgrađenog prostora 	<ul style="list-style-type: none"> Osećaj zatvorenosti Tipovi zgrada Kontinuitet fasada Urbana jedinica Javni i otvoreni prostori
Namene i aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> Prizemlja Spratovi Žižne tačke Javni i otvoreni prostori 	<ul style="list-style-type: none"> Umetnosti i kultura Znamenitosti i sadržaji Obrazovanje Zabava i rekreacija Zapošljavanje
Vizuelna analiza	<ul style="list-style-type: none"> Vizuelni doživljaj područja Princip punog i praznog Pogledi (lokalni i strateški), perspektive i obeležja Vizure grada Kapije i granice 	<ul style="list-style-type: none"> Granice i prepreke Estetski kvalitet Čitljivost

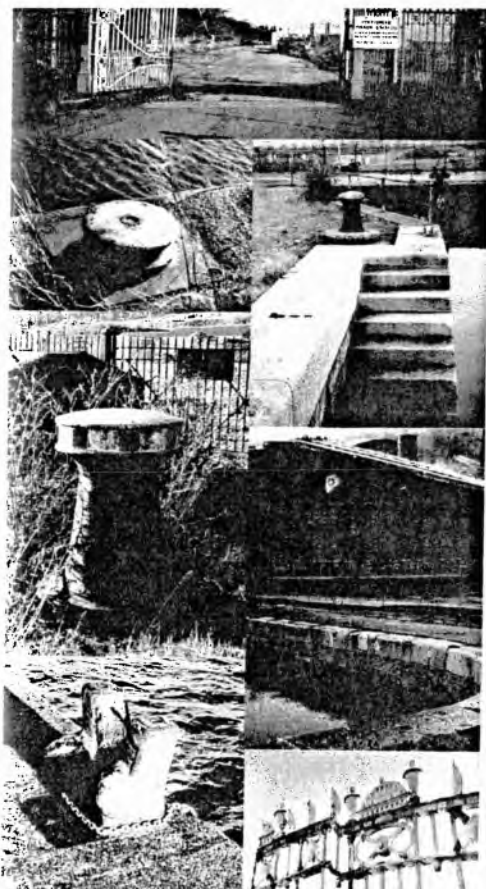
2.3 PRIRODNI RESURSI

Urbani dizajn zasnovan na što boljem iskorišćenju solarne energije, naselje *Nieuwland*, Amersfoort, Holandija

Model terena može biti od velike pomoći prilikom izrade generalnog plana na lokacijama u nagibu

Postojeći elementi mogu da podstaknu nova rešenja prostora i objekata

Brizljivo istraživanje prirodnih resursa lokacije dovešće do sveobuhvatnog projektantskog odgovora koji:

- Uključuje različite potrebe nove izgradnje i
- Identifikuje mogućnosti koje nudi određena lokacija i uvažava ograničenja lokacije.

Rad sa elementima

Optimalni pristup predstavlja maksimalno iskorišćavanje resursa lokacije uz postavljanje minimalnih zahteva prema okolini. On uključuje dugoročno sagledavanje mogućih uticaja na životu sredinu i razmatranje kako da se:

- Iskoristi energija sunca,
- U potpunosti iskoriste atmosferska voda i sistemi za odvodnjavanje,
- Iskoristi potencijal tla za zagrevanje ili hlađenje,
- Iskoristi energija vetra i
- Dodatno smanje energetske zahteve tako što će se, na primer, planirati izgradnja kombinovane toplane-elektrane u naselju (vidi 3.4.5).

Tabela 2.3 (preuzeta iz Napomena o najboljim rešenjima iz prakse br. 65 *English Partnerships-a Urban Practice Note 050*) sadrži spisak elemenata koje treba uzeti u obzir pri ekološkoj i prostornoj proceni. Iz toga može proizaći izjava o zaštiti životne sredine ili procena uticaja na životnu sredinu, u zavisnosti od obima projekta.

Ako nije pokvareno, nemojte ga popravljati ¹

Najvažnija pitanja koja treba postaviti su:

- Treba li uopšte bilo šta graditi na lokaciji?
- Ako treba, na kojim delovima?
- Koje se mere mogu preduzeti da bi se izbegli, umanjili i otklonili negativni uticaji na životnu sredinu?
- Koji oblici izgradnje su prikladni i kako se oni mogu uklopiti u širu urbanu strukturu?
- Koje karakteristike mogu činiti osnovu gradskog pejzaža?
- Kako upotreba resursa lokacije može da osnaži jedinstveni osećaj mesta?

U principu, važno je usredsrediti se na to kako da se unapredi prostor i to tako da se sačuvaju i ispoštuju neoštećeni delovi. Ovo zahteva uvažavanje tri glavna elementa:

1. Identifikovanje potencijala lokacije koje treba sačuvati

Mnogi najvredniji prostori, mesta i prednosti lokacija su takvi upravo zbog toga što su ostali nedirnuti. Većinu ekoloških specifičnosti i lokalnih potencijala treba poštovati, a ne eksploatisati. Prednost lokacije može lako da se degradira.

2. Ponovno korišćenje i sanacija (*re-use*) lokacija prevazidenih namena (*braunfield* lokacija)

Mnoge lokacije su lišene svojih prirodnih ili poluprirodnih resursa kao što su topografske karakteristike, vodotokovi i biljni svet. Pored toga i dekontaminacija ili sanacija mogu da izazovu dalje uticaje na postojeći izgled lokacije. Na takvim lokacijama treba razmisliti o:

- Uvođenju novih elemenata oblikovanja i staništa biljnog i životinjskog sveta,
- Obnovi oštećenih delova putem, na primer, ponovnog profilisanja topografskih elemenata i
- Integrisanju postojećih topografskih elemenata.

¹ Britanska uzrečica (*prim. rec*)

3. Jacanje identiteta i strukture gradskog pejzaža

Treba identifikovati one elemente čije uklapanje u plan doprinosi jedinstvenom karakteru određene lokacije. Na neizgrađenim (*greenfield*) lokacijama treba naročito uložiti napor da se postojeći elementi i datosti prostora uklope u plan. Oživljavanje istorijskih elemenata pruža mogućnosti za obogaćivanje otvorenih prostora. Ono može da obuhvati prirodne i elemente koji su rezultat ljudskog rada (kao npr. vodotokova, potoka ili starih seoskih međa).

Ključni elementi pejzaža koje treba vrednovati obuhvataju elemente topografije, situaciju u odnosu na strane sveta, potencijale razvoja, prednosti pejzaža, pa i negativnosti prostora kao što su zagađeno i loše odvodnjavano zemljište, neugledni objekti, dalekovodi i komunalna infrastruktura.

Plan naselja *Ecolonia* je organizovan oko bare obrasle trskom, a objekti su postavljeni tako da se u najvećoj meri iskoristi sunčeva energija

Stambena zona najveće gustine se nalazi u centralnoj zoni i ima prednost direktne orijentacije prema vodi

Ekolonija (<i>Ecolonia</i>): Model stambenog naselja sa malim utroškom energije	
Lokacija	<i>Ecolonia, Apphen aan den Rijn</i> , Holandija
Promoter	NOVEM - Holandski državni fond za energiju i životnu sredinu
Projektantski tim	Generalni plan: <i>Atelier Lucien Kroll</i> , Brisel
Detalji	Generalni plan je dao okvir za rad devet različitih arhitekata, od kojih je svaki dobio drugačiji prioritet u izradi projekta.
	Energija
	1. <i>Bakker, Boots, Van Haaren, Van der Donk, Schagen</i> (izolacija)
	2. <i>J. P. Moehrlein, Groningen</i> (solarna energija)
	3. <i>Hopman bv, Delft</i> (energetska efikasnost)
	Reciklaža
	4. <i>BEAR architects, Gouda</i> (ekonomika vode i materijali)
	5. <i>Alberts&van Huut, Amsterdam</i> (trajni materijali)
	6. <i>Lindeman c.s., Cuijick</i> (fleksibilnost i prilagodljivost)
	Kvalitet
	7. <i>Vakrope FAGO Technical University, Eindhoven</i> (zvučna izolacija)
	8. <i>Peter van Gerwen, Amersfoort</i> (zdravlje i bezbednost)
	9. <i>Archi Service, s'Hertogenbosch</i> (bio-ekologija)
Developer	<i>Bouwfonds Woningbouw Housing Association</i>
Projekat	101 stambena jedinica (izgrađene u periodu od 1991. do 1993. godine) u grupama od po 8 do 18 zgrada sa ciljem podsticanja osećaja pripadnosti lokalnoj zajednici, od kojih je svaka imala drugačiji projektantski prioritet u pogledu zaštite životne sredine (vidi iznad). Jezero oivičeno trskom i bočnim kanalima čini središte naselja.
Detalji	Ekolonija se smatra najvažnijim projektom izgradnje stambenog naselja sa malom potrošnjom energije koji je do sada finansirala EU. Projekat je organizovan tako da razvija široki spektar novih tehnologija i projekata stambenih jedinica, od kojih je svaki usredsređen na različite ekološke aspekte. Oni obuhvataju: <ul style="list-style-type: none"> • Korišćenje atmosferskih voda, • Korišćenje pasivne i aktivne solarne energije, • Strategije uštede energije, • Smanjenje potrošnje vode, • Mogućnost recikliranja građevinskih materijala, • Organsku arhitekturu, • Trajne materijale, • Fleksibilne osnove, • Zvučnu izolaciju i Ekološki zdrave građevinske materijale. Ponašanje objekata podleže stalnim proverama, procenama i praćenju.
Kontakt	www.urbandesigncompendium.co.uk/ecolonia

2.3 PRIRODNI RESURSI

Tabela 2.3 Podsetnik za procenu ekoloških aspekata

Karakteristike predložene gradnje	Poslovi	Izgradnja
	Karakteristike postojeće sredine	Pejzazno uređenje Moguće vanredne situacije (uključujući opasnosti) Zahtevi transporta Kretanje saobraćaja Proizvodnja Potrebna radna snaga Potrebnija za uslugama Odlaganje otpada Potrebe za vodom Skladištenje/gomilanje zaliha Rad opreme Utrošak sirovina Lokacija objekata ili radova Uređenje terena Moguće vanredne situacije Kretanje saobraćaja Potrebna radna snaga Rad opreme Utrošak sirovina Izgradnja objekata Lokacija objekata ili radova Zaštita od vode Rasčišćavanje terena
Fizičko okruženje		
Stanje i vrsta tla		
Površinska i podzemna voda		
Topografija i geologija		
Klima, mikro-klima, orijentacija, izloženost		
Kvalitet vazduha		
Hidrologija (uključujući kvalitet vode i slivove)		
Zemljište i korišćenje zemljišta		
Nekretnine (stambeni i poslovni prostor)		
Zabava i slobodno vreme		
Poljoprivreda		
Šume		
Povezanost sa prirodom		
Ekologija i zaštita prirode		
Kopnena i vodena staništa i zajednice		
Biljne i životinjske vrste		
Životinje i biljke pod posebnom zaštitom		
Nasleđe		
Položaj u pejzažu, struktura i tip		
Arheologija		
Istorijski lokaliteti i karakteristike		
Kulturne znamenitosti		
Ljudi		
Zdravlje i dobrobit ljudi		
Zapošljavanje		
Kulturna i lokalna povezanost u zajednici		
Stanovišta		
Buka i vibracije		
Prevoz		
Dostupnost		

2.4 SAOBRAĆAJNA POVEZANOST

Svođenje pešačkih barijera na minimum pomaže u stvaranju sredine prilagodene pešaku. Amiens, Francuska

Ponekad elementi, uvedeni zbog pešaka, u suštini otežavaju njihovo kretanje i naglašavaju prednost kolskog saobraćaja

Uspešan razvoj zavisi od dobrog pristupa i veza. Povezanost lokacije sa okruženjem je važna čak i za najmanje objekte. Lokacija koju treba rekonstruisati ima postojeće tačke pristupa, ali one ne moraju biti odgovarajuće ili na pravom mestu. Na primer, ulaz u stovarište železničke stanice može biti potpuno neprikladan kada se lokacija priprema za izgradnju objekta različitih namena.

Kontekstualna analiza, koja će obezbediti osnovu za okvirno rešenje kretanja, mora da utvrdi:

- Kako će se trase koji vode od nove lokacije uklopiti u postojeću infrastrukturu,
- Mogućnost postojanja svih vrsta kretanja, a prednost se daje pešacima, biciklistima i javnom prevozu putnika,
- Kako nova gradnja može koristiti području u celini, na primer, tako što će doći do produženja autobuskih linija ili otvaranja pešačkih staza koje vode direktno do centra naselja i
- Kako će biti obezbeđeno kretanje u svim fazama izgradnje.

Na početku rada na projektu treba utvrditi principe okvirnog rešenja saobraćajnih veza. Sve ostalo se projektuje kasnije, u skladu sa ukupnim rešenjem lokacije.

Sagledavanje postojećih pristupa i veza

Da bi se lokacija integrisala sa okruženjem, najpre je potrebno analizirati postojeće pristupne tačke i saobraćajnu povezanost, kako za kretanje tako i za infrastrukturu.

U Tabeli 2.4 dat je spisak elemenata koje treba uzeti u obzir.

Posmatrajte kvalitet kretanja

Posmatranjem kako se ljudi kreću kroz postojeće naselje mogu se otkriti različiti faktori koji utiču na kretanje. Način na koji se ljudi kreću, pogotovo pešice, nije uslovljen samo najjednostavnijom i najočiglednijom putanjom, već na njega utiču i, na primer, raznovrsnost i interesovanja, bezbednost, svetlost i senka, komercijalne aktivnosti, pejzaž, buka i zagađenje. Analiza kretanja ukazuje kako se ti elementi mogu dodati i unaprediti. Podsetimo se da se doživljaj putovanja takođe razlikuje u zavisnosti od posebnih potreba žena, dece, starijih osoba, invalida itd.

Tabela 2.4 Podsetnik za analizu kretanja

Predmet	Elementi
Protok	<ul style="list-style-type: none"> • Dostupnost i pokretljivost • Pešaci • Biciklisti • Javni prevoz putnika • Privatna vozila • Presedanja • Protočnost • Prepreke • Prava prolaska
Čitljivost	<ul style="list-style-type: none"> • Mesta pristupa / kapije • Hijerarhija saobraćajnih kretanja i prostora
Generisanje saobraćaja	<ul style="list-style-type: none"> • Postojeći nivoi kretanja • Predlozi i projekti za budućnost
Smeštaj za automobile i servisna vozila	<ul style="list-style-type: none"> • Parkiranje • Servisiranje • Upravljanje saobraćajem

2.4 SAOBRAĆAJNA POVEZANOST

Pregledne pešačke staze prolaze kroz čitavo naselje

Prenošenje lokalnih osobnosti u savremeno oblikovanje

Tretman ograda pruža osećaj privatnosti i odvojenosti

The Piggeries, Frome, Somerset:

Novi stambeni objekti u potpunosti uklopljeni u postojeće gradsko tkivo

Lokacija	Naselje je smešteno u istorijskom trgovinskom gradiću From u Somersetu, koji ima jaku tradiciju industrijske proizvodnje vune i tekstila.
Projektant	<i>The Architecture and Planning Group</i>
Developer	<i>The Guinness Trust and Knightstone Housing Association</i>
Lokalna uprava	Opštinsko veće <i>Mendip-a</i>
Površina lokacije	1,25 ha
Gustina	57 jedinica po hektaru (neto)
Projekat	71 jedinica socijalnog stanovanja koja obuhvata porodične kuće i stanove, prihvatilište i zajedničke sadržaje, sve smešteno unutar zaštićenog jezgra grada. Projekat je završen i predat na korišćenje u februaru 1998. godine.
Detalji	Što se tiče projektovanja, izvučene su određene važne pouke: <ul style="list-style-type: none"> - Oblik vlasništva uslovljava arhitektonsku formu i kvalitet, - Visina gradnje i dimenzije objekata variraju od 2 do 4 sprata kako bi se ispoštovala forma okolnih objekata i stvorio osećaj mesta i uklopljenosti, - Dobra upotreba pregrada, kao što su zidovi od prirodnog kamena i rešetke, doprinosi osećaju zatvorenosti, - Objekti su okrenuti ka spolja, sa minimalnim povlačenjem od regulacije, tako da stvaraju aktivne ulične frontove, - Omogućena pešačka kretanja na lokaciji doprinela su povećanju pešačkog prometa u susjednoj sekundarnoj trgovinskoj zoni i okolnim ulicama čime je unapređena vitalnost i održivost gradskog centra, - Projekat uvažava i koristi prednost potrebe za kretanjem kroz dati prostor i ističe nagib terena, - Projekat uspešno rešava problem kolskog saobraćaja, ali svodi njegov uticaj na minimum, - Visokokvalitetni gradski pejzaž je kreiran kroz tretman detalja kao što su priključne kutije, dimnjaci, zidovi, mesta za smeštaj kanti za otpatke, rasveta, popločanje i - Održiva rešenja su rezultat kontinuiteta unutar projektantskog tima od koncepcije do realizacije, kao i uspostavljanja veza sa lokalnom zajednicom na samom početku procesa projektovanja.
Kontakt	Opštinsko veće Mendipa (<i>Mendip District Council</i>), www.mendip.gov.uk

Analize urbanog dizajna za poluostrvo Grinič (Greenwich), morale su da daju odgovor na čitav niz ograničenja tehničke prirode

Izvodljivost projekta, kako u ekonomskom tako i u praktičnom smislu zahteva procenu:

- Potreba lokalne zajednice,
- Ponude i potražnje na tržištu,
- Izvora finansiranja,
- Mogućnosti same lokacije,
- Vlasništva nad zemljištem, asocijacije stanara¹ i zakupa,
- Uklapanja u kontekst okruženja,
- Troškova izgradnje,
- Inženjerskih ograničenja i
- Konteksta u smislu planiranja od strane lokalne samouprave.

Predlozi moraju da odgovaraju konkretnoj lokaciji i njenom kontekstu, te da se razlikuju u zavisnosti od vrste projekta - da li se radi samo o popunjavanju prostora (*infill*), braunfild investiciji, proširenju dotadašnje regije grada ili projektu urbane obnove i regeneracije. Ključ svega je primerenost: visoko urbanizovano rešenje neće biti primereno na prigradskoj lokaciji i obrnuto. Pravovremena procena faktora koji će verovatno uticati na izvodljivost projekta predstavljaće osnovu za idejna rešenja i provere. Ona će zatim zahtevati studiju izvodljivosti i ponovno vrednovanje. Tabela 2.5 sadrži spisak elemenata koje treba uzeti u obzir pri izradi ekonomske procene i pregleda izvodljivosti.

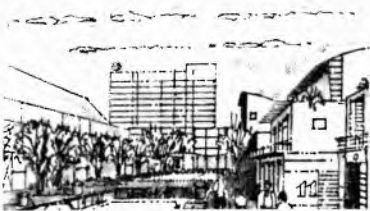
Skice kao što je ova pomažu u proceni potencijala urbane sredine.

Tabela 2.5 Spisak za studiju izvodljivosti

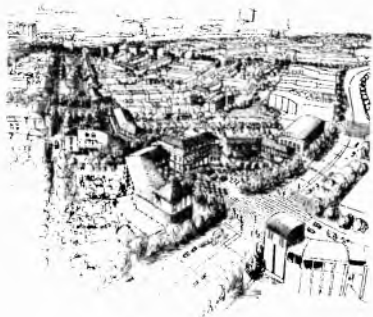
Predmet	Element
Tržište	<ul style="list-style-type: none"> • Postojeće studije izvodljivosti • Vlasništvo i zakup • Trenutni pritisci na izgradnju • Ponuda i potražnja (u odnosu na konkurenciju, društveno-ekonomski profil, regionalni kontekst itd.) • Troškovi • Izvori finansiranja (državni / privatni / partnerstvo) • Krediti
Inženjering	<ul style="list-style-type: none"> • Postojeće usluge i infrastrukturni priključci • Postojeće prepreke (kao što su temelji i podrumi) • Najveća ograničenja (kao što su kolektori ili gasovodi) • Stanje zemljišta (kao što su kontaminacija i sleganje) • Geologija • Arheološka istraživanja • Odvodnjavanje • Objekti nastali kao rezultat ljudskog rada (kao što su mostovi / putevi) • Zahtevi ostalih organa (kao što su komunalna preduzeća)

¹ Asocijacije stanara su u Britaniji važan faktor (*prim. rec.*).

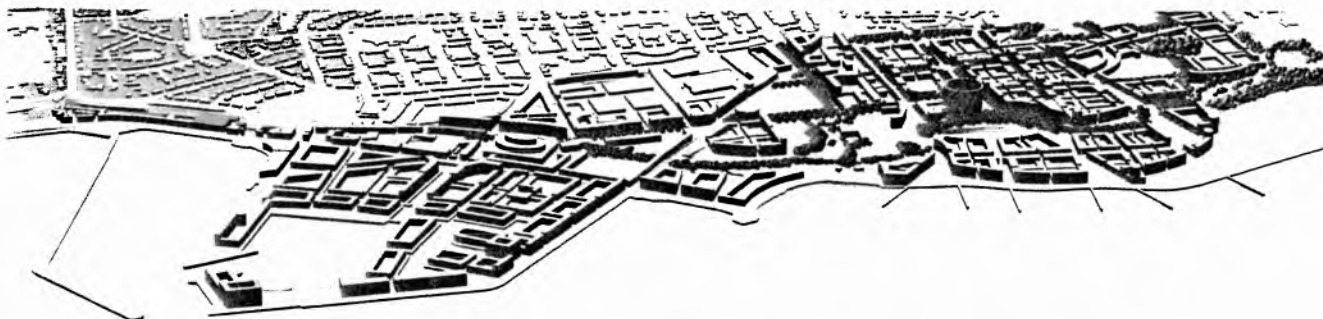
2.6 VIZIJA

Nove vizije za predložene projekte u okviru urbanizovanog sela Devonport

St. James Road urbanizovano selo u Gejtshedu (Gateshead): definisanje vizije za predstojeću urbanu obnovu lokacije površine 50 hektara

Vizija je spoj konkretnih fizičkih i finansijskih činjenica i niza težnji. Njihovo zajedničko delovanje (sinergija) je od suštinske važnosti, odnosno - šta je to što želimo, kako to ostvariti, ko su akteri u procesu, odakle dolazi novac, ko će nositi viziju do njene realizacije i koji su to mehanizmi za realizaciju (vidi Poglavlje 6).

Kontekstualna analiza je odskočna daska u kreiranju vizije o tome šta se može ostvariti. Lako je izgubiti iz vida mogućnosti kada se suočimo sa nizom ograničenja, ali projekti urbane obnove koji su uspešno realizovani mogu biti izvor ohrabrenja, a ovaj Priručnik sadrži veliki broj takvih primera.

Vrednost se može stvoriti

Loše fizičko tkivo ili socijalni problemi su možda dali dosadašnji pečat nekom području, ali istorija pokazuje da se stavovi mogu promeniti. Postoje brojni primeri koji pokazuju kako problematična mesta postaju mesta novih mogućnosti kroz značajne promene u njihovom planiranju i marketingu.

Ograničenja se mogu prevazići

Kreativne predloge za obnovu braunfield područja često ometa stav da ne postoji tržište za ono što se predlaže. Kako je pokazala transformacija *Hulme*-a u Mančesteru, uz promišljenu viziju se mogu stvoriti nova tržišta, nove budućnosti i dodatna vrednost (vidi str. 49).

Kontekst je dinamičan

Fleksibilni projekti će prihvatiti buduće promene kao što su veličina i struktura domaćinstva, način života i šema kretanja. Od suštinske je važnosti osmisлити generalni plan kao okvir koji će omogućiti prilagođavanje tokom vremena. Početna faza vrednovanja konteksta ima dva ključna rezultata:

1. *SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats)* analiza (analiza prednosti, slabosti, mogućnosti i opasnosti) daje sliku različitih slojeva elemenata koje treba uzeti u obzir kroz identifikovanje postojećih prednosti i slabosti, mogućnosti za unapređenje i opasnosti po uspešnu realizaciju projekta (vidi 6.3) i
2. Ideje polaznog koncepta i strateške opcije koje ocrtavaju viziju i uvećavaju fleksibilnost projekta dok se on odvija tako što osiguravaju da proces bude
 - participativan (takav da omogućava učešće različitih aktera) i
 - podoban za kontinuiranu primenu – uspostavljaajući ravnotežu između dugoročnih težnji i kratkoročnih poboljšanja ili podsticanje početnih inicijativa.

Korišćenje kompjuterskih modela u projektu rešenja obale reke *Granton* pomoglo je u artikulisanju željene strukture blokova i kombinacije namena

Harbour Gate

South Gate

INNER HARBOUR

Pierhead

MOON

ROATH BASIN

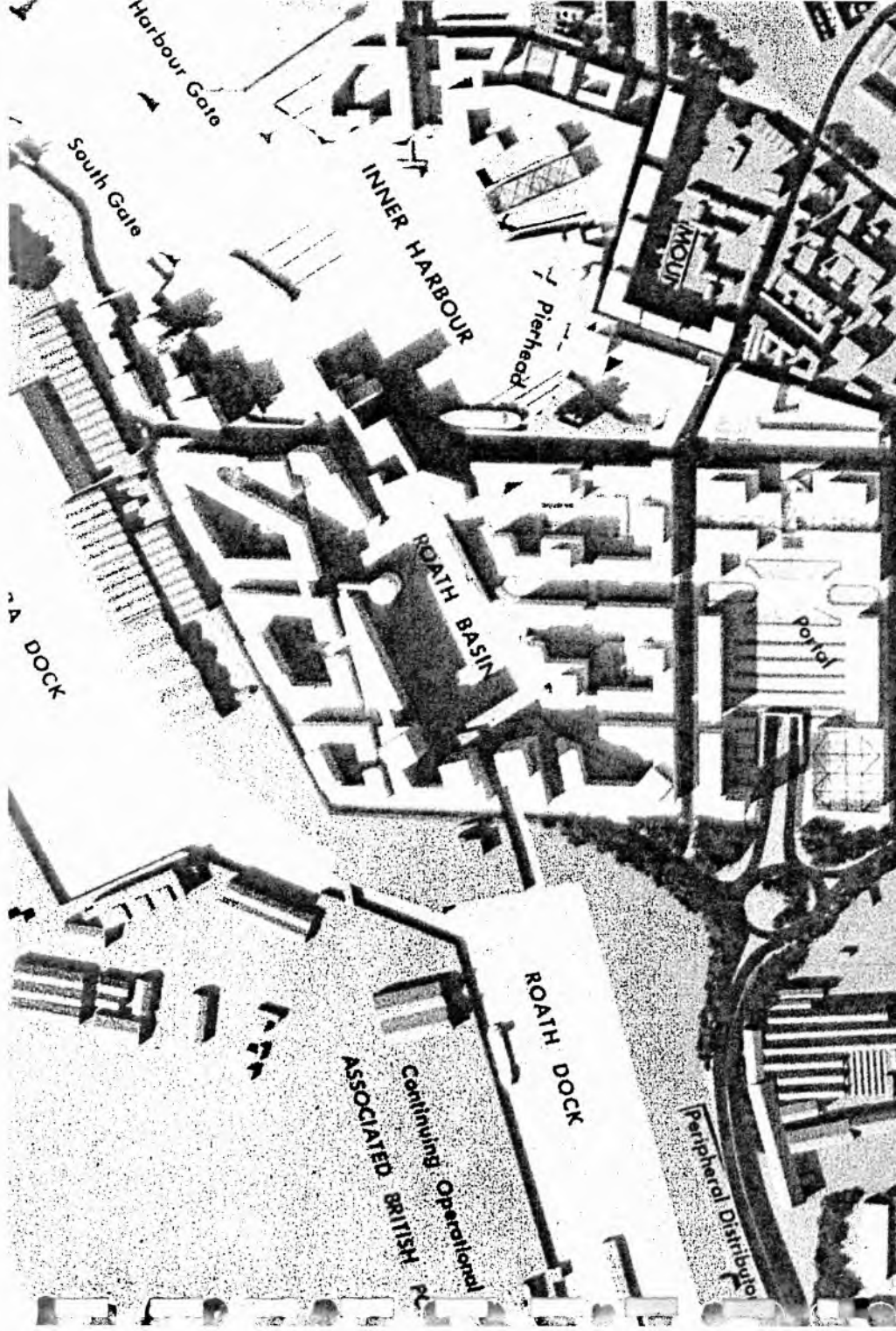
Portol

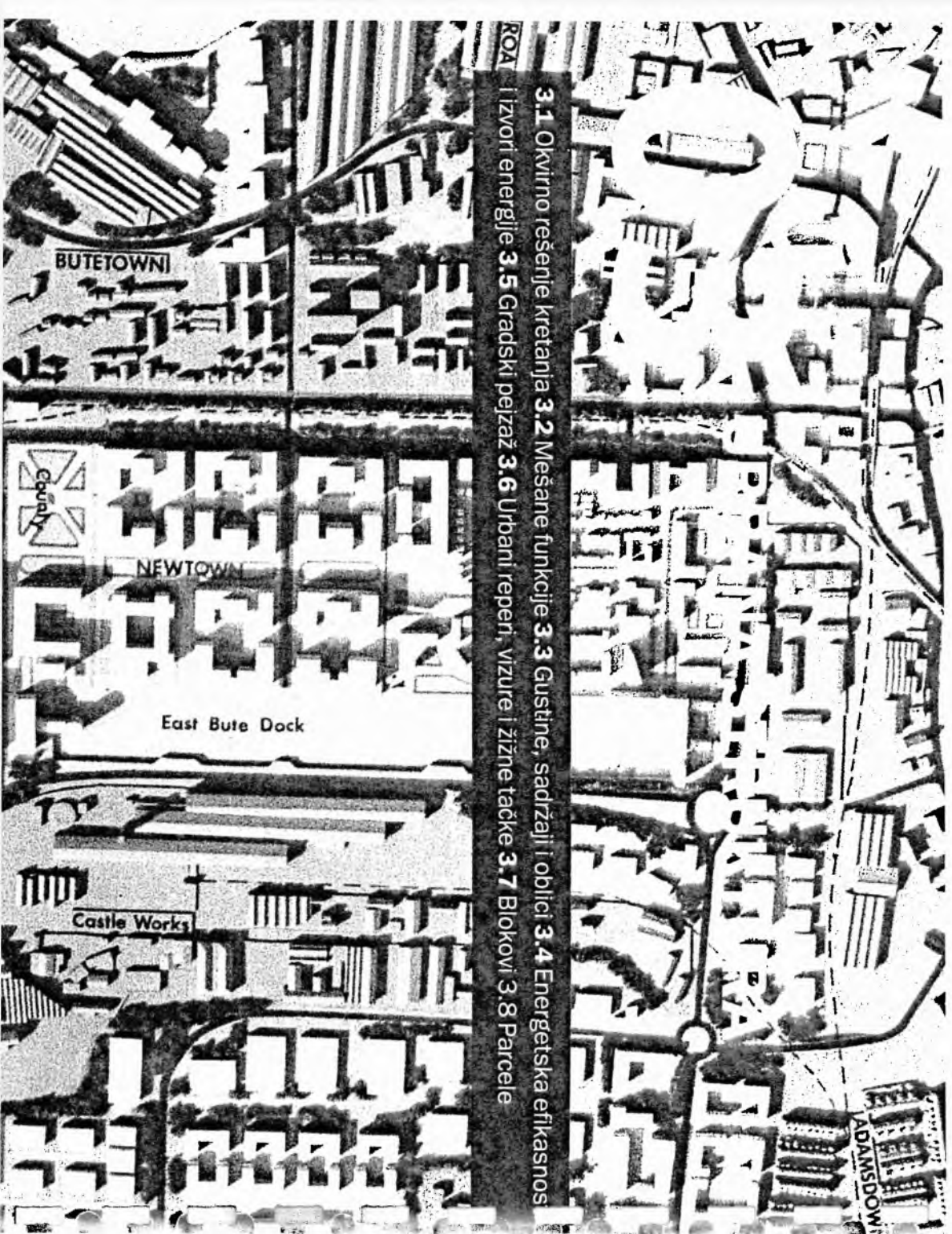
A DOCK

ROATH DOCK

Associated
Company
OPERATORS
BRITISH
PC

Peripheral Distributor

3.1 Okvirno rešenje kretanja 3.2 Mešane funkcije 3.3 Gustine, sadržaji i oblici 3.4 Energetska efikasnost
ROA i izvori energije 3.5 Gradski pejzaž 3.6 Urbani reperti, vizure i žižne tačke 3.7 Blokovi 3.8 Parcele

Termin urbana struktura se odnosi na šemu ili raspored gradskih blokova, ulica, zgrada, javnih prostora i elemenata gradskog pejzaža koji čine urbanu sredinu. Medusobni odnosi svih ovih elemenata, a ne njihove pojedinačne karakteristike, zajedno čine mesto, odnosno prostor.

Urbana struktura ne podrazumeva nikakav određeni oblik urbanizma, ovo se odnosi podjednako i na centar i na predgrađe i na sve ono između i, naravno, odnosi se podjednako na velike i male gradove i sela.

Urbana struktura pruža osnovu za detaljnu razradu konstitutivnih elemenata. Ona daje zajednički okvir koji čini osnovu za projektovanje pojedinačnih segmenata, najverovatnije od strane različitih aktera, kako bi se postiglo sledeće:

- Integracija
Povezivanje i preklapanje sa okolnim područjima.
- Funkcionalna efikasnost
Kako bi pojedinačni elementi (zgrade, ulice, otvoreni prostor itd.) funkcionisali zajedno kao delovi efikasne celine.
- Ekološka uskladenost
Stvaranje izgrađenih oblika koji su energetske i ekološki efikasni.
- Osećaj mesta
Stvaranje mesta koja su prepoznatljiva, uz istovremeno jačanje lokalnog identiteta.
- Komercijalna održivost
Odgovor na realno stanje kada je reč o uticajima tržišta na projektovanje mešanih funkcija i realizaciju.

3.1 OKVIRNO REŠENJE KRETANJA

Dobro uredene pešačke putanje su sagledive, dobro osvetljene i atraktivno dizajnirane

Treba obratiti pažnju na poboljšanja prilaza stanicama javnog gradskog prevoza, koji su često neatraktivni i neprijatni

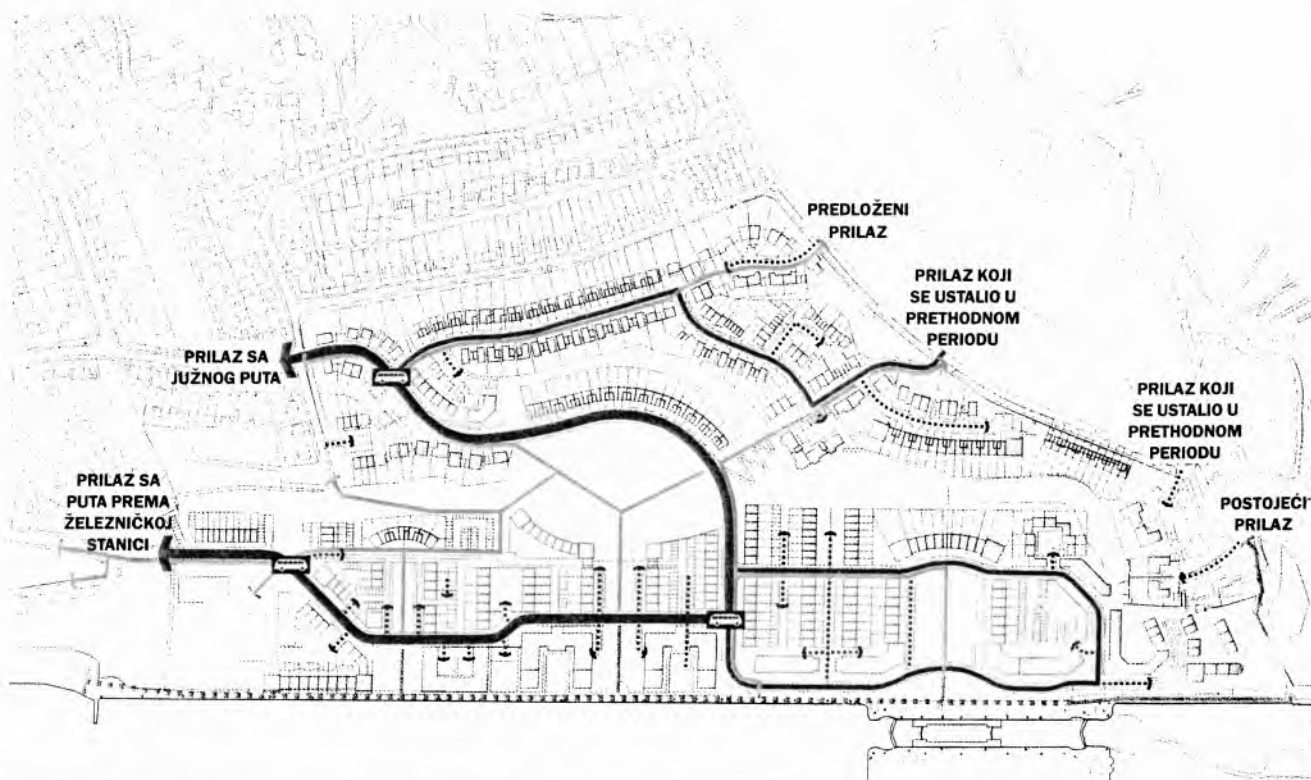
Pravilno postavljanje saobraćaja utiče na oblike korišćenja i aktivnosti, gustinu, bezbednost i uticaj izgradnje na okolna mesta. Okvirno rešenje kretanja se odnosi na strukturne aspekte kretanja, sa težištem na mreži ulica i pešačkih staza. Pojedinačne aktivnosti i komponente šeme kretanja (pešaci, biciklisti, javni prevoz itd.) obrađene su u Poglavlju 4.

Uspešno okvirno rešenje kretanja:

- Pruža ljudima maksimalnu mogućnost izbora načina putovanja,
- Uzima u obzir sve vrste kretanja koje će izgradnja generisati i
- Uspostavlja jasne veze sa postojećim putanjama i objektima.

Budući da je svako mesto drugačije ne može postojati standardna formula. Ono što odgovara velikoj lokaciji u predgrađu sigurno će biti sasvim drugačije od onoga što odgovara maloj lokaciji u centru grada.

Mreža saobraćajnica treba da, gde god je to moguće i primenjivo, učini pešačenje, vožnju bicikla i vožnju gradskim autobusom podjednako lakim i zanimljivim kao putovanje kolima. To znači da treba obezbediti odgovarajuće vrste puteva prema potrebama ljudi. Razlog zbog kog je neka saobraćajna veza bolja od druge zavisi od bezbroj faktora, od kojih su mnogi neuhvatljivi, pa stoga procena putanje nije egzaktna nauka. Predviđanje kretanja vozila je samo deo zadatka: podjednako je važan i način na koji ljudi doživljavaju svoje putovanje (pogotovo oni koji se kreću pešice).

Saobraćajna šema jasno pokazuje mrežu kretanja pešaka, biciklista, javnog prevoza i drugih vozila

	Primarna saobraćajnica		Primarne pešačke trase
	Sekundarne saobraćajnice		Rekreativna biciklistička staza
	Ulice nižeg reda		Moguća lokacija autobuske stanice

3.1 OKVIRNO REŠENJE KRETANJA

3.1.1 PROCENA KRETANJA

Sprovedite procenu kretanja (evaluaciju)

To će biti osnova za unapređenje postojeće mreže ili stvaranje nove šeme ulica. Neki od faktora koje treba razmotriti u odnosu na različite načine prevoza (pešačenje, vožnja bicikla, vožnja autobusom, automobilom itd.) su:

- Bezbednost
- Kvalitet vazduha
- Udobnost putovanja
- Brzina
- Spuštanje sa ili penjanje na ivičnjak
- Pešački prelazi
- Pešački i biciklistički prelazi
- Odvojene staze
- Kvalitet prevoza
- Nadvožnjaci i pešački mostovi
- Podzemni prolazi
- Odvajanja
- Buka
- Zagađenje
- Vizuelni doživljaj
- Raznovrsnost vizuelne udobnosti
- Zakrčenost trotoara
- Zakrčenost puteva
- Kvalitet popločanja
- Kvalitet puteva i
- Biciklistička mreža.

Kvalitet različitih puteva se može ocenjivati kao pomoć pri odlučivanju o tome koje puteve treba razvijati ili gde je potrebno izvršiti unapređenja. Ponovna izgradnja postojeće lokacije može biti prilika da se ponovo uspostave stare putanje, koje su bile uništene ili degradirane, kao i da se tako poboljša kretanje kroz čitavo područje, a ne samo do i od nove lokacije.

3.1.2 PEŠAČKO SUSEDSTVO

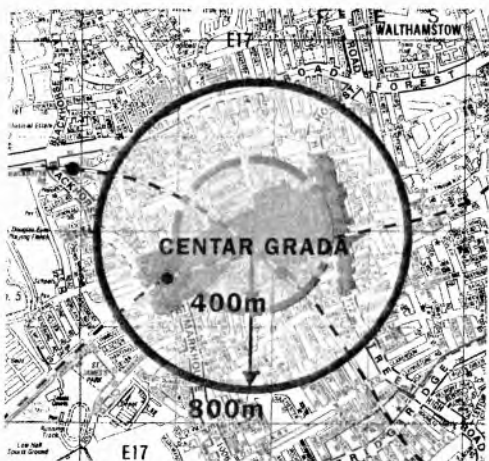
Planiranje za lako kretanje pešaka

Lokalni sadržaji okupljaju stanovnike, jačaju zajednicu i utiču na smanjenje upotrebe automobila. Zato prva komponenta okvirnog rešenja kretanja treba da bude određivanje pešačke udaljenosti sadržaja. Kvalitet puteva je važan, pogotovo kada postoje prepreke kao što su opterećene saobraćajnice ili železnička pruga. Dati prednost pešacima znači staviti svakodnevni doživljaj ulice na prvo mesto.

Trebalo bi omogućiti ljudima da za 2-3 minuta (250 m) pešačenja stignu do poštanskog sandučeta ili telefonske govornice, a do prodajnih mesta za novine za 5 minuta (400 m). Trebalo bi da postoje lokalne prodavnice, autobuska stanica, dom zdravlja, a možda i osnovna škola u pešačkom radijusu od (recimo) 10 minuta (800 m).

Pažljiva procena kretanja uzima u obzir sve vidove prevoza

Prvi korak je sagledavanje pešačke distance do usluga lokalnog centra

Rešenje se nakon toga može dodatno prilagoditi uslovima konkretne lokacije, pravcima kretanja i mogućim ograničenjima

3.1 OKVIRNO REŠENJE KRETANJA

3.1.3 MREŽA ULICA

Povezivanje sa postojećom mrežom

Direktne, atraktivne veze između ključnih sadržaja, uz izbegavanje čorsokaka, pomažu stvaranje primerenijih i udobnijih mesta. Procena načina na koji se lokacija najbolje može priključiti na šire mreže kretanja treba da ima za cilj da obezbedi maksimalni broj direktnih veza sa glavnim ulicama kroz koje teče saobraćaj. Što su direktnije veze između glavnih ulica, to je veći potencijal za mešovitu namenu (veze se ne moraju odnositi samo na vozila). Odlučite koje od tih veza je najvažnije ugraditi u predlog kako bi se stvorila osnova za internu strukturu kretanja.

Treba razmotriti kako određeni prostor povezati sa okolnim glavnim saobraćajnicama i stanicama javnog prevoza

Uobičajen pristup formiranjem šeme slepih ulica stvara zatvoreno rešenje, koje se loše uklapa u okolinu

Pristup koji potencira pešačke komunikacije, integriše predložene trase ulica sa postojećim u okolini i omogućava direktnu vezu sa stanicama javnog prevoza

Ovakva šema ulica čini osnovu za blokove ivične gradnje, koja osigurava kvalitetniji doprinos objekata javnom prostoru

- Legenda
- (↔) Glavne saobraćajnice
 - (↔) Blokvske saobraćajnice
 - Autobuska stanica

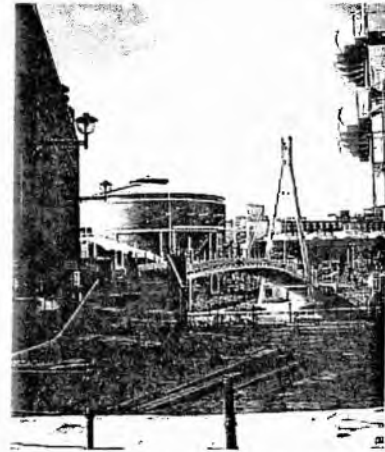
Stvaranje ili probijanje granica

Linearni elementi koji definišu granice mesta – ivice – mogu se koristiti za definisanje granica lokacije izgradnje ili područja koje je predmet obnove. Reke, kanali, parkovi, saobraćajnice sa gustim saobraćajem ili vijadukti mogu da jasno odrede prostor što doprinosi jačanju osećaja mesta.

No, ponekad probijanje ili premošćavanje tih ivica rezultira poboljšanom prostornom dinamikom kroz učvršćivanje veza sa okolnim područjima i smanjenje podela.

Kols i Riversajd, Lids (*The Calls and Riverside, Leeds*)
Pre: Reka razdvaja severni od južnog dela grada

Posle: Novi pešački most je direktna veza sa centrom grada

The Lord Mayor of Leeds, Councillor Les Carter and Mr Peter Hartley, LDC chairman, break down Leeds's 'Great Divide'
Mayor breaks down barriers

Centar grada je povezan sa obalom reke kroz probijeni deo železničkog vijadukta

3.1 OKVIRNO REŠENJE KRETANJA

Preoblikovana fasada skladišta na obali reke Ejr (Aire)

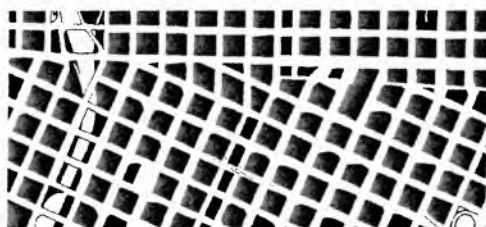
Planski okvir artikullše
trodimenzionalnu viziju
unapredjenja određenog područja

Visok kvalitet arhitekture podiže standard oblikovanja objekata u određenom području.

Planski okvir za *Calls i Riverside* u Lidsu (*Leeds*): *Probijanje granica*

Lokacija	Obe obale reke <i>Aire</i> , jugoistočno od centralne trgovinske zone u Lidsu
Naručilac generalnog plana	<i>Leeds Development Corporation</i>
Projektantski tim	Generalni plan: <i>Llewelyn-Davies</i>
Projekat	Planski okvir za urbanu obnovu područja napuštenih skladišta iz viktorijanskog doba, koje se nalaze neposredno uz centar Lidsa, ali su odsečene.
Detalji	Jedan od glavnih ciljeva planskog okvira je bio da se probiju granice koje nameću železnički vijadukt i stanica koja je služila da se rečna obala na jugu odvoji od centra grada na severu. Nova fizička veza sa gradskim centrom je sada otvorena i dobro se koristi. Ovim se povezuje zgrada berze kukuruza (koja je danas specijalizovani tržišni centar) sa rečnom obalom, zahvaljujući putu koji je probijen kroz železnički luk i novom pešačkom prelazu preko reke. Tako je nastao živahni gradski kvart sa prodavnicama, hotelom, stanovima i kancelarijama.
Kontakt	<i>Leeds Development Agency</i> www.sovereign-publications.com/leeds.html

Portland, SAD

Filadelfija, SAD

London, Vest End

Područje koje je nekada bilo podeljeno, sada je spojeno širokom pešačkim pasarelom iznad denivelsane saobraćajnice

¹ Vidi Odeljak 3.7.2 o dimenzijama blokova

3.1.4 Tipovi mreža

Mreža pruža izbor

Proveren način uspostavljanja efikasnih veza je da se napravi mreža, odnosno struktura koja omogućava jednostavan pristup čitavom području. Ona može biti ortogonalna ili nepravilnijeg oblika, ali su njene prednosti uvek iste. Mreža takođe pruža mogućnosti za upravljanje saobraćajem kroz ograničavanje pristupa vozilima u nekim ulicama.

Mreža sa modulom od 80 do 100 m u najvećem broju slučajeva predstavlja optimalan standard za potrebe pešaka i kretanja vozila. Dimenzije tako dobijenih blokova treba proveriti u odnosu na predložene namene i vrste objekata i prilagoditi u tom smislu¹. U centralnim delovima sa intenzivnim pešačkim aktivnostima, modul od 50 do 70 m obezbeđuje optimalnu mrežu kretanja.

No, mreža kretanja ove razmere ne mora odgovarati potrebama strukturiranja čitave urbane forme. Na primer, osnovni gradski blokovi mogu imati dimenzije od preko 200 m, sa manjim poprečnim ulicama i pešačkim stazama kroz blok. Slično tome, u pojedinim slučajevima može biti prikladna forma paralelnih ulica, sa manjim poprečnim vezama. Pitanja topografije, orijentacije, susednih namena itd. su sve delovi definisanja odgovarajuće strukture mreže za određenu lokaciju.

Unutrašnji prsten Birmingema: Otkopčavanje kragne

Projekat	Unutrašnji prsten Birmingema (<i>Birmingham Inner Ring Road</i>) završen je 1971. godine i u to vreme je smatran klasičnim poboljšanjem te vrste. Cilj je bio da se saobraćaj teških vozila izmesti iz gradskog jezgra izgradnjom puta u dužini od 3,5 milje oko centra, sa kružnim tokovima na sedam raskrsnica. U pogledu regulisanja saobraćaja ispunjeni su neki od polaznih ciljeva, ali na račun odvajanja urbanog tkiva i to na najranjivijim tačkama. Betonski okovratnik koji je tako nastao raskinuo je tradicionalne veze između centra grada i okolnih delova. On predstavlja neprobojnu prepreku, pogotovo za pešake. Podzemni prolazi za pešake ispod raskrsnica su neprijatni i ugrozili su život i aktivnosti u delovima oko puta.
Detalji	Od 1988. godine Gradsko veće Birmingema usvojilo je politiku rekonstrukcije saobraćajnog prstena kako bi se: <ul style="list-style-type: none"> • Povezao centar grada sa okolnim delovima, • Omogućilo da se centralne gradske aktivnosti prošire i na te delove, • Stvorilo bolje okruženje za pešake u čitavom gradu - kroz samo rešenje saobraćaja akcenat je pomeren na srednji saobraćajni prsten. Najzapaženiji do sada ostvareni aspekti ovog plana su: <ul style="list-style-type: none"> • Spuštanje raskrsnice <i>Paradise Circus</i> kako bi se stvorila nova pešačka veza sa trgom <i>Centenary</i> i Međunarodnim kongresnim centrom, • Ponovno pretvaranje trga <i>Old Square</i> u pešačku zonu na putu od centra do četvrti <i>Low Courts</i> i • Rekonstrukcija četvrti <i>Smallbrook Queensway</i>, uključujući uklanjanje podzemnih prolaza kako bi se formirale bolje pešačke veze sa Kineskom četvrti.

Kontakt

Department of Planning & Architecture,
Birmingham City Council
www.birmingham.gov.uk

3.2 MEŠANJE NAMENA

Uspešnim lokalnim zajednicama potreban je čitav spektar lokalnih usluga i ustanova, uključujući komercijalne, obrazovne, zdravstvene, religijske i društvene sadržaje. Ove sadržaje potrebno je locirati tako da budu sigurnim i udobnim komunikacijama povezane sa stambenim delovima naselja.

Gradovi su se tradicionalno razvijali oko raskršća, centara aktivnosti ili odmorišta, a stanovanje, trgovina, zapošljavanje i ostali sadržaji i namene razvijali su se postepeno oko početnog jezgra. Uprkos prednostima mešanja funkcija (videti Tabelu 3.1) u savremenim naseljima to je često izuzetak, a ne pravilo.

Tabela 3.1 Prednosti mešanja namena

- Pristup različitim sadržajima
- Svođenje gužvi prilikom odlaska na posao na minimum
- Uvećanje mogućnosti za društvenu interakciju
- Socijalno raznovrsne zajednice
- Vizuelna stimulacija i ugodaj različitih objekata u neposrednoj blizini
- Osećanje bezbednosti, sa pažljivim praćenjem zbivanja na ulici
- Veća energetska efikasnost i efikasnije korišćenje prostora i objekata
- Veća mogućnost izbora načina života, lokacija i tipova objekata
- Urbana vitalnost i život ulice
- Bolja održivost gradskih sadržaja i podrška malom biznisu (kao što su male prodavnice)

Uspešne i održive zajednice su proizvod udaljenosti koju ljudi moraju da pređu da bi došli do svakodnevnih sadržaja, postojanja dovoljnog broja takvih sadržaja da se zadovolje njihove potrebe i mesta i prostora na kojima se mogu odvijati različite aktivnosti.

Primer za to su tradicionalna viktorijanska i edvardijanska predgrada koja su izgrađena pod pretpostavkom da će najčešći tip kretanja kroz naselje biti pešački. Potrebe za drugim vidovima saobraćaja zadovoljene su prigradskom železničkom linijom - stanice su postale centri maloprodajnih, komercijalnih i društvenih aktivnosti.

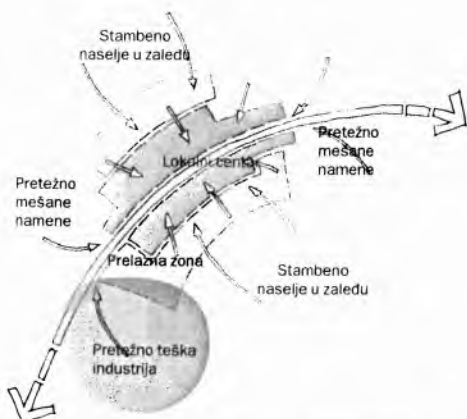
Ovakve šeme organizacije prostora i namena su teško primenljive u savremenim naseljima zbog postojećeg režima saobraćaja, razudnosti rešenja kretanja usled upotrebe automobila i trenda sve većih maloprodajnih, obrazovnih i zdravstvenih objekata, kako bi se veličinom postigla efikasnost.

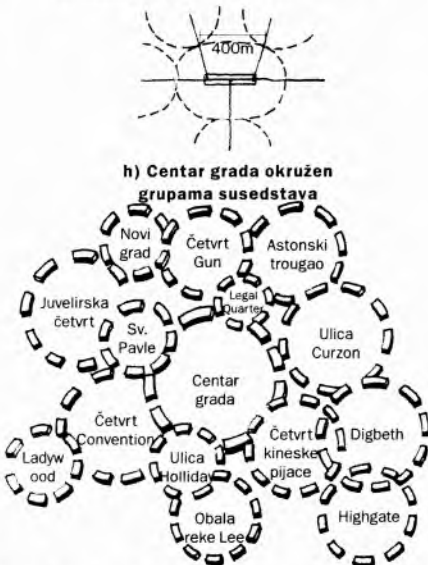
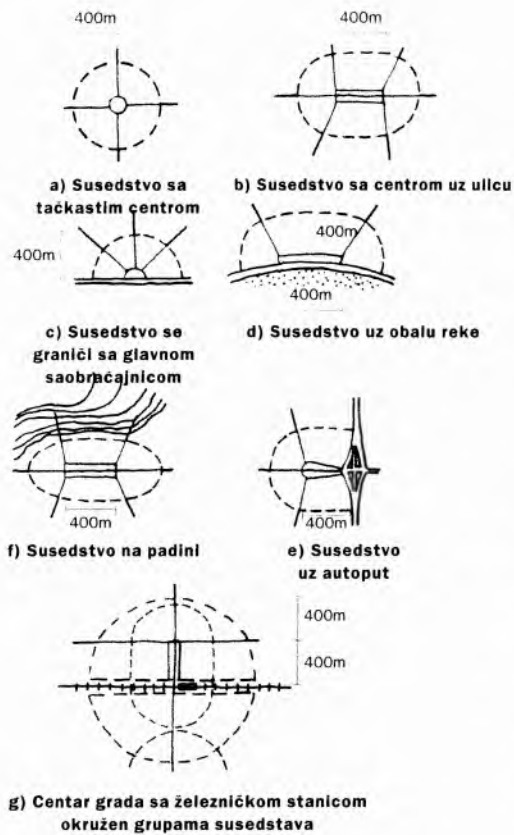
Kakvu ulogu treba da ima centar prilikom projektovanja novih mesta ako su svi potencijalni višenamenski elementi povučeni prema obodu?

Namene se još uvek zoniraju i putevi se projektuju kao strateške trase, nauštrb uspostavljanja lokalnijih odnosa, zasnovanih na kretanju pešaka i biciklista

Kao rezultat ublažavanja razlika između različitih namena i projektovanja mesta, nastaju održivi i živi oblici i prostori, u kojima će šetnja do lokalnog centra i autobuske ili železničke stanice biti što prijatnija

Strategija urbanističkog planiranja u Birminghamu (*Birmingham*): identiteti susjedstava

Nasleđe Juvelirske četvrti je iskorišćeno kao osnova predloga za unapređenje ovog urbanizovanog sela (izvor www.edaw.com)

Sistem planiranja često nije od pomoći. Na primer, posmatrajmo tipičnu veliku lokaciju gde namene mogu obuhvatati stanovanje, osnovnu školu, prodavnice, poslovne prostore i neku industrijsku delatnost. U procesu planiranja se te namene uglavnom zoniraju i dodeljuju im se prilično nepomerljive granice pre bilo kakvog ozbiljnog projektantskog rada. U nekim slučajevima, sama lokacija se deli na građevinske parcele oko najjednostavnijeg uličnog sistema, bez prethodno jasno definisane planske strukture. U ovoj fazi, često se unapred odlučuje o gustini naseljenosti i postavljaju se fiksni zahtevi, poput obezbeđivanja slobodnih prostora. Ovakav pristup često podrazumeva postavljanje trase glavne saobraćajnice oko samog naselja, a ne kroz njega, uz lociranje funkcija koje generišu saobraćaj, poput maloprodaje i poslovnih delatnosti, u blizini prilaznih raskršća i duž glavnih saobraćajnica. Sama saobraćajnica predstavlja granicu koja razdvaja područja različitih namena. Ovakvi pokušaji da se stvori osećaj mesta oko ključne tačke često propadaju zato što su same funkcije koje generišu aktivnosti locirane po obodu naselja, ili čak izvan njega, u obližnjim poslovnim četvrtima ili vangradskim centrima, sa tendencijom zatvaranja u „velike kutije“.

Ovakvi trendovi se mogu promeniti uvođenjem raznolikosti u smislu:

- Oblika izgradnje,
- Namene površina,
- Gustine,
- Prava korišćenja i
- Zakona tržišta.

3.2.1 JEDINICA SUSEDSTVA

Izgradnja kvartova po meri pešaka

Najbolji način za uvođenje prostora mešovite namene je početi od udaljenosti koje većina ljudi svakodnevno prelazi do raznih ustanova, uličnih prodavnica ili autobuske stanice.

Jedinica susjedstva može da posluži kao korisno sredstvo organizacije prostora, ali samo kada je uklopljena u integrisano okvirno rešenje kretanja i sagledana kao deo naselja ili grada čije se aktivnosti i forme preklapaju. Tako se izbegava praksa velikih projekata zamišljenih i opisanih kao susjedstva, ali zapravo projektovanih poput odvojenih enklava.

Opšte prihvaćena mera za susjedstva mešovite namene je radijus od 400 m što odgovara šetnji od oko pet minuta, odnosno površini od 50 hektara.

3.2.2 KARAKTER PODRUČJA

Kolaž različitih aktivnosti

U mnogim gradovima radi se na jačanju postojećih susjedstava, kod kojih je identitet baziran na jednoj posebnoj ili mešavini aktivnosti (npr. pijaca ili fakultetski kampus), ili na stvaranju novih područja posebnog karaktera. Ovakva „područja sa karakterom“ mogu osnažiti lokalni identitet i poslužiti kao marketinški potez za podizanje nivoa standarda određenog mesta¹, kao što je to slučaj sa Birmingemskim juvelirskim kvartom. Ovo se odnosi unapređenje namene, na postavljanje žižnih ili repernih tačaka, poštovanje istorijskih datosti i uvažavanje etničke pripadnosti stanovništva, poput Kineske četvrti.

¹ Gentrifikacija (*gentrification*), (*prim. rec.*)

3.2 MEŠANJE NAMENA

Gloucester Green u Oksfordu je primer žive i atraktivne mešavine stanovanja iznad trgovine i restorana u prizemljima objekata

Potrebno je utvrditi da li se projekat odnosi na područje posebnog karaktera. U tom slučaju treba razmotriti posledice mešanja funkcija, izgrađenih oblika i načina rešavanja javnih prostora. Da li je moguće uvesti nove teme ili dodatno osnažiti postojeće atribute naselja?

3.2.3 KOMPATIBILNE NAMENE

Maksimum sinergije uz minimum konflikata

Raznovrsnost neminovno dovodi do određenih konflikata. Postojeća mesta pokazuju da se najviše aktivnosti može odvijati harmonično jedna pored druge tako da taj konflikt bude detaljno isplaniran na detaljnom nivou. To je pozitivna osobina mnogih dobro poznatih mesta u kojima čitav spektar prizora, zvukova i mirisa daje jedinstvenost i karakter. No, različite funkcije imaju i različite potrebe. Nisu sve kombinacije prikladne, jer niko ne želi da se, na primer, otpad automobila nalazi neposredno uz park tako da je neke namene bolje locirati u blokove planirane za pojedinačne namene.

Tokom razmatranja najšire moguće kombinacije namena koja se može uvesti da bi se unela vitalnost treba sprovesti studiju ekonomske izvodljivosti *viability study*, kako bi se proverila njena održivost. To treba učiniti zajedno sa procenom usklađenosti postojećih i predloženih namena, a zatim pozicionirati svaku namenu tako da se time promoviše kompatibilnost i izbegne konflikt. Mesta koja podrazumevaju postojanje gustog saobraćaja, kao što su veliki skladišni kompleksi, na primer, najbolje je smestiti u blizinu izlaza na autoput ili železničkih čvorišta.

Kombinovanje primarnih aktivnosti

Kombinovanje primarnih aktivnosti života i rada predstavlja podršku razvoju većeg broja sekundarnih objekata/ustanova (bez obzira da li je reč o komercijalnim, zabavnim, rekreativnim ili onima koji su potrebni lokalnoj zajednici). Grupisanje glavnih elemenata iz palete namena koje treba smestiti pomoći će u stvaranju određenog mesta.

U središnjim delovima pouke se mogu izvući iz projekata tržnih centara gde su namene smeštene tako da se prolaz pešaka koncentriše planiranjem udaljenosti između najvažnijih prodavnica (maksimalno 250 m).

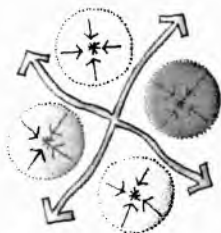
3.2.4 MEŠANJE OBLIKA, NAMENA I KORISNIKA

Kombinovanje tipova stambenih objekata i prava korišćenja

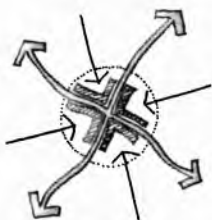
Veličina centra i kombinacija namena zavise od njegovog položaja u urbanoj hijerarhiji. Ovo se, naravno, razlikuje od mesta do mesta. Kod mnogih lokacija javlja se slojevitost – centar, prelazna zona i spoljni obod. Mešanje prava korišćenja promoviše socijalnu raznolikost, te je stoga važno da se različiti tipovi objekata i prava korišćenja nađu u svim navedenim slojevima. Kombinovanje različitih prava korišćenja u čitavom području omogućava raznovrsnost tipova stambenih jedinica i oblika vlasništva. Kako su pokazali projekti, kao što je projekat ulice *Winton* u *Londonu*, finansijski mehanizmi finansijskog planiranja moraju biti uzeti u razmatranje u ranoj fazi, a na osnovu saveta i preporuka nadležnih službi. Urbanističko i finansijsko planiranje treba sprovesti uporedo.

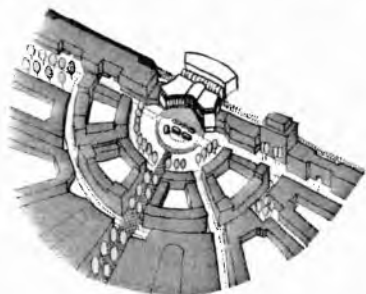
Kombinovanje vlasništva u obnovi naselja Trowbridge, Heckney (www.prparchitects.co.uk)

Pozicioniranje lokalnih centara van glavnih saobraćajnica lišava ih života i komercijalnih sadržaja

Rešenje je stvaranje centara na najvažnijim mestima, orijentisanih ka pešačkom saobraćaju i javnom gradskom prevozu

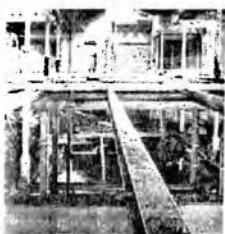
Razvoj orijentisan na javni gradski prevoz osigurava da naselje mešane namene ima železničku ili autobusku stanicu na povoljnoj pešačkoj distanci, u svom centru

Raznovrsnost aktivnog korišćenja zone prizemlja

Pešački veza mostom sa obližnjom višespratnom građom

Postojeći objekat je sačuvan

Unutrašnjost je osvetljena preko atrijuma

Urban Splash

3.2.5 CENTRI

Postavljanje centara uz čvorišta javnog prevoza

Najveća koncentracija aktivnosti (pogotovo u trgovačkom jezgru) rada se prirodno duž glavnih puteva ili na mestima njihovog ukrštanja. Ovi centri variraju u veličini i zavisnosti od lokacije, prirode mreže ulica, ukupne gustine i obima zahvatanja.

Centre mešovite namene (višenamenske centre) je najbolje smestiti na raskrsnice i duž glavnih saobraćajnica tako da se od stambenih četvrti do njih može stići pešice. To jača njihov identitet, omogućava trgovanje u prolazu i daje mogućnost potpunog integrisanja autobuskih i/ili železničkih stanica. Kod malih naselja treba imati u vidu kako su ona povezana sa postojećim lokalnim centrima.

Dodavanje stanovanja u kombinaciju sadržaja

Centri koji su pretrpeli posleratno zoniranje pokazuju kako se gube vitalnost i održivost kada stanovanje nije deo ponude sadržaja. Uvođenje stanovanja gde god je to moguće omogućava da se aktivnosti odvijaju i van redovnog radnog vremena.

Sposobnost da se namene koje nemaju karakter stanovanja uvedu u stambena naselja se znatno razlikuje između centra i oboda samog naselja. Obično se smatra da su prodavnica, autobuska stanica i osnovna škola neophodni minimum za stvaranje snažnog središta lokalne zajednice. U velikim stambenim naseljima kod kojih se ne može očekivati da će privući veliki broj namena drugačijeg karaktera treba razmisliti o centru kao središtu stambenog naselja u koji će se smestiti lokalne prodavnice, neki drugi komercijalni sadržaji i parkovi.

Naglašen gradski karakter

Javni servisi i infrastruktura su u službi stanovnika i zaposlenih i predstavljaju čvorišta urbane strukture koja podstiču stvaranje snažnog osećaja zajedništva i identiteta. Obdaništa, biblioteke, klubove susedstva, policijske i vatrogasne stanice kao i javne službe najbolje je smestiti u središnje delove, na lako uočljive lokacije. Javni trgovi se mogu koristiti da bi se naglasio njihov gradski karakter.

Smithfield Buildings, Mančester: Kombinovanje namena

Lokacija	Ulica Tib u severnom delu centra grada
Projektant	Stephenson Bell Architects
Izvođač	Urban Splash (Developments) Ltd.
Lokalna uprava	Manchester City Council
Površina	13.424 m ² bivše robne kuće
Projekat	Izgradnja 81 stana, 21 lokala u prizemlju i sale za rekreaciju u podrumu
Detalji	Sve do propadanja pedesetih godina prošlog veka, <i>Smithfield Buildings</i> je bila jedna od najpoznatijih robnih kuća – <i>Affleck and Brown, Harrods of the North</i> . Tokom osamdesetih godina prošlog veka zgrada je bila prazna, ali se nalazila na području na kome je Gradsko veće planiralo urbanu obnovu širih razmera. Na zgradi je izvršena rekonstrukcija na osnovu izuzetnog projekta koji i je nagrađen. To je danas veoma cenjena stambena zgrada sa prodavnicama, kafićima i noćnim klubom u prizemlju. Zadržan je atrijum kako bi centar bloka imao dnevno svetlo i kako bi se pristup stanovima odvijao preko unutrašnjih galerija.
Kontakt	Urban Splash. www.urbansplash.co.uk

3.2 MEŠANJE NAMENA

3.2.6 IVIČNA IZGRADNJA

Uklapanje velikih kutija u okruženje

Principi održivog razvoja zahtevaju da se:

- Redukuje gradnja izvan grada koja je često monofunkcionalna po prirodi, kao što su industrijske, poslovne i trgovinske zone i
- Ovi elementi ponovo vrate u urbane centre kako bi postali deo višenamenskog karaktera urbane sredine.

Ovo ima suštinski značaj u smislu oblika, gustine i parking prostora, a pogotovo način na koji se velike kutije mogu smestiti (bez obzira da li je reč o višenamenskim kompleksima, mega-marketima ili maloprodajnim skladištima), pošto izvođači nerado menjaju svoje standardne pristupe.

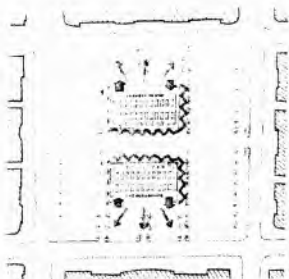
Važno je utvrditi da ovakvi objekti moraju da odgovaraju lokalnim potrebama i da ne smeju da nameću društveno-ekonomske troškove po lokalnu zajednicu u smislu povećanja obima saobraćaja, vizuelnog uticaja i umanjivanja značaja planiranih centara. Pristup kome se daje prednost je dole naveden.

- Uklopiti ovakvu arhitekturu u ivičnu izgradnju trgovinskih jezgara; postojeći delimično izgrađeni blokovi pružaju dovoljno prostora da se ivice velikih objekata okruže manjim objektima i tako prikrije njihova robusnost i stvore aktivni ulični frontovi¹. Smeštanje ovakvih objekata unutar pešačkih udaljenosti od stajališta javnog prevoza² omogućava održiva rešenja kretanja potrošača.
- Odabrati lokacije u slepim ulicama (*cul-de-sac*) kod kojih najmanje jedna ivica lokacije ne zahteva aktivnu fasadu (na primer, uz železničku prugu). To umanjuje obim izloženih golih zidova.

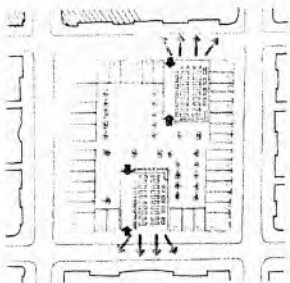
Omoćac velike kutije

Megamarketi i slični slobodnostojeći objekti imaju često neaktivne fasade i predstavljaju poseban problem za atraktivne ulice³. Ovakvi objekti mogu se prilagoditi i postati kompatibilni sa fino istkanim gradskim područjima i to tako što će se horizontalno i/ili vertikalno kombinovati sa drugim namenama kao što su:

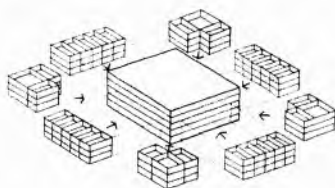
- Opasivanje spoljnih rubova na uličnim fasadama uz pomoć manjih jedinica (primer je supermarket Sainsbury, Clapham High Street),
- Smeštanje drugih sadržaja u prostoru iznad objekta (primer su supermarketi *Tesco*, *Shepherd's Ears Court*),
- Pretvaranje krova u parking prostor (primer je *Safeway* supermarket, *Fulham*)
- Orijentacija aktivnijih sadržaja (kafići i butici) ka spolja i povećanje transparentnosti ka ulici.

Velike kutije – hale okružene parking prostorom: potencijalno aktivna fasada gleda na parking, zadnje fasade su izložene pogledima, a odnos prema ulici je neaktivan

Rotiranjem objekta za 90° i pozicioniranjem objekta u blok ivične gradnje, omogućen je pristup sa obe strane, uz obezbeđen aktivan ulični front

Stvaranje aktivnih uličnih frontova okruživanjem velikih kutija manjim objektima

Ocean Village bioskop, Southampton (Southampton)

Salon nameštaja u Njuberiju (Newbury) (arhitekti Sutton, Griffin i Morgan)

¹ Vidi Odeljak 5.2.1.

² Vidi Odeljak 3.1.2.

³ Vidi Odeljak 5.2.1

3.2 MEŠANJE NAMENA

Oživljavanje ivica

Monofunkcionalna komercijalna gradnja (industrija, komercijalni sadržaji, trgovina, rekreacija, poslovanje) predstavlja zasebne grupe objekata malih gustina koje su poslednjih godina postale delovi grada u koje se dolazi automobilom budući da su odsečeni od neposredne okoline. One su i dalje jedan od najproblematičnijih izazova za urbanističke planere kada je u pitanju stvaranje integrisanih naselja mešanih funkcija.

Opravdano je pribegavati zatvaranju objekata malih gustina na skrajnute lokacije samo kada emisija buke ili zagađenja onemogućavaju tešnje povezivanje sa stambenim zonama ili kada se radi o građevinskom zemljištu nižeg kvaliteta (na primer, u blizini železničke pruge).

Pristup kome se daje prednost jeste da se navedeni sadržaji lociraju tako da budu povezani sa obližnjim centrima, da imaju pristup javnom prevozu, da budu dostupni sa glavnih puteva i da budu na pešačkoj udaljenosti od većine stambenih jedinica. Ako su *velike kutije* neizbežne treba ih smestiti uz ivicu bloka, sa javno dostupnim frontovima i kvalitetnim parternim uređenjem. Treba omogućiti njihovu transformaciju u budućnosti što se naročito odnosi na velike parking prostore kojima su okruženi.

Razvoj naselja *Broughton Atterbury* u *Milton Kinsu* (*Milton Keynes*) može da postane model kvalitetnog urbanog razvoja

Broughton Atterbury, Milton Kins: Proširivanje grada

Lokacija	Severno-istočni deo <i>Milton Kejnse</i>
Promoter	<i>English Partnerships</i>
Projektantski tim	Moderatori: <i>English Partnerships, The Prince's Foundation</i> Izrada Generalnog plana: <i>EDAW</i> Koodiniranje izvođenja radova: <i>English Partnerships</i>
Površina	55 ha
Gustina	750 stambenih jedinica, tj. u proseku 34 stambene jedinice po hektaru
Projekat	27.525 m ² za komercijalne namene, tj. 40% ukupne površine Okvirni plan za izgradnju lociranu na obodu novog grada <i>Milton Kejnse</i> koji se promovisao kao urbanizovano selo i koje obuhvata postojeći zaselak <i>Broughton</i> . Područje obuhvata i deponiju na mestu bivše pešćare i sastojace se od: <ul style="list-style-type: none"> • 750 stambenih jedinica, sa kućnim radionicama, • 27.525 m² prostora za komercijalne namene/rad, • Osnovne škole, • Linearnog parka i • Objekata za rekreaciju i društvene aktivnosti.
Detalji	<i>Broughton Atterbury</i> je odabran da bi se istražio potencijal za izgradnju novog urbanog sela u <i>Milton Kejnse</i> . <i>Prince's Foundation</i> je pomogla <i>English Partnerships</i> u privlačenju aktera koji su obuhvatali lokalne stanovnike, predstavnike lokalne zajednice i zvaničnike, poslovne ljude, policiju i posebne interesne grupe. Organizovani vikend posvećen planiranju u stvarnosti posetilo je 120 ljudi što je rezultiralo stvaranjem vizije i instrukcija za konsultante koji su na osnovu toga izradili Generalni plan zasnovan na principima planiranja urbanizovanog sela različitih sadržaja, kvalitetnog urbanog dizajna i održivosti. Generalni plan utvrdio je potrebne radove na unapređenju infrastrukture i na pripremi pojedinačnih parcela za izgradnju što je obuhvatalo i postavljanje osnovnih zahteva vezanih za održivost i štednju energije. Prve izvođače radova za komercijalne i stambene objekte odabrala su komisije u kojima su učestvovali članovi organizacija <i>English Partnerships, Milton Keynes Council, Prince's Foundation, National Energy Foundation, sami stanovnici i Building Research Establishment (BRE)</i> . One su imale za cilj da provere nivo ispunjenosti zahteva iz plana, kao i finansijskih i zahteva vezanih za održivost. Pored toga, predlozi će pomoći BRE u utvrđivanju metoda za procenu uticaja na životnu sredinu kao novog standarda za procenu održivosti izgradnje određenog područja. <i>Peter Springett, English Partnerships, www.milton-keynes.gov.uk</i>
Kontakt	

* Vidi Odeljak 3.3.4.

3.2 MEŠANJE NAMENA

3.2.7 PRELAZNE ZONE

Raznovrsnost sadržaja u prelaznim zonama

Prelazna zona između centra i oboda je plodno tlo za pojavu mešanih funkcija koje mogu biti izuzetno raznovrsne po svom karakteru. To su javni prostori namenjeni opštim potrebama koji povezuju komercijalno jezgro sa okolnim stambenim delovima. Upravo unutar tih zona nastaje najdinamičnija kombinacija sa prodavnicama, poslovnim prostorima, skladištima i porodičnim kućama, odnosno sadržajima koji se mogu naći jedni pored drugih. Vrednost zemljišta je ono što nekim od ovih namena omogućava da napreduju i što daje najviše prostora za razvoj mešovitih stambeno-poslovnih četvrti, četvrti za specijalizovane prodavnice, umetničkih i kulturnih četvrti, na primer. U velikim projektima prelazne zone se mogu koristiti kao tampon zone koje štite privatne kuće i druge namene osetljive na buku. No, ovde mogu dobro da se uklupe i objekti za aktivan noćni život (kafići, klubovi i restorani). Ako se ovi sadržaji smeste daleko od područja koja su isključivo stambena mogu da podržavaju jedni druge ako su grupisani.

Škole je takođe često najbolje smestiti u prelazne zone između gušće naseljenih stambenih naselja i lokalnih centara gde će biti na najmanjoj mogućoj udaljenosti za većinu dece i gde se mogu postaviti tako da ne ometaju pešacima pristup centru.

North Laines u Brajtonu, nudi mešavinu prodavnica, poslovnih i stambenih sadržaja, kafea i pozorišta

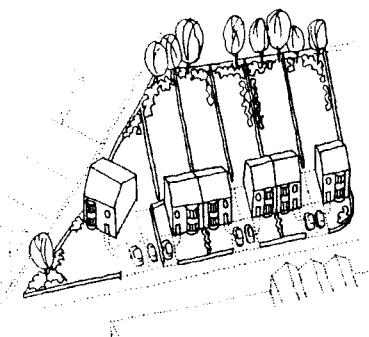

Generalni plan za *Laganside, Belfast: Ponovno povezivanje centra sa rečnom obalom*

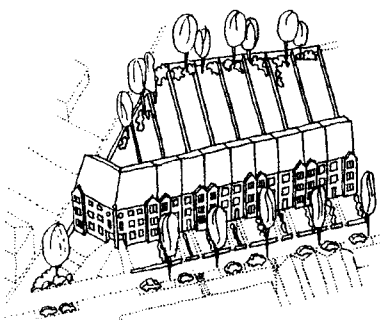
Lokacija	Obala reke <i>Lagan</i> u istočnom delu grada
Projektantski tim	Arhitekta: <i>Birds Portsmouth Russum</i> Saobraćajni inženjer: <i>Ove Arup and Partners</i> Konsultant za imovinsko-pravna pitanja: <i>James W. Burgess</i> Konsultant za praćenje troškova: <i>Gardiner & Theobald</i>
Naručilac	<i>Laganside Corporation</i>
Projekat	Stvaranje novog gradskog bloka mešane namene koji se prostire ispod mostova i povezuje centar grada sa obalama reke <i>Lagan</i>
Detalji	Generalni plan je poslužio kao osnova za stvaranje tri nove velike javne površine, povezane šetalištem na rečnom keju, na čijem se obodu odvijaju različite aktivnosti. Primena ovog koncepta je uznapredovala tako da je Trg <i>Corporation</i> proširen i prekomponovan da bi njegova gradska uloga još više bila istaknuta. Planirano je da se u njegovom središtu postavi stari brod. Trgovi ispred zgrada carinarnice i <i>Laganbank</i> su takođe orijentisani prema reci, zajedno sa novim zgradama u kojima se nalaze studentski domovi <i>YMCA</i> , mala privreda, trgovine, kafići, barovi, noćni klubovi i hoteli koji daju veću životnost i vitalnost. Planirana je izgradnja sedam novih stambenih blokova koji zajedno sa kafićima i sportsko-rekreativnim sadržajima treba da upotpune sadržaje uz rečne obale. Radionice, izložbeni saloni, male prodavnice i višespratni parking treba da budu smešteni ispod mosta.
Kontakt	<i>Laganside Corporation</i> , www.laganside.com

¹ *Building Research Establishment (BRE)* je vodeći britanski institut, koji se bavi razvojem, konsaltingom, obukom, ispitivanjem i sertifikacijom u oblasti građevinarstva. Posebno značajan deo njihovih aktivnosti vezan je za održivost, uticaj na životnu okolinu i energetske efikasnosti arhitektonskih objekata (*prim. ur.*).

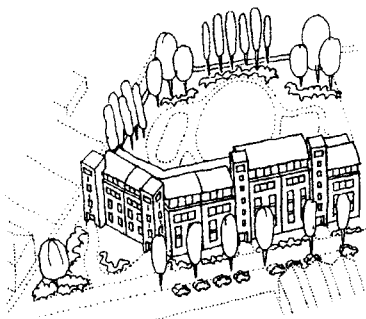
3.3 GUSTINE, SADRŽAJI I OBLICI

Uobičajena povlačenja od regulacione linije i standardi parkiranja donose malu gustinu, prigradske kuće, bez veze sa okolnim ambijentom i predbaštama koje zauzimaju parkirani automobili

Fleksibilnijom primenom standarda i parkiranjem na ulici povećavaju se mogućnosti prostora i stvara čvrst ulični front

Urbanizam bez automobila (možda uz dodatno parkiranje na ulici), sa jakim vezama sa okolnim javnim prevozom, može omogućiti najkvalitetniji život u gradu bez gužve

Nedavno pokrenute inicijative za stvaranje održivijih gradova i naselja koja nude visoko kvalitetan život uz ekonomično korišćenje resursa (kao što su energija, zemljište i voda) na minimum, ponovo su pobudile interesovanje za koncept gustina. Koristi od težnje ka višim gustinama u opštem smislu dobro su poznate (vidi Tabelu 3.2), a pogotovo u kontekstu izgradnje naselja mešanih funkcija kod kojih je potrebna određena minimalna gustina stanovanja kao podrška ostalim sadržajima.

Neki i dalje izjednačavaju veće gustine sa lošijim kvalitetom urbane sredine, odnosno sa prevelikim gužvama i redukovanim prostornim standardima. Radi se o sasvim pogrešnom shvatanju. Gustina je samo mera. Ona je rezultat plana i projekta, a ne njihov cilj. Stoga treba težiti ne da se ostvari planirana gustina stanovanja, već da se stvori kritična masa ljudi koji će moći da izdržavaju službe kao što su javni prevoz, lokalne prodavnice i škole.

Istraživanja su pokazala da ne postoji odnos između kvaliteta urbane sredine i gustine (DETR, 1998). Naselja zasnovana na prosečnim gustinama i oblikovana na osnovu standarda (koji se odnose na privatnost, slobodne površine, geometriju parkinga i saobraćajnica, na primer) sputavaju urbani dizajn i pokazuju tendenciju najslabijeg uklapanja.

Preporučuje se projektantski pristup usredsređen na održivi kvalitet urbane sredine. Tržišni uslovi utiču na različite oblike stanovanja što, zajedno sa pristupom zasnovanim na projektovanju, čini gustinu merom rezultata, a ne njegovom odrednicom.

Tabela 3.2 Koristi od većih gustina

Društvene

- Fizička blizina je podsticaj za pozitivnu interakciju i raznovrsnost
- Unapređuje se funkcionalnost i dostupnost komunalnih službi
- Omogućava više bolje integrisanog socijalnog stanovanja

Ekonomske

- Poboljšava se ekonomska izvodljivost izgradnje
- Omogućava uštede u infrastrukturi

Saobraćajne

- Pomoć javnom prevozu
- Smanjuje se obim automobilske saobraćaja i potreba za parking prostorom
- Čini podzemno parkiranje ekonomičnim

Ekološke

- Veća energetska efikasnost
- Smanjuje se potrošnja resursa
- Stvara manje zagađenja
- Pomaže u očuvanju i finansiranju održavanja javnih slobodnih površina
- Smanjuje se ukupna potreba za građevinskim zemljištem - izbegava se širenje grada

3.3.1 GUSTINE I SADRŽAJI

Težište na centrima aktivnosti

Veće gustine u urbanim centrima obezbeđuju da oni ostanu aktivni i da sadrže od značaja za lokalnu zajednicu budu nadohvat ruke. Omogućavanje korišćenja javnog prevoza kroz postavljanje stanica na pešačkoj udaljenosti pomaže i rentabilnost buduću da se značajno povećava broj korisnika. Ovo se odnosi ne samo na stambene jedinice već i na industriju, komercijalne delatnosti i trgovinu. Što je neka lokacija ili naselje bolje opsluženo ili povezano to postoji više razloga da se razmišlja o većoj gustini i manjem broju potrebnih parking mesta.

3.3 GUSTINE, SADRŽAJI I OBLICI

Clanricarde Gardens, Kensington & Chelsea
1067 soba za stanovanje po hektaru (SSH) (834 bruto)

Trg Tredegar, Tower Hamlets 412 SSH (225 bruto)

Wakehurst Road, Wandsworth 400 SSH (267 bruto)

Naselje Woodgrange, Newham 307 SSH

Rasponi gustina stanovanja

Istraživanja ukazuju da je za održivu autobusku liniju potrebna neto gustina od 100 osoba po hektaru. Ako pođemo od udaljenosti od 800 m (10 minuta pešačkog hoda – stvaranje susedstva od 97,5 ha kojim je moguće kretati se pešice – vidi 3.1), to daje 45 jedinica/ha, za prosečno domaćinstvo u Velikoj Britaniji od 2,2 osobe. Na lokacijama koje su bliže centru gustina od 240 osoba/ha (ili 60 jedinica/ha) je dovoljna za održivu tramvajsku liniju.

Predgrađa nisu sama po sebi loša

Stvaranje savremenih predgrađa na ivicama malih i velikih gradova često se izjednačava sa širenjem koje podrazumeva korišćenje automobila. No, postoji veliki broj primera iz prethodnog perioda koji pokazuju da to ne mora biti tako. Mnoga od klasičnih predgrađa (*Uxbridge* i *Uxbridge*) su primer za to (*Uxbridge* ili *Leckhampstead*). Ona su izgrađena sa oko 30 jedinica/ha. Čak i kada lokalni kontekst zahteva oblike primerene predgrađu i dalje važe osnovne postavke dobrog urbanizma.

3.3.2 GUSTINE I OBLICI

Menjajte gustine

U sredinama gde postoje veće gustine koje podržavaju urbani život varijacije u neto gustini izgrađenih jedinica nastaju prirodno. To se može poboljšati postavljanjem masa oko centara, pristupnih tačaka javnog prevoza, parkova i rečnih obala. Izgrađeni oblici treba da budu tako oblikovani da stvaraju pozitivan javni prostor (vidi 5.1).

Nasuprot tome skorije izgrađena naselja koja mogu imati potpuno istu gustinu naseljenosti kao i njihovi tradicionalni prethodnici, imaju ravnomerne i nekarakteristične gustine. To je proizvod izgradnje po nametnutim standardima ili nivoima gustina kao što su 25-30 stambenih jedinica ili 150-200 soba za stanovanje po hektaru. Posledica toga je da su izgrađeni oblici ravnomerno raspoređeni, a gustine svuda podjednake.

Standardi planiranja i projektovanja saobraćajnica su takođe delimično odgovorni za to. Mnogi od njih su liste obaveznih mera, a ne zahtevi koje treba ispuniti. Uopšteno govoreći, kruti standardi rezultiraju nastankom naselja koja su projektovana tako da budu u saglasnosti sa zahtevima kako bi se dobile potrebne dozvole i saglasnosti. Oblici naselja koji tako nastaju nemaju nikakav poseban identitet, često predstavljaju rasipanje zemljišta i infrastrukture i oslanjaju se previše na upotrebu automobila.

Urbana gustina ne znači sabijanje grada

Gustina je mera. Koliko će neko mesto biti udobno i prijatno zavisi od projektnog rešenja i njegovih socijalnih elemenata. Prosečna gustina mnogih omiljenih kuća u nizu iz viktorijskog i edvardijanskog perioda u velikoj meri premašuju granice gustina mnogih savremenih planova i, uopšteno govoreći, sasvim je sigurno da danas ne bi dobile urbanističke dozvole. Velike gustine često se izjednačavaju sa visokom spratnošću. No, blokovi oblakodera iz šezdesetih godina prošlog veka građeni su sa malim predviđenim gustinama što je rezultiralo loše definisanim i slabo iskorišćenim prostorom. Izazov za projektante je:

- Da obezbede da zgrade, ulice i mesta imaju čovekomerne razmere i dimenzije,
- Da ublaže masu objekta ili grupe objekata tako da se ona postepeno povećava ili smanjuje prema susedima i
- Da uređenje zemljišta bude visokog kvaliteta.

3.3 GUSTINE, SADRŽAJI I OBLICI

Udovoljavanje različitim načinima života

U Tabeli 3.3 data je tablica za izračunavanje različitih gustina. Dve su osnovne poruke u pozadini - potreba da se gustine povežu sa kontekstom i potreba da se obezbede različite gustine u velikim naseljima. Obe su odraz razlika u načinu života i kompromisa različitih društvenih grupa. Prostori koje želimo da imamo oko naših domova i blizina centralnih zona su, na primer, obrnuto proporcionalni cenama nekretnina i vremenu koje je potrebno za putovanje. Stvaranje društveno mešovitih lokalnih zajednica, sa različitim načinima života, zahteva odabir tipova objekata i ambijenata. Uopšteno govoreći, ovo je moguće postići izbegavanjem grupisanja većeg broja jedinica manjih gustina i stvaranjem fine mreže građevinskih parcela.

Mešavina najboljih delova grada

U mnogim konkretnim situacijama objekti velikih gustina i srednje spratnosti (oko 3-4 sprata) uglavnom predstavljaju optimalan oblik građenja kojim se maksimalizuje gustina uz minimalizovanje očekivanih intenziteta ili gužvi. Takvi objekti mogu biti projektovani tako da budu atraktivni, energetske efikasni i sa mešanim namenama uz:

- Smanjenje troškova nabavke zemljišta i prateće infrastrukture,
- Izbegavanje troškova za liftove i druge instalacije,
- Obezbeđivanje rešenja koje omogućava promene namene tokom vremena,
- Stvaranje objekata u nizu, niske spratnosti, koji su najekonomičniji oblik stanovanja,
- Povećanje energetske efikasnosti i mogućnost orijentacije koja omogućava pasivne dobitke od insolacije i
- Objekte koji se lako mogu prilagoditi starijim osobama ili invalidima što predstavlja dugoročno rešenje stambenih problema.

Stoga dobro uređena stambena naselja mogu da daju karakteristične vizuelne i ekološke osobenosti određenom predgrađu - privatni ulazi na nivou prizemlja, adekvatne veličine bašti, pogodan parking, značajna javna površina i prijatna neposredna okolina.

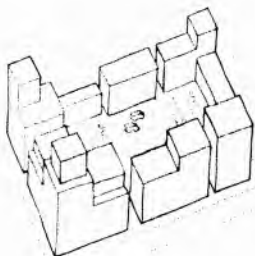
		Opcija 1	Opcija 2	Opcija 3
Obezbeđen parking prostor		U velikoj meri 2-1,5 mesta po jedinici	Srednje 1,5-1 mesto po jedinici	U maloj meri manje od jednog mesta po jedinici
Dominantni tip stambenog objekta		Zasebne i povezane kuće	Kuće u nizu	Uglavnom stanovi
Lokacija	Položaj			
Lokacije unutar centra grada	Centralna			240-1100 stanovnika po ha 240-435 jedinica po ha Prosečno 2.7 stanovnika po jedinici
Indeks ↑ ↓ 4	Urbana		200-450 stanovnika po ha 55-175 jedinica po ha Prosečno 3.1 stanovnika po jedinici	450-700 stanovnika po ha 165-275 jedinica po ha Prosečno 2.7 stanovnika po jedinici
	Predgrađe		240-250 stanovnika po ha 35-60 jedinica po ha Prosečno 4.2 stanovnika po jedinici	250-350 stanovnika po ha 80-120 jedinica po ha Prosečno 3.0 stanovnika po jedinici
Lokacije duž saobraćajnih koridora i lokacije u blizini centra grada	Urbana		200-300 stanovnika po ha 50-110 jedinica po ha Prosečno 3.7 stanovnika po jedinici	300-450 stanovnika po ha 100-150 jedinica po ha Prosečno 3.0 stanovnika po jedinici
	Predgrađe	150-200 stanovnika po ha 30-50 jedinica po ha Prosečno 4.6 stanovnika po jedinici	200-250 stanovnika po ha 50-80 jedinica po ha Prosečno 3.8 stanovnika po jedinici	
Trenutno udaljenje lokacije	Predgrađe	150-200 stanovnika po ha 30-65 jedinica po ha Prosečno 4.4 stanovnika po jedinici		
↑ ↓ 2 1				

Tabela 3.3 Matrica gustine

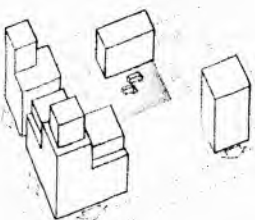
Prosečne gustine zasnovane su na studijama pojedinačnih slučajeva koje su analizirane kao deo istraživanja održivog kvaliteta stambenih naseља i potencijala velikih lokacija za izgradnju stambenih objekata¹.

¹ Sustainable Residential Quality: Exploring the housing potential of large sites (LPAC, DETR, GOL, LT HC, 2000).

3.3 GUSTINE, SADRŽAJI I OBLICI

U ranim fazama izgradnje često nije moguće odmah izvesti sve objekte po obimu bloka

Postavljanjem objekata uz ulicu, sa parkingom u zaleđu, ostavlja mogućnost kasnijeg podizanja gustina

Omogućeno je dobro sagledavanje unutrašnjeg dvorišta iz stanova

Prostrane galerije postaju prostori za druženje

Piramida intenziteta

Kod velikih projekata se često pokaže korisnim artikulirati različite forme stambenih jedinica oko *multifunkcionalne*. Ovo zahteva pozicioniranje sadržaja manjih gustina na ivicama naselja, a onih sa većim gustinama oko i u lokalnim centrima, sa gradacijom tipova i veličina između njih. U okviru ovog opšteg pristupa mogu se stvoriti manja *zastava* intenziteta kao što je stambena zgrada veće spratnosti na uglu ili na prilazu.

3.3.3 GUSTINE I UNUTRAŠNJI PROSTOR

Omogućiti ljudima da menjaju prostor za mesto

Nema razloga da veće gustine ne znače i veliki životni prostor kao što to pokazuju visoko cenjeni stambeni blokovi u Kensingtonu, Parizu ili na Menhetnu. Ovakav pristup bi trebalo da osigura da se u projektima u kojima se planiraju velike gustine primenjuju i odgovarajuća rešenja objekata.

3.3.4 GUSTINE I VREME

Zauzimate dugoročni stav

Nije uvek moguće odmah ostvariti sve težnje u oblikovanju grada. No, plansko pozicioniranje omogućava da objekti koji će se prvi izgraditi odrede kontekst za one koje će se graditi u budućnosti i stvara okvir koji će omogućiti intenziviranje tokom realizacije projekta.

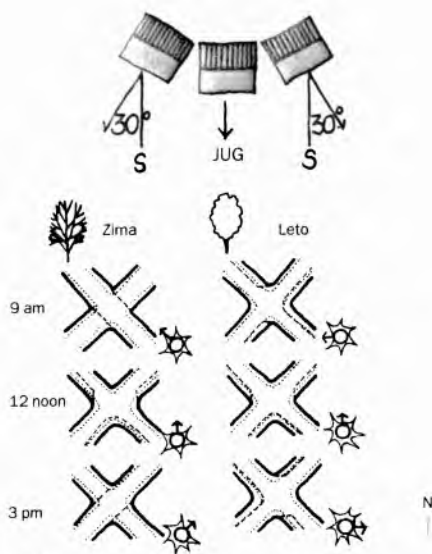
Sve ovo zahteva da se objekti pozicioniraju blizu ulice, sa parkingom i unutrašnjim dvorištem, čime se stvara pozitivan odnos između javnog i privatnog. Iako se može desiti da u početku nema dovoljno objekata da bi od njih nastao spoljni rub bloka (vidi 3.7.1) ovakav pristup omogućava da nivo izgradnje raste tokom realizacije projekta.

Kuće za promene, Hulme, Mančester:

Uzbudljivi novi oblici nastali kao rezultat angažovanja lokalne zajednice

Lokacija	Oblast <i>Hulme</i> u centralnom delu Mančestera ranije je bila poznata kao naselje tipskih stambenih jedinica iz šezdesetih godina prošlog veka
Projektanti	<i>Mills Beaumont Leavey Channon Architects</i> (faza I) <i>Harris Ince Architects</i> (faza II)
Developer	<i>Guinness Trust and Homes for Changes Co-op</i>
Lokalna uprava	<i>Manchester City Council</i>
Površina	0,63 ha
Gustina	79 jedinica po hektaru
Projekat	Višenamenski blok sa 50 stanova i manjih kuća (28 različitih tipova) sa više od 1.500 m ² multifunkcionalnog prostora, uključujući pozorište, prodavnicu, radionicu, atelje, mračnu komoru i studio za snimanje.
Detalji	Plan za fazu I, koji je nagrađen, uvažio je sve dobre elemente polukružnih blokova iz šezdesetih godina prošlog veka koje su istakli bivši stanovnici naselja <i>The Crescent</i> koji su učestvovali u osnivanju stambene zadruge sa ciljem da vrše nadzor nad izgradnjom naselja. Dramatična arhitektura koja je nastala kao posledica činjenice da je lokalna zajednica predvodila proces planiranja izvanredan je primer koji pobija tvrdnje da učešće javnosti u procesu planiranja dovodi do jednoličnosti. Oblici su izuzetno nekonvencionalni, velikih gustina i mešovite namene, a zaštiti životne sredine je dat prioritet. Možda je najveće iznenađenje to što je zadržan koncept pristupa karakterističan za prethodne blokove iz šezdesetih godina prošlog veka, iako su njihovi savremeni parnjaci širi i vizuelno prozirniji. To su zahtevali stanovnici zbog težnje da promovisu pozitivnu društvenu interakciju i da, s obzirom na činjenicu da su objekti u nizu, omoguće pogled u unutrašnja dvorišta koja se koriste za neformalna društvena okupljanja i bezbednu igru dece.
Kontakt	<i>Homes for Change Co-operative</i> , www.housingnet.co.uk

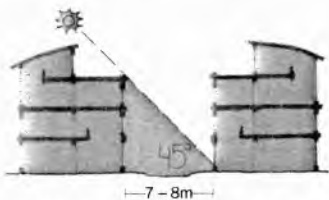
3.4 ENERGETSKA EFIKASNOST I IZVORI ENERGIJE

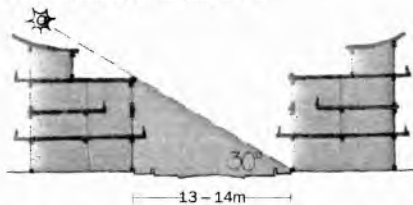
Senke visokih objekata ne treba bez dobrog razloga da zaklanjaju sunce. Veličina i položaj objekata treba da bude prilagođena ovom uslovu

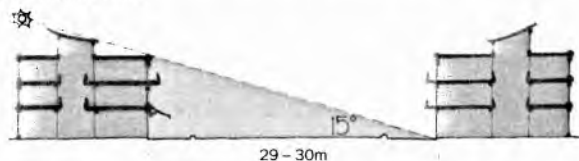
Stroga privrženost osunčanju i uvažavanju privatnosti mogu da uslove veća rastojanja između objekata, odnosno smanjenje gustina i slabljenje uličnog fronta

Pristupne ulice: gubici su 60 do 70% od ukupnog osunčanja na godišnjem nivou

Ulice: gubici su 30-40% od ukupnog osunčanja na godišnjem nivou

Trg ili široka ulica: gubici su 5% od ukupnog osunčanja na godišnjem nivou

Pažljivim projektovanjem se može obezbediti dovoljna osunčanost na svim etažama i na skućenijim lokacijama; mogu se postaviti i sistemi za korišćenje solarne energije. Manja osunčanost u prizemlju može se nadomestiti, na primer, većim prozorima.

Zavisno od lokacije, u mnogim slučajevima postoji redosled razmatranja o tome kako koristiti obnovljive izvore energije. Često je poredak tih razmatranja sledeći:

- Sunce,
- Padavine,
- Zemljište i
- Vetar.

Važno je da se uz maksimalizovanje doprinosa ovih izvora minimalizuju zahtevi okoline i osigura delotvorna prerada ili odlaganje otpada.

3.4.1 PROJEKTOVANJE ZA SUNČEVU ENERGIJU

Okretanje ka suncu

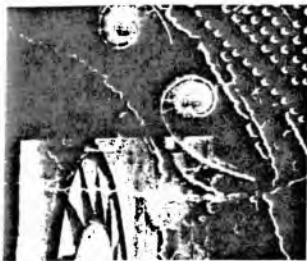
Postoje četiri glavna načina korišćenja sunčeve energije u zgradama: dnevno svetlo, pasivni sunčani dobici, foto-naponski moduli (PV) i aktivni solarni paneli.

Dnevno svetlo umanjuje potrebu za veštačkim osvetljenjem, a pasivni sunčani dobici umanjuju potrebu za zagrevanjem prostora. Foto-naponski moduli pretvaraju sunčevo zračenje neposredno u električnu energiju i predstavljaju tehnologiju koja se veoma brzo razvija. Aktivni solarni paneli za zagrevanje vode postoje već neko vreme i u Velikoj Britaniji imaju, dugoročno gledano, značajan potencijal.

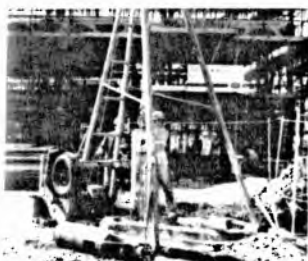
Ključ za optimalizaciju sunčanog potencijala nekih lokacija je u orijentaciji zgrada ka jugu. Posledično, ulična mreža je u pravcu istok-zapad. Moguće je da se i uz odstupanje do 30° od tačnog juga zadrži 90-95% maksimalnog učinka PV modula ili solarnih kolektora. Uobičajeno je zadržati se unutar 15-20° u odnosu na jug.

Izlaganje svetlosti

Opšte je pravilo da je bolje imati što više sunca (mogući problemi pregrevanja i bleštanja mogu se rešiti u fazi projektovanja zgrade). Nasuprot nekim stavovima i smernicama, moguće je ostvariti visok stepen prodora prirodnog svetla i u zbijenom gradskom tkivu. No, mora se uspostaviti ravnoteža nove izgradnje i lokalnih ograničenja, naročito u odnosu na namenu i uličnu matricu susednih područja, kao i na visinu i izgled krovova obližnjih zgrada.

Kreativno rešenje odvođenja atmosferskih voda primenom spiralnih taložnika u Luksemburgu

Bušilica instituta BRE na gradilištu ekološkog objekta, kojom je napravljena bušotina duboka 70 m do krečnjačkog vodonosnog sloja

3.4.2 VODA

Prikupljanje, skladištenje i recikliranje kišnice

Prikupljanjem površinske vode smanjuje se potreba za infrastrukturom za odvođenje atmosferske vode i energijom za pumpanje koja iziskuje značajne investicione troškove i troškove održavanja sistema. Potoci, reke, kanali, bare i jezera mogu se objediniti u sisteme prikupljanja površinske vode, uz istovremeno stvaranje vizuelno privlačnih predela i vrednih ekoloških staništa. Oni se mogu povezati i sa sistemom ponovne upotrebe zaprljane vode (sa krovova i drugih slivnih površina) za zalivanje biljaka (videti 3.4.5 vezano za ponovnu upotrebu vode). Zahtevi održavanja i upravljanja moraju se pažljivo razmotriti na samom početku, a pogotovo se o tome mora voditi računa u slučajevima gde postoji zagađenje.

3.4.3 ZEMLJIŠTE

Iskoristiti mogućnosti zemljišta

Treba razmotriti mogućnosti korišćenja podzemnih izvora energije za ekološki prihvatljive sisteme zagrevanja i hlađenja. Tu postoje dva problema:

1 Temperaturna razlika

Temperatura zemlje na dubini od 10 m iznosi oko 14°C. Moguće je upotrebiti toplotne pumpe koje koriste razlike u temperaturi između zemljišta i vazduha, kako za zagrevanje tako i za hlađenje, ali se tečnost koja se koristi za prenos toplotne energije mora podvrgnuti proveru ekološke podobnosti.

2 Vodonosni slojevi

Zgrade u čijoj se unutrašnjosti oslobađa znatna temperatura mogu se rashlađivati zahvatanjem vode iz vodonosnih slojeva, koji su često dostupni. Najuoobičajeniji način je da se izvedu dve bušotine do vodonosnog sloja, jedna za snabdevanje hladnom vodom, a druga za ispuštanje vode.

Panell, blokovi i objekti postavljeni tako da se iskoristi sunčeva energija (Fotografija: Jan van Ijken)

Nieuwland, Amersfoort, Holandija: Projekat korišćenja sunčeve energije velikih razmera

Lokacija	Produžetak gradske zajednice do Amersfoort-a, Holandija
Projektantski tim	N.V.Regionale Energiemaatschappij Utrecht (REMU) Ecofys, ENEL SpA
Detalji	REMU, Regionalna elektro distribucija iz Utrehta pokrenula je izgradnju oko 500 kuća, jaslica, sportskih dvorana i devet školskih objekata, opremljenih solarnim čelijama, ili foto-naponskim modulima u novom stambenom naselju Nieuwland, u gradu Amersfootu (30 km istočno od Amsterdamu), uz kapacitet od 1 megavata električne energije.
Kontakt	REMU, 3503 SG Utrecht, The Netherlands.

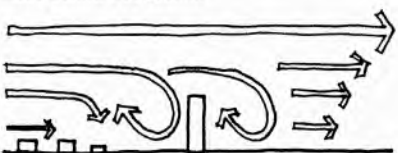
¹ Eng. gray water

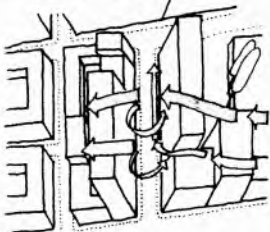
Visoko integrirana ulična mreža podstiče veći protok vazduha. Vetrovi se usporavaju iznad gusto izgrađenih zona niske spratnosti

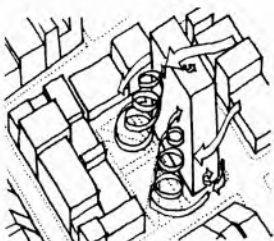
Kod objekata sa većim međusobnim razmakom, vetrovi su potisnuti nadole, što slobodne prostore može učiniti neugodnim

Ovaj fenomen je izraženiji kod visokih slobodnostojjećih objekata, kada se formiraju kovitlaci, koji mogu dovesti do velikih gubitaka toplotne energije (prema Gehl, 1987. – www.gehl.com)

Oblikovanje zgrada može uticati na kvalitet javnog prostora i stvaranjem koridora vetrova duž ulica...

... ili stvaranjem vrtloga na trgovima ispred visokih objekata (prema Lang, 1984.)

3.4.4 VETAR

Korišćenje vetra

Vetar je i prijatelj i neprijatelj. Blagi povetarci leti provetravaju zgrade i povećavaju ugodnost, dok zimi vetrovi doprinose gubitku toplote. Treba ukrotiti potencijal vetra za prirodno provetranje i kao mogući izvor energije. Zgrade treba projektovati i postaviti tako da se izbegne stvaranje tesnaca i nastanak neugodne mikroklimе. Kod uticaja vetra ulogu ima i sam predeo (vidi 3.5.6). Tokom čitave godine, na pogodnim mestima, energija vetra može da bude izvor električne energije. Takve lokacije su obično u izloženijim područjima. Koliko god da iznenađuje, vetar se može koristiti čak i u gradskim sredinama, kao što to pokazuje turbina na vetar, smelo isturena na slemenu krova u Dublinu.

3.4.5 OTPAD

Učiniti više sa manje

Osnovno je pitanje kako sa manje učiniti više. Bilo putem projekta ili našim načinom života. Ali manje čega? Ovde nas zanima manje zemljišta (vidi 3.3), manje energije, manje vode i manji utrošak materijala kako bi se umanjio pritisak na životnu sredinu. Projekti mogu biti efikasniji u pogledu potrošnje energije i resursa kroz:

1. **Pejzažno uređenje** smanjenjem utroška vode ili đubriva,
2. **Infrastrukturu** smanjivanjem zahteva na lokaciji smanjuje se količina potrebne infrastrukture -sniženje potrebe zgrade za energijom može da smanji utrošak gasa, a upotreba padavinske vode svodi odvodnjavanje površinske vode na najmanju meru i
3. **Zgrade** smanjenjem zahteva za resursima u smislu
 - zagrevanja prostora i vode (izolacijom, duplim zastakljivanjem),
 - električne energije/goriva,
 - vode i
 - građevinskih materijala.

Razmisliti o tršćanim zasadima

Ako ima dovoljno raspoloživog zemljišta valja razmotriti smanjenje opterećenja na kanalizacioni sistem primenom sistema pročišćavanja zaprljane vode kroz tršćani zasad. Oni mogu biti vrlo privlačna pojava u gradskom pejzažu. Kod stanovanja se u tu svhu traži približno 1-2 m² zemljišta po stanovniku¹.

Ne rasipati, ne oskudevati

Otpadom se može smatrati sve ono čemu nismo našli primenu. Valja istražiti načine ponovnog korišćenja resursa unutar same lokacije. To ide od pretvaranja organskih materija u đubrivo do ponovne upotrebe materijala i obrade kišnice. Ponovnom upotrebom zemlje iz iskopa na lokaciji izbegavaju se troškovi i trošenje resursa pri odvozu sa lokacije. Upotrebom prefabrikovanih elemenata može se smanjiti rastur pri gradnji na licu mesta. Treba obezbediti postrojenja za reciklažu materijala koji traže centralizovanu obradu, kao što su papir, staklo i metali.

Razmisliti o CHP

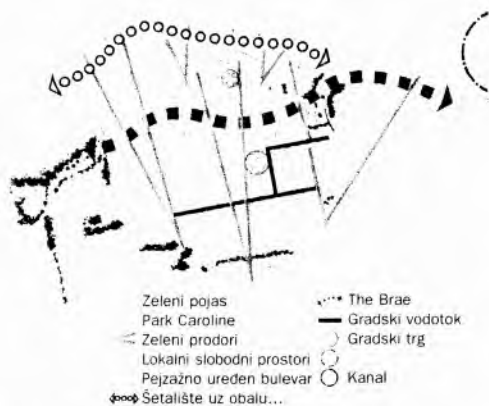
Možda je moguće dodati novu infrastrukturu da bi se smanjila potražnja za energijom. Na primer, u gusto naseljenim područjima, ako je način potrošnje električne i toplotne energije odgovarajući, može kao ušteda biti celishodno korišćenje *CHP* (*Combined Heat and Power* – kombinovane elektrane i toplane) postrojenja ili sistema daljinskog grejanja. To su generatori električne energije na gas ili druga goriva. *Višak* proizvedene toplote koristi se za zagrevanje vode u sistemima za snabdevanje domaćinstava toplom vodom i za grejanje.

¹ Ispuštanje otpadne vode u zasade trske u našim uslovima pokazalo se kao veoma loše rešenje i ne primenjuje se (*prim. ur.*)

3.5 GRADSKI PEJZAŽ

Parc de Bercy, Pariz: Socijalno stanovanje visokog kvaliteta, gde visokokvalitetne, moderne zgrade prate prostori za parkiranje i male urbane bašte

Uspostavljanje strategije pejzažnog uređenja

Kvalitetno pejzažno uređenje i urbanizam mogu i treba da idu jedno sa drugim. Uređenje terena, blokovi zgrada i rešenje kretanja su tri glavna projektna elementa urbanističkog zahvata bilo kojih razmera. Pod gradskim pejzažom podrazumevamo mnogo toga - otvorene prostore, vodu, saobraćajne koridore i pristupne saobraćajnice, parkove, trgove i ulice, urbani mobilijar, dakle i čvrsto i meko.

U pogledu projektovanja, postoje različiti delokruzi, kao na primer:

- Bitne pejzažne osobenosti lokacije i njene okoline, dobre ili loše,
- Planiranje otvorenih prostora, tipološka hijerarhija namena i učestalosti postojeće i željene prateće opreme (videti Tabele 3.4 i 3.5),
- Postavljanje pejzažne strukture lokacije u celini, a zatim i
- Detaljna razrada pojedinačnih planova i elemenata.

Analiza gradskog pejzaža i veština projektovanja od ključne su važnosti od samog početka svakog poduhvata. Presudno je i da se u ranoj fazi započne sa razmatranjem odgovornosti za održavanje.

Ključno načelo projektovanja je da sve bude smatrano gradskim pejzažom - zgrade omeđuju prostor i predeo zauzima prostor bilo da je to park, ulica, ograda ili popločanje. To znači da strukturu gradskog pejzaža treba odrediti pre nego što se uključe saobraćajni inženjeri, kako bi se izbeglo stvaranje takozvanog *SLOAP* (prostora *Space Left Over After Planning* - prostor prvostao nakon planiranja).

Uređenje terena i gradski pejzaž su nerazdvojni

Osnovno pravilo je da se iskoristi i vrednuje ono što već postoji. Ukazuje se prilika da se obeležja predela iskoriste pozitivno pri projektovanju novih mesta. Jedno stasalo drvo može odmah da donese zrelost novom trgu. Šumarak ili stari vrt mogu da posluže kao osnova za lokalni park. Drvoredi i staze mogu se iskoristiti kao pravac novog paralelnog puta, a ako postoji neka stara staza dobro ju je iskoristiti kao prilazni put ili pešačku stazu. Vizuelne veze između, recimo, brda, vredne zgrade ili istorijske znamenitosti van lokacije mogu se iskoristiti za stvaranje vizurnih koridora duž kojih mogu da se nižu otvoreni prostori, pešački tokovi ili nova avenija. Nasuprot tome, može se pokazati, na primer, da je najbolje da izvesni delovi lokacije, siluete, ili područja na koja se pruža pogled, ostanu nedirnuti. Treba razmotriti mogućnost da na te lokacije budu smeštena igrališta, parkovske površine, škole i slično.

Rešenje znatnih razmera podrazumevače uključivanje pratećih elemenata otvorenog prostora kod kojih verovatno postoje planerski standardi u smislu vrste opreme, njihovog obima i opslužnog područja. No, bezbedan i upotrebljiv otvoreni prostor i najveća dobrobit od pogleda na njega sa obližnjih zgrada mnogo je važniji cilj nego, na primer, puko ispunjavanje propisanih standarda. Izazov urbanog dizajna je da se projektnim rešenjem postigne celovita struktura gradskog pejzaža u okviru koje se ovi standardi mogu ispuniti uz pozitivan doprinos duhu mesta, u opštem koliko i u lokalnom smislu.

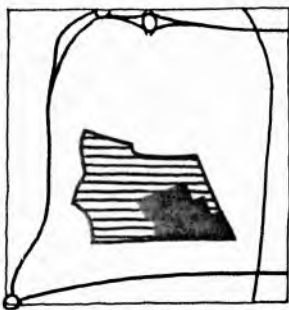
Pri stvaranju plana mora se prilagođavati i uklapati u razmatranja ove vrste zajedno sa strukturom saobraćaja i oblicima blokova u zahvatu sve dok se sve to ne sredi tako da deluje ispravno.

U ovoj fazi projektno rešenje će zahtevati izradu strategije pejzažnog uređenja kao jednog od glavnih organizujućih elemenata zahvata.

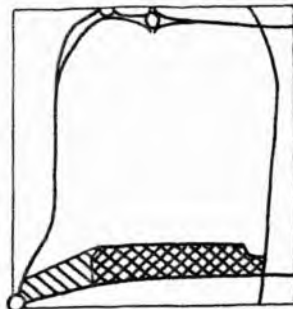
3.5.1 OTVORENI PROSTOR I PEJZAŽNO UREĐENJE

Obezbediti raznovrsne tipove otvorenog prostora

Neophodno je odmeriti kvalitet postojećeg u širem kontekstu (pogotovu za velike lokacije ili područja) i koristiti ga kao osnovu prilikom odlučivanja o elementima u predloženoj hijerarhiji otvorenih prostora. Tabela 3.4 pruža oslonac za razmatranje mogućih tipova otvorenog prostora (pored ulica i pešačkih staza obrađenih u Odeljku 4.4.1), razvrstanih u skladu sa položajem.

Prepoznajte područja od ekološkog značaja koja treba očuvati

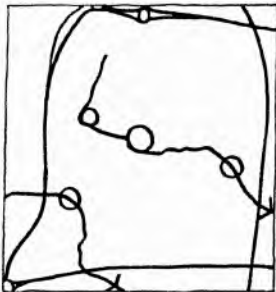
Uvedite predloženi zeleni pojas

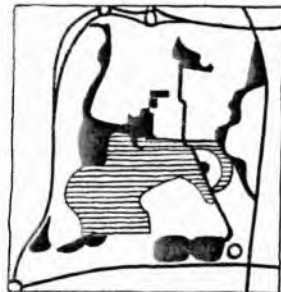
Tako se dobija zona za moguću izgradnju

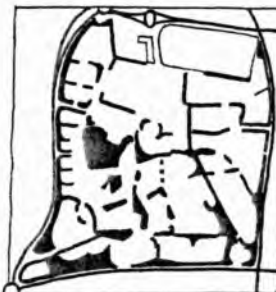
Imajte u vidu topografiju i vodotokove

Razmislite o mogućoj primeni vode

Prepoznajte linearno zelenilo, zone visokog zelenila i rekreacije

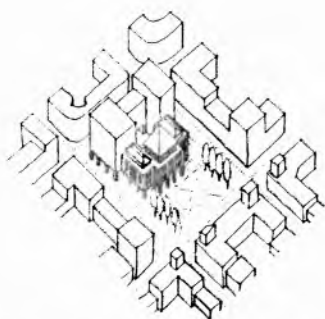
Uspostavite okvirno rešenje ozelenjavanja

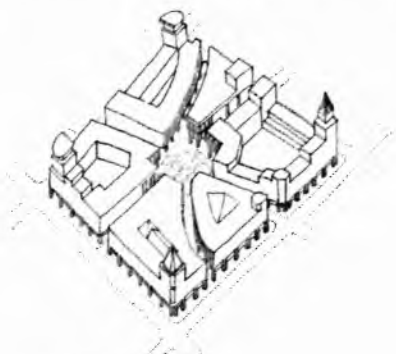
Rezultat je uređena struktura koja spaja sve navedene elemente (prema Planu građevinskog razvoja jugozapadnog dela Cramlington-a, Llewelyn-Davies, 1991.)

Nije reč o igri brojki u kojoj je developer dužan da obezbedi određeni procenat otvorenog prostora. Naši omiljeni gradski parkovi i vrtovi često su prisnih razmera i dobro održavani. Moraju postojati odgovarajući zeleni i otvoreni prostori za prijatnu šetnju, razmrdavanje i staništa za razvoj biljnog i životinjskog sveta, a to znači kvalitet pre nego kvantitet. Pejzažno uređenje nije samo rastinje otporno na štetočine, nepokošena trava ili glavobolja oko održavanja. Ono je put do građanskog ponosa.

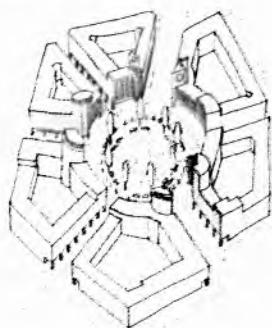
3.5 GRADSKI PEJZAŽ

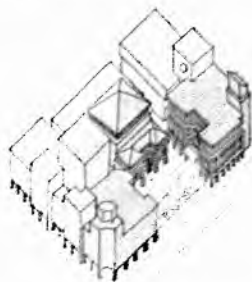
Trg orijentisan ka najvažnijem javnom gradskom objektu

Unutarblokovsko dvorište

Kružni trg na raskrsnici

Pjacet na proširenju ispred objekta

Tabela 3.4 Tipologija otvorenih prostora

Osnovni tipovi otvorenih prostora	Karakter i funkcija
Zeleni koridor	Mreža prostora koja obuhvata biciklističke i pešačke putanje, ali ima i ulogu zelenih koridora, preko kojih priroda ulazi u gradska područja. Oni obično prate, na primer, potoke ili napuštene železničke pruge, sa zelenim prodorima od ruralnog područja preko ivica grada sve do gradskog jezgra.
Vodeni koridor	Obuhvata jezera, bare, reke, kanale i potoke koji su bogata staništa živog sveta, imaju rekreativnu vrednost i mogu se koristiti kao saobraćajni koridori.
Livada	Javni prostor za slobodnu rekreaciju na obodu susedstva. Često je deo plavne zaravni sa prirodnom travom i divljim rastinjem.
Šuma / prirodni rezervat	Šuma ili čestar u prirodnom stanju, isprepletana pešačkim stazama, ponekad označena kao prirodni rezervat, sa ograničenim pristupom područjima bogatim živim svetom.
Teren za igru	Otvoreni prostori zvanično namenjeni aktivnoj rekreaciji, kao fudbalski, ragbi ili tereni za golf. Upravljanje / vlasništvo može biti podeljeno između škola, klubova i šire zajednice kako bi se koristili na pravi način.
Crkvena porta, groblje	Nalazi se neposredno uz crkvu i često predstavlja zelenu oazu u srcu lokalne zajednice.
Ustupljeno obradivo zemljište	Skup polujavnih obradivih parcela koje lokalna uprava daje u zakup pojedincima.
Park	Videti Tabelu 3.5 za tipove parkova.
Zelenilo	Neformalni zatravljeni javni prostor povezan sa središtem seoskog života koji ponekad obuhvata fudbalsko igralište ili teren za kriket.
Skver	Zvanični javni prostor, ne veći od bloka, smešten na mestu od opšteg značaja, naspram ključnih zgrada. Obično je tvrdo popločan i pruža mogućnost pasivne rekreacije.
Trg	Javni prostor povezan sa proširenim preprostorom trgovinskih (poslovnih / maloprodajnih) zgrada sa formalnim pejzažnim uređenjem.
Narodna bašta	Poluprivatna površina koja nije dostupna široj javnosti, obično unutar bloka, sa zelenim, centralno upravljanim prostorom namenjenim stanarima.
Privatni vrt	Privatni prostor smešten unutar parcele.
Igralište	Maleno područje namenjeno igri dece, ograđeno, na maloj pešačkoj udaljenosti od obližnjih kuća, sagledivo za stanare.
Dvorište	Privatni otvoreni prostor, često korišćen za smeštaj vozila.
Atrijum	Staklom zakrovljen poluprivatni ili privatni prostor koji služi kao prolaz, mesto za sedenje i uživanje u suncu stanara ili posetilaca zgrade.

3.5 GRADSKI PEJZAŽ

Park Crystal Palace u Londonu – visokovredan resurs zajednice

Most Ouse, Bedford (projektant: arhitekt Chris Wilkinson)

Inicijativa vezana za naselje King's Cross omogućila je bezbednije, direktnije veze između ulica i parkova (projektant: Tibbalds Monro).

Decje igralište, Cockle Bay, Sidnej

Udahnuti život parku

Raznovrsnost parkovskih terena raspoređenih unutar gradskog područja obezbeđuje zadovoljavanje čitavog niza razonodnih potreba u blizini radnih mesta i stanovanja. Tabela 3.5 prikazuje hijerarhiju parkova razvrstanih po razmerama, nameni i lokacionoj održivosti. To su približna pravila za odgovarajuću veličinu i udaljenost od kuće. Parkove valja okružiti različitim namenama kako bi se potpomoglo širenje delatnosti i obezbedila njihova dobra iskorišćenost u razna doba dana.

Tabela 3.5 Tipovi parkova

Tip i glavna funkcija	Približna veličina i udaljenost od kuće	Osobnosti
Regionalni parkovi i otvoreni prostori		
(Povezano slobodno zemljište na ivici grada i zeleni pojas) Posete vikendom i povremeno, automobilom ili javnim prevozom	400 ha 3,2-8 km	Velika područja i koridori prirodnih ledina, pomoćnog zemljišta, zajedničkih površina, šumovitih i parkovskih terena, uključujući i javnosti nedostupna područja, ali koja doprinose sveukupnoj pogodnosti životne okoline. Prvenstveno namenjena neformalnoj rekreaciji, uz neke manje intenzivne oblike aktivne rekreacije. Parkinzi na ključnim lokacijama.
Metropolitanski parkovi		
Posete vikendom i povremeno automobilom ili javnim prevozom	60 ha 3,2 km ili više ako je park osetno veći	Ili (1) prirodna ledina, pomoćno zemljište, šume itd. ili (2) formalni parkovi koji omogućavaju i aktivnu i pasivnu rekreaciju. Mogu sadržati igrališta, ali i najmanje 40 ha za ostala zanimanja. Odgovarajući parking.
Oblasni parkovi		
Posete vikendom i povremeno pešice, biciklom, automobilom i kratkim autobuskim putovanjem	20 ha 1,2 km	Pejzažno uređenje sa nizom prirodnih obeležja koja obezbeđuju širok raspon aktivnosti, uključujući opremu za sportove na otvorenom i terene za igru, igrališta za decu različitih uzrasta i neformalne oblike rekreacije. Trebalo bi da postoji parking.
Lokalni parkovi		
Za posetioce pešake	2 ha 0,4 km	Igrališta za decu, sedenje napolju, očuvanje prirode, uređeni pejzaž i tereni za igru ako su parkovi dovoljno veliki.
Mali lokalni parkovi i otvoreni prostori		
Za posetioce pešake, pogotovo starije osobe i decu, od velike vrednosti za gusto naseljena područja	Maks. do 2 ha Maks. do 0,4 km	Bašte, sedenje napolju, dečja igrališta ili druga područja posebne prirode, uključujući zaštićene oblasti prirode.
Linearni otvoreni prostor		
Posećivanje pešice	Promenljiva, kako je gde moguće	Staze, vučne staze duž kanala, železnička pruga van upotrebe ili drugi koridori koji pružaju mogućnost za neformalnu rekreaciju i oblasti koje nisu u potpunosti dostupne javnosti, ali doprinose uživanju u prostoru.

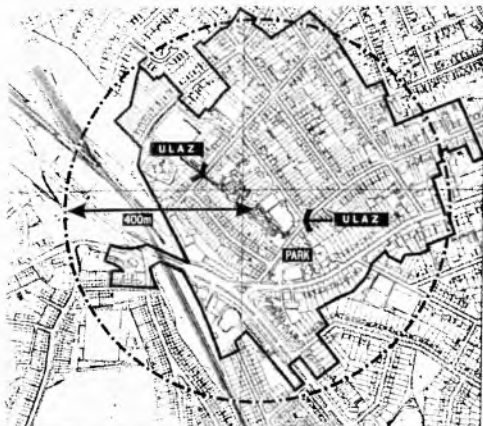
3.5 GRADSKI PEJZAŽ

3.5.2 JAVNI PRISTUP OTVORENOM PROSTORU

Parkovi na pešačkoj udaljenosti

Važno je da prostor za dečiju igru, očuvanje prirode i sportove bude unutar pešačke razdaljine. Idealno je da lokalni parkovi budu na udaljenosti od 3-5 minuta pešačenja (250-400 m) od većine kuća.

Najbolja polazna tačka za utvrđivanje najpogodnijeg prostora je odmeravanje stvarnih pešački dostupnih razdaljina i postavljanje opreme za igru u parkovima u odnosu na kuće (primenom načela pešačkog susedstva - videti 3.1.2). Dobro je naznačiti položaje ulaza, razdelne linije (kao železničke pruge ili opterećene saobraćajnice) i strmine koje mogu biti prepreka za stare i nesposobne - pogotovu za korisnike kolica. Ova analiza se može koristiti i kao osnova za proširivanje postojećeg opslužnog područja parka stvaranjem više ulaznih tačaka ili pešačkih prelaza.

Poređenje između teoretske petominutne pešačke distance i stvarne udaljenosti koja se može prepešačiti od ulaza u park pomaže u identifikovanju prepreka i lošijih prelaza, kojima treba posvetiti posebnu pažnju

3.5.3 MREŽE OTVORENIH PROSTORA

Povezati prostore

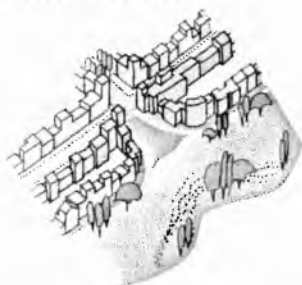
Mreže otvorenog prostora često su korisnije kao vizuelna pogodnost, za rekreativne namene i koridore živog sveta nego kao usamljeni i nevezani elementi predela.

Mreže mogu da povežu linearne parkove, zaštitne pojaseve puteva, terene za igru, parkove, ustupljene obradive parcele, privatne bašte, tamponzasade i koridore za odvodnjavanje. Zeleni putevi se mogu postaviti tako da prolaze kroz ili duž linearnih elemenata kao što su prirodni potoci, pošumljeni pojasevi ili kanali i da se spoje sa parkovima i pešačkim stazama u obližnjim susedstvima. Oni se mogu priključiti na ulice susedstva koje imaju biciklističke staze, manji obim saobraćaja i odraslo drveće i tako stvoriti mrežu onoga što grad Vankuver zove *Zeleni putevi - javni putevi*.

Poluprečnik od 400 m pešačkog dometa usredsređen je na ključne tačke naselja predstavlja polazno načelo pri planiranju mreže. Cilj je da se do glavnih otvorenih prostora stiže barem posle prelaska jedne, ali nikako posle dve četvrtine kruga. Tako se izbegava izdvojenost novih zahvata i dopušta da ponuđene linearne mreže ne budu udaljene više od 1,2 km (15 minuta pešačenja) od većine stanovnika.

Veže slobodna površine povezane su kako bi činile mrežu zelenih staza

Okretanje zgrada prema javnim prostorima obezbeđuje sagledavanje i atraktivnost

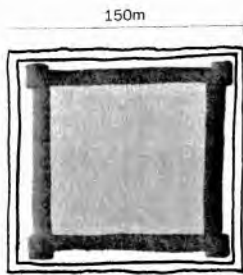
Prodori zelenila obezbeđuju uravnotežen odnos prirodne i izgrađene sredine

3.5.4 ŽIVI SVET I EKOLOGIJA

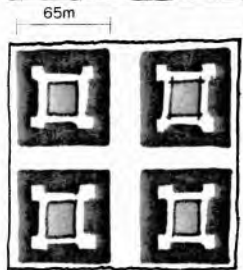
Uravnotežiti čovekov pristup i skloništa živog sveta

Pri stvaranju mreže otvorenih prostora neizbežan je sukob između ljudskih bića i drugih životinja. Moramo da olakšamo zasebni, ali bliski suživot. To znači iznalaženje unutar mreže izvesnih prostora ograničene pristupačnosti koji obezbeđuju bogata staništa živog sveta. Pojas duž nasipa železničkih pruga, na primer, može biti dobar koridor živog sveta, jer ga ljudi ne narušavaju, a kretanje vozova ne utiče na mnoge životinje.

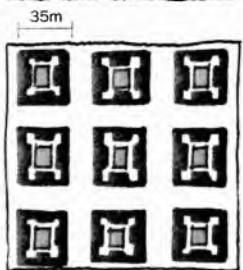
U javnom parku se mora uspostaviti ravnoteža između javnog pristupa i biodiverziteta. Uzorna mreža otvorenog prostora predstavljala bi ogrlicu od različitih tipova otvorenog prostora. Ona može da obuhvata privatne bašte koje su ekološki najvrednije kad su u obliku dugih traka, obično brižljivo održavanih prvih 10 m, tako da ona *unutrašnja* staništa budu ostavljena u dnu.

- 40 jedinica po hektaru
- Mala propustljivost
- Velika raznovrsnost namena
- U velikoj meri podržava živi svet

- 70 jedinica po hektaru
- Dobra propustljivost
- Umerena raznovrsnost namena
- Umereno podržava živi svet

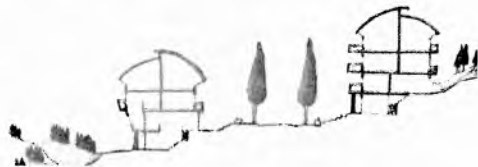

- 55 jedinica po hektaru
- Velika propustljivost
- Mala raznovrsnost namena
- Slabo podržava živi svet

Mora se uspostaviti ravnoteža između veličine bloka i biodiverziteta

Mali parkovi, veličine od (recimo) 20 x 20 m, mogu se apsorbovati unutar strukture bloka, kako bi obezbedili ekološki bogata staništa i popularna mesta za odmor

Orijentacija saglasno konturama mesta

U mestu Sausalito, San Francisko, objekti se harmonično uklapaju u pejzaž

Sve lokacije su staništa

Svaka lokacija je eko-sistem povezan sa drugim eko-sistemima izvan njega. Ostaci istorijskih i tradicionalnih predela su važni spomenici koji obeležavaju određeno mesto. Stoga treba razmotriti očuvanje šuma, rečnih dolina, ledina, pašnjaka, živica, bara i jarkova. Slično tome, groblja, slobodne lokacije, industrijske zone i privatni vrtovi mogu biti novostvorena staništa od velikog ekološkog značaja. Živice, odraslo drveće i trava podstiču najvećim delom postojanje živog sveta na gradskim područjima.

Sve lokacije, prirodne koliko i stvorene, treba smatrati delom oblasne mreže staništa. Unutar lokacija valja odrediti područja od najvećeg ekološkog značaja koja će biti očuvana (odraslo drveće, živice ili potoci) i treba ih iskoristiti kao osnovu za stvaranje strukture pejzaža. Time otpočinje određivanje preostalog zemljišta, podložnog razvoju.

Veličina bloka kao ustupak bio-diverzitetu

Veličina bloka može da utiče na biodiverzitet, kako je to prikazano na slici. Manji blokovi mogu da ograniče količinu raspoloživog zelenila koje služi kao oslonac razvoju živog sveta. Blokovi od oko 90 x 90 m, koji uključuju privatne i zajedničke vrtove, obezbeđuju pomirenje biodiverziteta i drugih nastojanja kao što su raznovrsnost namena koje se mogu uvesti i lako odvijanje saobraćaja (videti 3.7.2).

Planiranje biodiverziteta može smanjiti troškove održavanja

Mi nismo jedina vrsta koja koristi spoljašnji prostor. Razvoj biljnog i životinjskog sveta se može podsticati. Korišćenje brojnih biljnih vrsta, od trava i cveća do žbunja i drveća, pruža mogućnost da se privuče veliki broj insekata, ptica i životinja. Živice su omiljeno mesto za gnežđenje, kao i za lov ptica i sitnih sisara, te i njih treba podržati.

Velikim zatravljenim područjima koja pružaju vizuelnu udobnost može se, uz manje troškove, dati i mnogo veća funkcionalna i ekološka vrednost jednostavnom promenom režima održavanja. Trava u Georgen parku u Hanoveru se, na primer, kosi samo u određeno doba godine, a ostatak vremena ostavljena je kao livada. Time ne samo da se obezbeđuje dragoceno stanište, već se i održavanje svodi na jedno ili dva košenja godišnje, a samo mesto postaje raznovrsnije i zanimljivije.

3.5.5 TOPOGRAFIJA

Saradivati sa tlom

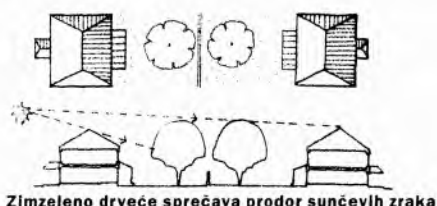
Rad sa samom podlogom pejzaža - kako u topografskom tako i u klimatskom, hidrološkom i ekološkom smislu - može doneti ekonomske pogodnosti i osnažiti osećaj mesta.

Gde god je to moguće valja postaviti zgrade, ulice, kanalizaciju i ostale vodotokove tako da prate nagib terena. To stvara utisak da zgrade izrastaju iz tla, smanjuje potrebu za usecanjem i nasipanjem i omogućuje odvodnjavanje prirodnim padom.

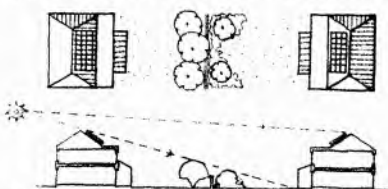
3.5 GRADSKI PEJZAŽ

Sedenje, okrenuto ka sunčanoj, južnoj strani, povećava vrednost mesta

Zimzeleno drveće sprečava prodor sunčevih zraka

Manje listopadno drveće obezbeđuje veće iskorišćenje sunčeve energije

Sadnja kojom se maksimalizuje iskorišćenje sunčeve energije ne zahteva radikalne promene. Šta više, sadnja unutar tipičnog bloka iz XIX veka može se lako prilagoditi zahtevima korišćenja sunčeve energije

Stambene jedinice su okrenute ka središnjem javnom prostoru i uklapaju se u postojeći pejzaž.

3.5.6 MIKROKLIMAT

Uzeti u obzir uticaj elemenata

Projektovanje stvara mikroklimu - utiče na temperaturu, osunčanje i kretanje vetra. Pažljivo oblikovanje pejzaža može znatno da poboljša prijatnost na izloženim lokacijama i da pomogne projektovanju uređaja za pasivno korišćenje sunčeve energije u zgradama (vidi 3.4.1). Poštovanjem postojećeg lokalnog mikroklimata izbegavaju se problemi kao što je mržnjenje.

Provera lokalnog mikroklimata treba da bude praćena predlozima pejzažnog oblikovanja koji:

- Koriste listopadno drveće da bi obezbedili hlad tokom leta i omogućili prodor sunčeve svetlosti tokom zime,
- Izbegavaju preterano zasenčavanje zgrada, bilo da je reč o zemljanim nanosima, rastinju ili zidovima, udaljavanjem drveća od južnih strana zgrada i
- pružaju zaklon od neprijatnih hladnih strujanja koja dovode i do gubitka toplote u zgradama - osobito u slučajevima hladnog severca i snažnih vetrova sa zapada i jugo-zapada – podizanjem živica i drveća kao zaklona od vetra.

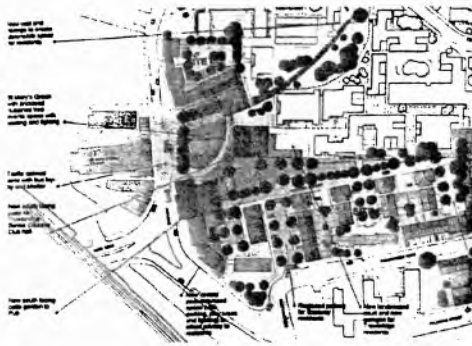
Pri sadnji paziti na sunce

Pri odabiru drveća treba uzeti u obzir visinu u punoj zrelosti. Treba proveriti da drveće u blizini zgrada neće tokom rasta ometati osunčanje ili zakloniti solarne kolektore (ili uzrokovati probleme temeljima zgrade).

Brandon Groves, South Ockenden, Eseks: Stvaranje mesta pejzažnim uredjenjem

Lokacija	Bivša bolnica na kraju grada u blizini zelenog pojasa
Developer	Countryside Properties
Površina	24,1 ha (11,62 ha neto)
Gustina	59,4 jedinice po ha (neto)
Projekat	Ponovna izgradnja na mestu bivše bolnice koja će obezbediti 690 jedinica, uključujući mešovito stanovanje, zgradu mesne zajednice i školu.
Detalji	Brandon Groves je primer kako kvalitet rešenja može da uveća vrednosti. Smeštanjem novog zahvata u zreli predeo, tržišno videnje tog područja, u blizini lošijeg stambenog naselja, sasvim je preokrenuto. Developer je od samog početka iskoristio prednosti koje je mesto moglo da ponudi. Ključna pouka je strateške prirode. Lokacija se nalazi pored zelenog pojasa, ali je područje namenjeno zelenom pojasu i ekološki i pejzažno imalo manju vrednost od drugih delova unutar same lokacije koji nisu određeni za očuvanje. U konstruktivnim pregovorima sa lokalnom upravom dogovoreno je da se komponenta pejzažnog oblikovanja otvorenog prostora doda u centru rešenja dopuštajući tako izvesno širenje zelenog pojasa. Uvođenjem ove zamene zelenog pojasa nastala je celovitija ivica urbanog prostora sa visokokvalitetnim pejzažnim oblikovanjem u samom srcu rešenja. Da bi se osigurali visoki standardi održavanja osnovana je služba kojom rukovodi lokalna zajednica.

Kontakt *Countryside Properties Ltd.*
www.countryside-properties.com

Svaki javni prostor treba projektovati imajući u vidu budući način upravljanja (*Tibbalds Monro*)

3.5 GRADSKI PEJZAŽ

3.5.7 UPRAVLJANJE

Uspostavljanje budućeg režima upravljanja

U mnogim slučajevima lokalne uprave ne mogu da podnesu teret upravljanja i održavanja uredenog javnog prostora. Od izuzetne je važnosti da se sačuva visoki nivo kvaliteta - što je dodatni teret u pogledu odabranog rastinja i materijala. Stoga treba projektovati tako da bude umanjen teret održavanja i ublaženi tekuci troškovi. To takođe podrazumeva da su režimi upravljanja utvrđeni kroz preuzete odgovornosti za buduće održavanje u vidu komisija ili preduzeća za upravljanje.

Promene tokom vremena

Uzimanje u obzir uticaja vremena presudno je za dobro projektovanje pejzažnog uređenja koje je jedino u stanju da planira u skladu sa nizanjem godina, smenom godišnjih doba i proticanjem sati. Ovo se odnosi na samo na zelenilo, već i na ponašanje materijala izloženih vremenskim promenama. Promene vremenskih prilika mogu da utiču i na promene u ponašanju.

Ključno je projektovati predeo tako da skladno stari i da, sazrevanjem drveća, žbunja i drugog rastinja mesta postaju sve privlačnija, zanimljivija i ugodnija. To takođe znači i pobrinuti se da mesta ostanu zaklonjena i osunčana tokom većeg dela dana, a idealno i tokom čitave godine, kako bi bila dobro iskorišćena. Privlačni prostori, koji su dobro osvetljeni i sagledivi, biće ugodni i bezbedni noću koliko i danju.

3.5.8 URBANE ŠUME

Proceniti mogućnosti za pošumljavanje gradskih područja

Šumski pojasevi mogu biti uključeni u gradska područja kao deo strukture pejzaža ili kao privremena namena lokacija u očekivanju dugoročnog rešenja. To mogu postati koridori rekreacije ili živog sveta, zaklon i vizuelni zastor koje je moguće brzo i jeftino uspostaviti, a ponekad i ekonomski opravdani kao isplativi izvori rezane građe ili celuloze. Gradska šuma može biti predmet usklađene strategije za uključivanje lokalne zajednice kroz nastanak mreže malih lokacija i onih srednje veličine.

Projekat gradske šume u naselju *Craigmillar*, Edinburg: Ozelenjavanje grada

Lokacija	Čitavo naselje <i>Craigmillar</i> – veliko naselje u kome dominiraju opštinske kuće, a nalazi se istočno od centra Edinburga
Projektant	<i>Craigmillar Urban Forest Project</i>
Developer	Gradsko veće Edinburga i <i>The Craigmillar Initiative</i>
Lokacija	20 najvažnijih sadnih lokacija i niz manjih
Projekat	Cilj projekta je da se u saradnji sa lokalnim stanovnicima stvori niz šuma u i oko <i>Craigmillara</i> . One treba da se povežu u mrežu šumskog koridora, zajedničkih otvorenih prostora i vrtova.
Detalji	<i>Craigmillar</i> je izgrađen šezdesetih godina prošlog veka kao veliko naselje društvene gradnje i nekoliko godina je u procesu urbane obnove. Deo tog procesa je i Projekat gradske šume (<i>Urban Forest Project</i>) koji ima za cilj da obezbedi ekološke, društvene i ekonomske pogodnosti lokalnoj zajednici. Ovo rešenje je privuklo sredstva iz nekoliko izvora i deo je projekta <i>Millenium Forest for Scotland</i> . Glavni ciljevi su: jačanje lokalnih susedstava, obezbeđivanje prostora za rekreaciju, privlačenje živog sveta, otvaranje novih radnih mesta, stručno usavršavanje i stvaranje lokacije privlačne za poslovanje, smanjenje zagađenja, obezbeđivanje zaklona i zastora, poboljšanje uslova za obrazovanje, kao i nudišenje uzora sličnim nastojanjima gradskog pošumljavanja drugde.
Kontakt	<i>Craigmillar Urban Forest Project</i> ,

www.edinburgh.gov.uk/internet/Environment/Land_and_premises/Natural_heritage/Urban_forest/CEC_edinburgh_urban_forest_project

Lokalne zajednice pomažu u jačanju osećaja zajedničkog vlasništva

3.6 URBANI REPERI, VIZURE I ŽIŽNE TAČKE

Urbani reperi se mogu koristiti da naglase najvažnije poteze i hijerarhiju

Projekti ulica, okupljanje trgovinskih, društvenih i gradskih namena u centrima, kao i primena karakterističnog pejzažnog uređenja i oblika zgrada pomoći će stvaranju lako čitljivog mesta. To je važno da bi se korisnici snašli na jednom mestu ili razlikovali različita mesta.

3.6.1 URBANI REPERI

Olakšati snalaženje

Ljudima je lakše da se orijentišu i prepoznaju gde se nalaze kada nova gradnja zadržava važne gradske prizore ili stvara nove uz poštovanje ili dodavanje novih lokalnih repera. Da bi se osigurala prepoznatljivost određenog mesta treba odmeriti odnos među postojećim elementima i, savetovanjem sa lokalnim stanovnicima, utvrditi kako predlozi doprinose nizu povezanih prostora i repera koji olakšavaju dolazak iz mesta A u mesto B.

Naglasiti hijerarhiju mesta

Obeležja kao što su osobene zgrade, pogotovu one od gradskog značaja, tornjevi ili skulpture, pomažu da se utvrde referentne tačke i naglasi hijerarhija mesta. To se najbolje postiže u glavnim središtima aktivnosti, tamo gde ona čine stecište važnih ulica. Isticanje ugla dvaju ulica, čije su ose usmerene na zgrade-repere, pomaže da se pojača iznenađenje nasuprot simetričnom redanju.

Pokazati put

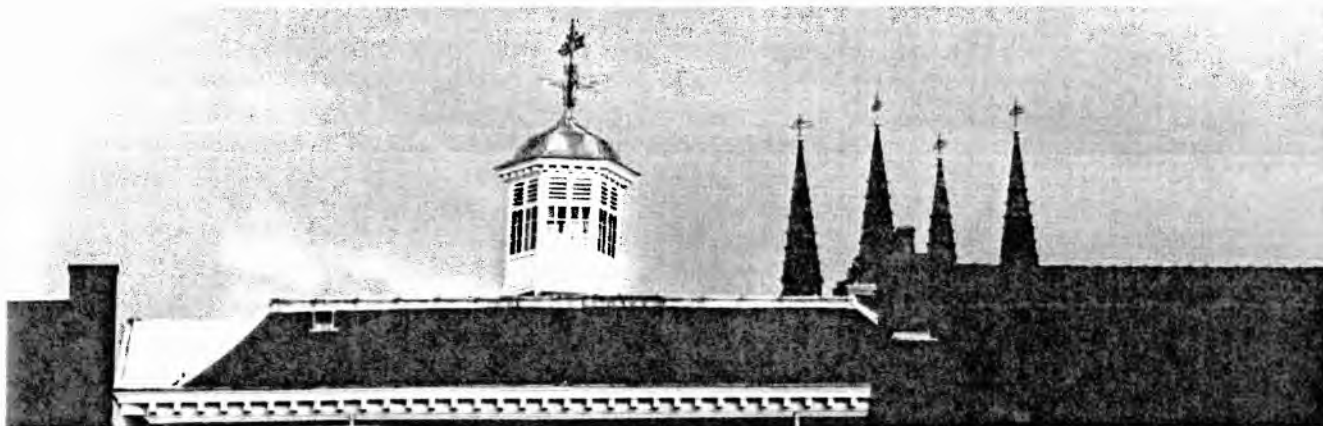
Visoke zgrade se mogu upotrebiti da istaknu ključne lokacije – izdizanjem nad područjima ujednačenije siluete – premda se njihove prednosti moraju odmeriti i u odnosu na moguće nepovoljne uticaje (videti 5.3.1 o visini zgrada). U oštrim tržišnim uslovima visoke zgrade treba grupisati na centralnim lokacijama, umesto da se dopusti da o njihovom razmeštanju odlučuje samovolja tržišta. Najbolje su one visoke zgrade koje u podnožju postižu čovekomernost, a najsagledivije kompozicione elemente smeštaju pri vrhu.

Londonsko oko (*London Eye*) je postalo novi reper u panorami Londona

Stvoriti siluetu

Silueta, ocrtna krovovima zgrada, ne samo da dodaje vizuelnu zanimljivost, već prenosi i poruku o određenim dešavanjima (crkve ili gradski centri, na primer) i koncentraciji namena (grupacije kancelarijskih zgrada koje ukazuju na poslovni centar). Teren u padu nudi posebne mogućnosti da se rešenjem krovova naglase prirodni oblici i mesto učini istinski osobenim.

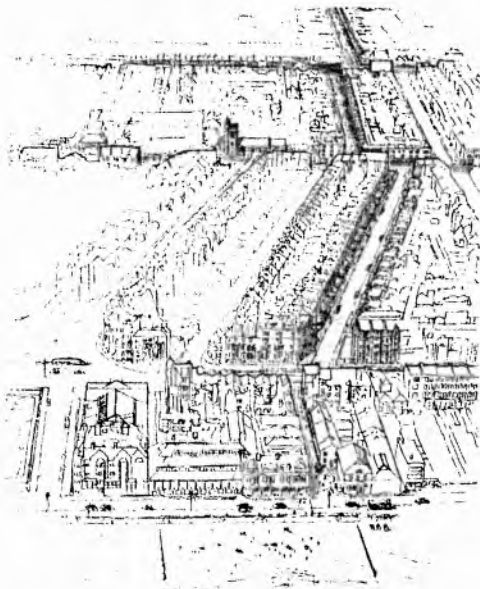

Konture centra grada Tamworth, Staffs

3.6.3 ŽIŽNE TAČKE**Dobrodošlica na kapiji**

Najvažnija mesta saobraćanih presedanja ili čvorišta služe kao kapije grada ili gradskog centra. Glavna raskršća, obilaznice, pešačke staze, parkinzi, železničke i autobuske stanice - sve su to mesta prilaza. Naglašavanje njihove uočljivosti je važno kako bi se jasno istaklo gde počinje centar (obično obeležen promenom namene i visinom zgrada) i sprečilo nerazgovetno stapanje centra i ivica grada.

Treba stvoriti ritam u gradskoj strukturi sa tematski mirnijim područjima i mestimičnim žižnim tačkama. To se može učiniti obeležavanjem ključnih žižnih tačaka i kapija urbanim reperima, skverovima ili drugim sredstvima prepoznatljivog oblikovanja, ili pak lakim povlačenjem građevinske linije (videti 5.3.3).

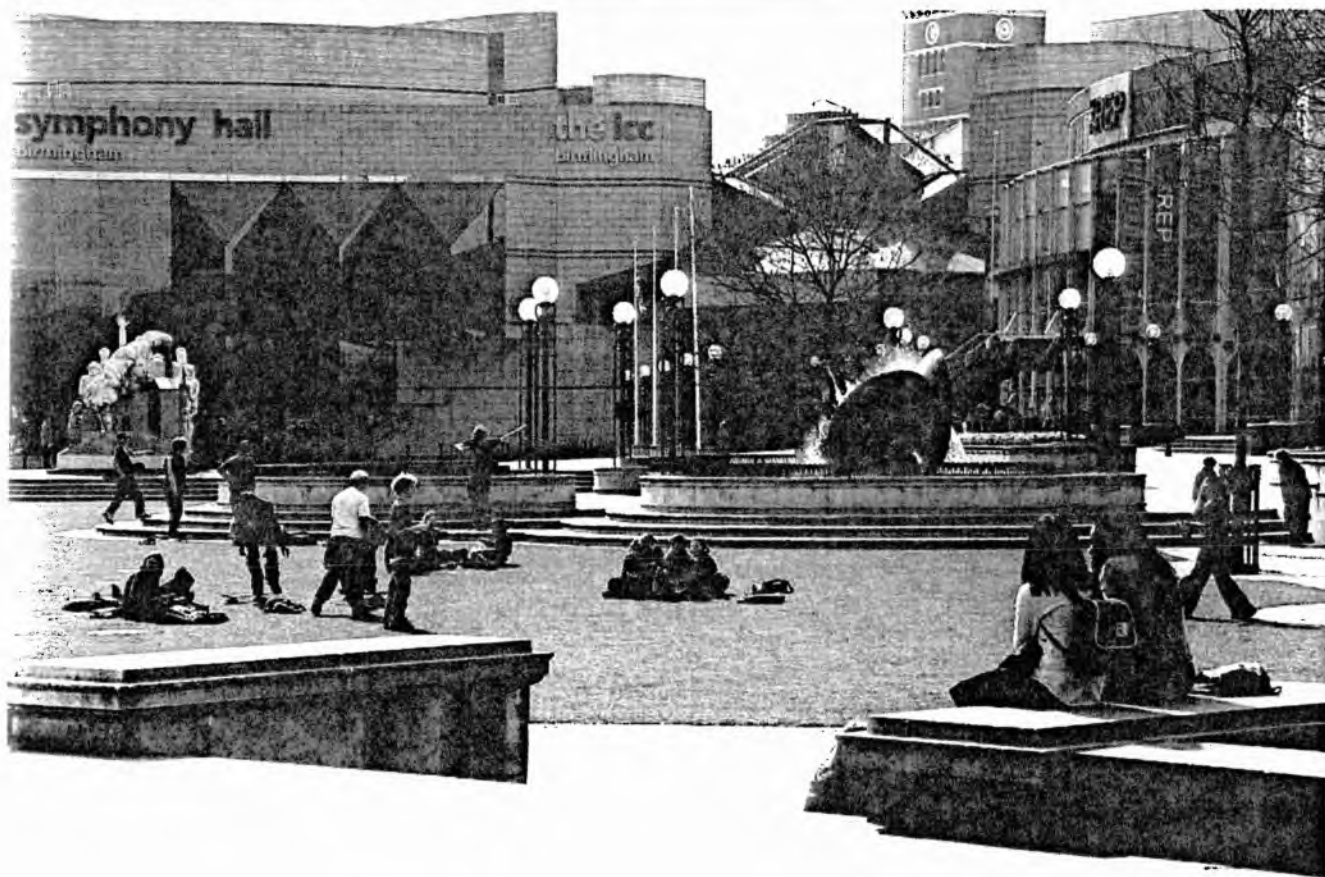
Naglašavanje puta između železničke stanice i morske obale, Hove, East Sussex

3.6 URBANI REPERI, VIZURE I ŽIŽNE TAČKE

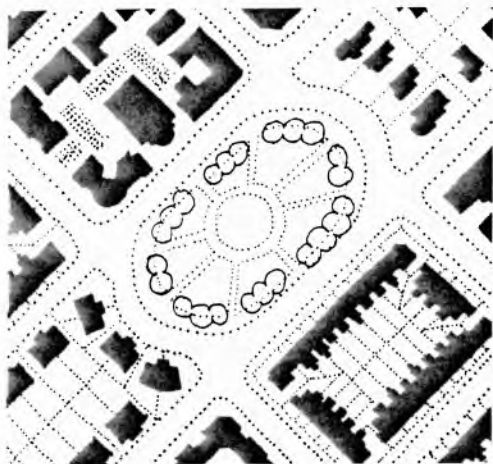

Strategija (urbanističkog) planiranja grada Birmingema: *Osnova za novi početak*

Lokacija	Studija celine gradskog centra
Projektant	<i>Tibbalds, Colbourne, Karski, Williams</i>
Developer	Grad Birmingem
Projekat	Studija centra grada Birmingema, koja se bavi nedostacima grada sa gledišta urbanog dizajna
Detalji	Cilj studije je bio da olakša čitljivost grada, poboljša ulice i otvorene prostore i ojača područja sa karakterom. Da bi se to postiglo, zalagalo se za unapređenje gradskih kapija i repera, sniženje ranga unutrašnjeg putnog prstena, podsticanje aktivnosti u uličnoj ravni, poboljšanje javnog prostora i gradnju na postojećem zemljištu gradskog jezgra. Ova studija dala je osnovu za niz nastojanja, pokrenutih u gradu tokom devedesetih godina prošlog veka. Među njima su četvrti <i>Convention Quarter</i> sa trgom <i>Brindley</i> , <i>Jewellery Quarter</i> i <i>Gun Quarter</i> koje su bile ili su još u procesu izgradnje. Iako već osam godina star, ovaj dokument se i dalje uzima u obzir pri donošenju odluka o kontroli izgradnje. Ima i gledišta da je ovu studiju potrebno ažurirati unošenjem iskustava novijih projekata i studija.
Kontakt	<i>Birmingham City Council, www.birmingham.gov.uk</i>

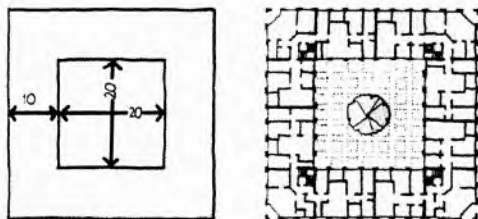
3.7 BLOKOVI

Blokovi ivične gradnje mogu da prime različite gustine i tipove zgrada

Jasno razlikovanje javnog i privatnog prostora je jedan od osnovnih postulata dobrog urbanizma

U blok dubine 10 m mogu da se smeste zgrade dvostrane orijentacije, sa dobrim dnevnim svetlom (Blok 1 IBA-Kothener Strasse 35-37, Berlin)

Objekti u neprekinutom nizu čine snažan ulični front

Gradski blok na kome je predviđena izgradnja je zemljište određeno uličnom mrežom. On se može znatno razlikovati oblikom i veličinom, zavisno od položaja ulica, poželjne orijentacije i topografije, na primer, kao i od načina parcelacije i planiranih tipova zgrada.

3.7.1 ZATVORENI BLOKOVI

Orijentacija prema ulici

Najosnovniji zahtev pri formiranju građevina u bloku je uspostavljanje jasne razlike između javnih frontova i privatnih zaleda. Zgrade okrenute prema ulicama, trgovima i parkovima suočavaju se sa spoljnim svetom i time mu udahnuju život. Javni frontovi i privatna zaleda jasno se razlikuju kada je glavni ulaz sa ulice, na glavnoj fasadi. Tamo gde se ovo načelo ne poštuje, samostojeće paviljonske zgrade često ulici izlažu slepe strane, parking ili pomoćne sadržaje iz zaleda.

Poštovanje privatnosti

Razdaljine među zaledima objekata treba razmotriti sa gledišta privatnosti. Ovo značajno utiče na zauzeće zemljišta, a time i na gustinu. Mnogi lokalni planovi drže se minimuma od 21 metra koji se može povezati sa starim lokalnim propisom od 70 stopa / 22 jarda udaljenosti među zaledima objekata. Razdaljina od 20 metara, koja pogoduje privatnosti (po 10 metara dubine vrtova ili zadnjih dvorišta koja se dodiruju zadnjom stranom) približno je iskustveno pravilo, ali ga ne treba primenjivati previše strogo. Manje razdaljine mogu takođe biti prikladne u određenim okolnostima, kao kod zatvorenih pristupnih ulica. Razdaljina se može smanjiti kod jednostrano orijentisanih zgrada, ali se tada mora obezbediti da susedovo pravo na dnevnu svetlost ne bude ugroženo.

Poravnavanje obima bloka

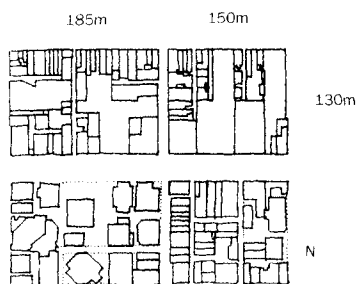
Poravnavanje ivica bloka postavljanjem zgrada po obimu je ujedno najbolji način da se omogući raznovrsnost tipova zgrada i namena srednje gustine, uz obezbeđivanje pozitivne veze zgrada sa javnim prostorom. Zatvoreni blok, sa traktom dubine 10 m, za fino proporcionisane mešane namene ili stanovanje, i 20 m za trgovinu ili poslovanje, predstavlja korisno sredstvo generalnog planiranja, uz mogućnost kasnijeg finog prilagodavanja željenim tipovima zgrada.

Podsticanje kontinuiteta uličnog fronta

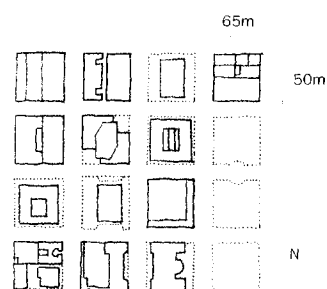
Neprekidne građevinske linije duž ivica bloka su uspešniji omotači ulice ili trga i stvaraju aktivne frontove, sa često postavljenim vratima i prozorima koji doprinose živosti javnog prostora. U centrima, neposredna veza frontova i pločnika pomaže komercijalnu održivost i podstiče život ulice.

Treba, koliko god je to moguće, koristiti neprekidne frontove, držeći se zajedničke građevinske linije. Tamo gde se traži slobodniji raspored zgrada, najbolje ih je okupiti u blok uz ulicu, a razmake popuniti zidovima, kapijama i drugim sredstvima pejzažnog oblikovanja. Ispadi i povlačenja se mogu koristiti da se nešto dodatno istakne, ali funkcija tako nastalih prostora mora biti jasno definisana.

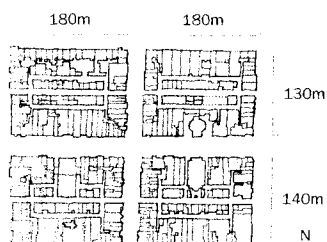
3.7 BLOKOVI

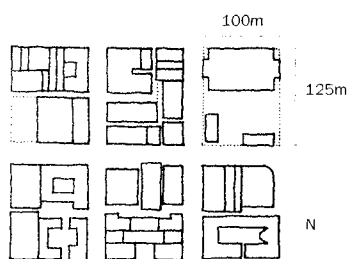
Adelaide, Australija

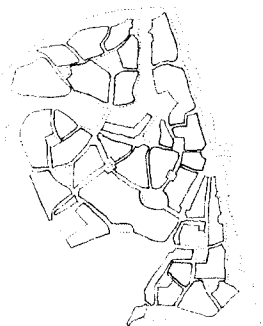
Portland, SAD

Edinburg, New Town

Čikago, SAD

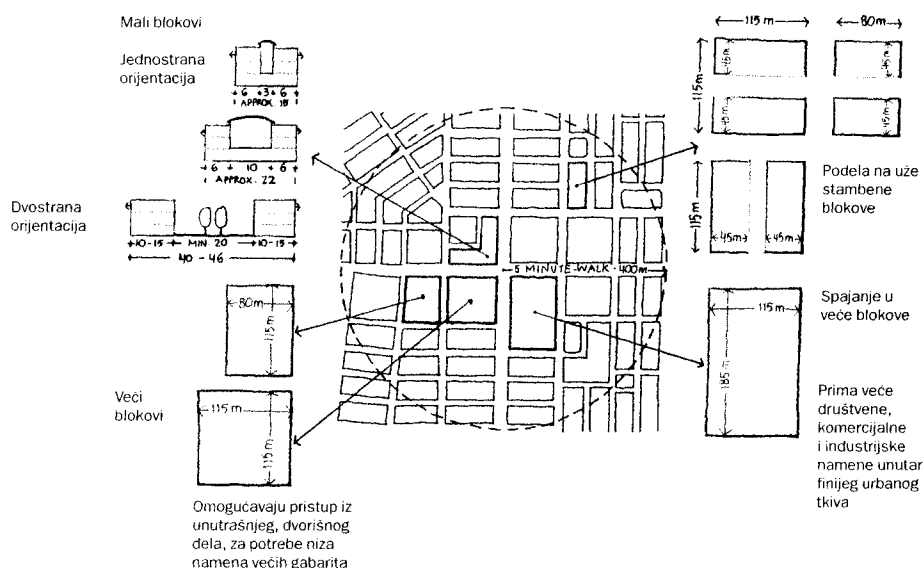
Planirano naselje Ashton Green u Lesteru (Leicester) čine blokovi nepravilnih oblika

3.7.2 VELIČINA BLOKA

Malo je lepo

Pri razmatranju optimalne veličine bloka mora se pomiriti:
Lak pristup (vidi 3.1.4),
Sposobnost da se održi raznovrsnost tipova i namena zgrada i
Mogućnost da se vremenom vrše izmene i prilagođavanja.

Korisno iskustveno pravilo je da širine blokova od 80-90 m omogućavaju takav kompromis na različitim gradskim lokacijama i u različitim okolnostima, dok se u centrima gradova ta veličina svodi na 60-80 m.

Naselja mešane namene treba da sadrže niz veličina blokova, kako bi promovisala raznovrsnost (prema Baulch, 1993.)

3.7.3 OBLIK BLOKA

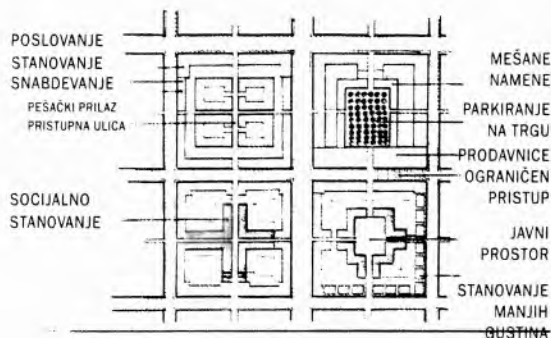
Oblik za promene

Rašireno je mišljenje da kvadratni blokovi nude najfleksibilniju osnovu za smeštanje niza komercijalnih i stambenih zgrada i više varijanti unutrašnjeg uređenja (vidi 3.7.4).

Blokovi u obliku pravougaonika, sa dubinom od (recimo) 110 m mnogo su pogodniji za smeštaj većih zgrada kao što su fabrike i robne kuće, bez izlaganja zadnjih / zabatnih zidova. Stoga oni mogu biti odgovarajući u izvesnim okolnostima kao što su ivice *u blizini* gradskih centara.

Blokovi u obliku pravougaonika, od (recimo) 100 x 200 m, okrenuti kraćom stranicom prema glavnoj ulici, takode mogu biti korisni za jačanje povezanosti sa okolinom i obezbeđivanje većeg broja prelaza i raskrsnica što služi usporavanju saobraćaja i kao olakšica pešacima i biciklistima. Stambene zgrade se tada mogu redati duž mirnijih strana blokova.

Blokovi nepravilnog oblika mogu se oblikovati tako da odgovaraju topografiji i stvaranju žižnih tačaka, poput zelenila ili skverova, sa frontovima koji ne moraju biti paralelni.

Fleksibilnost u formiranju blokova ivične gradnje

3.7.4 UNUTRAŠNJOST BLOKOVA

Projektovanje za unutrašnju fleksibilnost

Struktura zatvorenog bloka omogućava raznolikost obrade unutrašnjosti uključujući:

- Parkinge ili ekonomska dvorišta,
- Privatne / zajedničke vrtove, sa prostorima za dečju igru,
- Kuće u zatvorenim pristupnim ulicama, kancelarije, radionice ili jedinice za život i rad ili, zašto da ne, i
- Park ili gradski trg koji bi zauzeli deo ili ceo blok.

Dobro uobličeni blokovi olakšavaju niz namena u unutrašnjosti koje se mogu vremenom menjati. Te namene treba da budu određene zgradama i sagledive iz njih, a pristup treba da bude ograničen iz bezbednosnih razloga.

Rekonstrukcija ulice *Crown, The Gorbals, Glazgov: Stvaranje novog mesta sa tradicionalnom šemom blokova*

Lokacija	Nalazi se u jugo-istočnom delu grada. Ova nova gradnja je na praznoj lokaciji u ulici <i>Crown</i> .
Projektantski tim	Izrada Generalnog plana: <i>CZWG Architects</i>
Developer	<i>Crown Street Regeneration Project</i>
Površina	16 ha
Projekat	Rešenje sa mešanim namenama podrazumevalo je do 2000. godine 1.050 kuća u privatnom vlasništvu, 325 iznajmljenih socijalnih stanova, 12 lokalnih prodavnica i supermarket, hotel sa 100 kreveta, 80 studentskih stanova, lokalni park i 500 m ² poslovnog smeštaja.
Detalji	Težište projekta je na lokaciji <i>Hutchesontown E</i> koja je bila peta faza sveobuhvatne posleratne obnove <i>Gorbals</i> -a. Ona je bila glavni deo obimnog programa grada, sa ciljem da se ukloni sve ono što je vezano za prošlost i da se zameni konceptom grada orijentisanog na automobil, uronjenog u zelenilo prošarano visokim kulama. Izgrađena je 1968. sa težištem na ulicu <i>Crown</i> i sastojala se od 12 povezanih blokova. Blokovi su pretrpeli neotklonjivu štetu zbog prodora vlage tako da su već devet godina nakon završetka prve porodice iseljene, a 1982. godine blokovi su ostali potpuno prazni. Godine 1987, posle velikog zalaganja zajednice, blokovi su konačno srušeni. Iza toga je ostalo 16 ha praznog prostora u srcu <i>Gorbals</i> -a. Projekat rekonstrukcije ulice <i>Crown</i> pokrenut je 1990. godine da bi se olakšala sveobuhvatna urbana obnova tog područja. Rešenje predviđa vraćanje, masama i razmerom, tradicionalnim glazgovskim stambenim ulicama, sa zgradama ponovo okrenutim ka ulici. Stambene zgrade su uglavnom savremene i imaju 3 ili 4 sprata. Mešane namene i različiti oblici vlasništva privukli su veliki broj arhitekata i preduzimača koji su potom dobili nagrade za projekte kuća. Glavni ciljevi izvornog Generalnog plana bili su da se donese dobrobit ne samo područjima u njegovom obuhvatu, već i širem području <i>Gorbals</i> -a.

Kontakt *Crown Street Regeneration Project*,
www.glasgow.gov.uk/en/Residents/Environment/Rivers/RiverClyde/Projects/CrownStreet/

3.8 PARCELE

Velike građevinske parcele čine osnovu su za najveći deo nove gradnje, naročito masovne stambene izgradnje. Postojeće parcele, s druge strane, su obično mnogo manji delovi zemljišta koji čine osnovu većine izgrađenog urbanog nasleđa i upravo su ono što uspostavljenim centrima daje raznovrsnost i fino urbano zrno.

3.8.1 VELIKE PARCELE

Očuvanje finog urbanog zrna

Pri generalnom planiranju za velika područja ponekad se ukaže prilika da se velike građevinske parcele izdele na manje i dodele različitim developerima. Obično je poželjno omogućiti učešće širem krugu developera kako bi se obogatila raznolikost tipova zgrada, namena i oblika vlasništva. U principu, zahvaljujući parcelama veličine od 1 do 2 ha izbegava se *monokultura* na nekom području. Idući ka centru, urbano zrno bi trebalo da postaje sitnije.

3.8.2 VELIČINA PARCELA

Parcele treba da ostanu male i uzane

Deoba građevinskih parcela na što manje i što uže podstiče raznovrsnost oblika, namena i vlasništva i dopušta pojavu raznovrsnih zgrada. To takođe:

- Pospješuje aktivne ulične frontove,
- Podstiče čovekomernost i urbano zrno prilagođeno pešaku,
- Omogućava postizanje većih gustina (veće parcele često vode samostojećim paviljonima okruženim parkinzima),
- Pruža fleksibilnu osnovu za ukрупnjavanje, ako se za tim ukaže potreba, i omogućava kasniji postupni rast i
- Smanjuje pojavu skupih i neupotrebljivih *prevostalih* prostora.

Male i uzane parcele pravilnog oblika od, recimo, 5 m x 20 m, pogodne su za različite objekte i predstavljaju najefikasniji način korišćenja zemljišta.

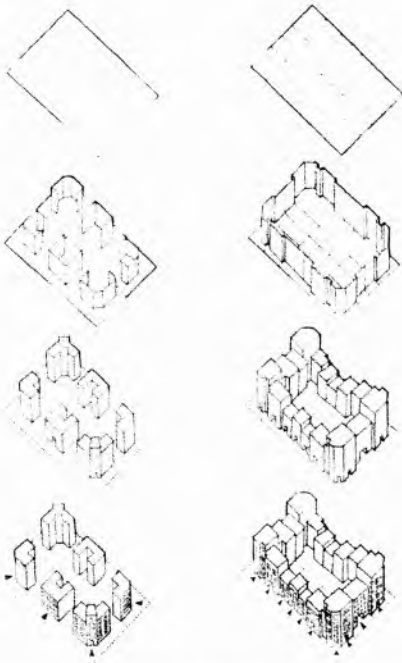
Okruživanje većih parcela

Veće parcele su često potrebne za trgovinske, industrijske ili javne objekte. Parcele od 15-20 m širine i 30-40 m dubine predstavljaju fleksibilne komade zemljišta za centralna područja. Okruživanje manjim parcelama obezbeđuje da zadnje fasade i servisni delovi ne budu izloženi ulici.

3.8.3 PODELA PARCELA

Razdvajati duž granica parcela, a ne sa ulične strane

Zaleda parcela obrazuju prirodni tampon među različitim namenama. Upotreba ulica za razdvajanje developera i/ili namena može da naruši sklad gradskog pejzaža i nastanak mesta sa integrisanim mešanim namenama. Razgraničenje među developerima ili tipovima korišćenja zemljišta duž zadnjih delova parcela uglavnom je bolje od onog putem ili ulicom. Određivanje javnog prostora i režim upravljanja su takođe ključne odrednice parcelisanja i oblika gradnje u smislu određivanja koji su otvoreni prostori povereni na održavanje javnoj, privatnoj ili pak nadležnosti lokalne komisije.

Podela na manje parcele omogućava veću raznolikost formi i namena i aktivnije ulične frontove

Korišćenje zadnjih delova parcela, a ne ulice, za postavljanje granica. Podele duž zadnjih delova parcela obezbeđuju da kompatibilne namene i tipovi objekata budu okrenuti jedni ka drugima.

¹ U engleskom originalu *Parcels & Plots* – gde su *Parcels* zapravo velike parcele, a *Plots* ono što mi zovemo parcelom (prim. ur.).

04

USPOSTAVLJANJE VEZA

4.1 Pešaci 4.2 Vožnja biciklom 4.3 Javni prevoz putnika 4.4 Ulice i saobraćaj 4.5 Parkiranje i pružanje usluga 4.6 Komunalna infrastruktura

Gradovi postoje zbog komunikacije i povezivanja među ljudima. Oni zavise od sistema saobraćaja – puteva, ulica, pešačkih staza i trasa javnog prevoza – kao i od komunalnih usluga (voda, gas, električna struja itd.) koji život u gradu čine mogućim. Ove veze omogućavaju gradovima da budu delotvorni i opšte sa širom okolinom.

Nijedan od ovih sistema ne može se posmatrati izolovano, van šireg konteksta saobraćaja. Pored toga što su sredstva pomoću kojih stižemo svuda i opslužujemo zgrade, mreže saobraćajnica presudno utiču na karakter grada i doprinose, koliko i arhitektura ili gradski pejzaž, da se neka mesta smatraju dobrim ili lošim. Kakva god da im je svrha, na veze treba gledati kao na nerazlučivi deo gradskog tkiva.

Uspesnost grada ili novog naselja zavisi od toga koliko su veze delotvorne. Mera njihove uspešnosti nije samo njihova funkcionalnost, već i koliko one doprinose valjanosti i osobenosti gradskog područja.

Povezivanje

Novoizgrađena naselja moraju biti jasno povezana sa postojećim putevima. Što su veze neposrednije to će biti uspešnije usklađivanje starog i novog.

Izbor načina kretanja

Trebalo bi da veze pruže najširi mogući izbor kod obavljanja putovanja, uz pretpostavljenu prednost pešačenja, vožnje biciklom i javnog prevoza.

Osećaj mesta

Povezivanje presudno utiče na stvaranje duha mesta. To znači da puteve, ulice i trase komunalija treba projektovati prema lokalnom kontekstu.

Bezbedne putanje za sve

Pružanje najšireg mogućeg izbora načina kretanja podrazumeva i stvaranje puteva koji će pružati osećaj bezbednosti. Pešačke staze razdvojene od onih za bicikle nisu uvek najbolje rešenje.

Problem parkiranja

Parkiranje zahteva isto toliko promišljanja koliko i veze. Loša strategija planiranja može uistinu da upropasti čitavo rešenje.

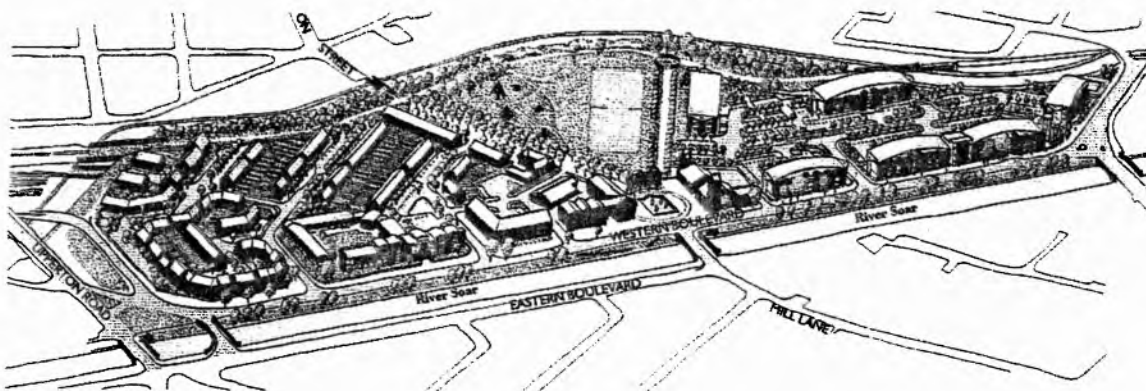
Bolje upravljanje saobraćajem

Planirajte razmeštaj zgrada i prostore koji olakšavaju nadzor nad protokom i gustinom saobraćaja. Saobraćajnim znacima i dodatnim sredstvima primirivanja saobraćaja treba pribegavati samo kao dopunskim merama.

Ovo poglavlje razmatra dostupnost unutar gradskog područja – koliko je ljudima lako da putuju i koji su im načini putovanja na raspolaganju. Osnovno pitanje je kako da se planiranjem novih naselja ljudima pruže široko pristupačni vidovi putovanja koji zadovoljavaju svačije potrebe.

Plan je od najvećeg uticaja na odabrani način putovanja. Tokom više od 50 proteklih godina planiranje novih delova gradova bilo je prevashodno podređeno geometriji putne mreže. Time je podsticano korišćenje automobila, čak i na razdaljinama koje bi se mnogo bolje savlađivale peške ili biciklom.

Preokretanje ove težnje znači da se imaju na umu svi vidovi kretanja, a ne samo uspostavljanje geometrije puteva. Važno je da, gde god je moguće, kretanje peške, biciklom ili korišćenje javnog prevoza budu laki i ugodni koliko i korišćenje automobila. To ne znači isključivanje automobila - potrebna je odgovarajuća ravnoteža između saobraćaja i ostalih namena kako bi se stvorila privlačna, živahna, bezbedna i zanimljiva mesta.

Bede Island North, Leicester: Povezivanje novog naselja

Lokacija	Područje oko napuštene železničke pruge zapadno od centra grada Lestera (<i>Leicester</i>), u blizini kampusa univerziteta <i>De Montfort</i> .
Projektantski tim	Grupa za urbani dizajn gradskog veća Lestera
Naručilac	<i>Leicester City Challenge Ltd</i> / Gradsko veće Lestera
Površina	13,7 ha
Projekat	Izgradnja mešovite namene, uključujući stanovanje (stambena zadruga, iznajmljeni stanovi i smeštaj za studente), poslovnu zonu, prodavnice i pab koji je smešten u objektu adaptirane crpne stanice. U srcu naselja je novi park od 1,9 ha. Saobraćajno rešenje ima tri glavna obeležja: Glavna pešačka veza preko trga i parka odličan je put od univerziteta i centra grada do stambenog naselja. Područje je povezano i sa <i>Great Central Way</i> – glavnom biciklističkom i pešačkom stazom kroz grad i Zbog blizine centra grada i javnog prevoza parking prostor je ograničen na jedno mesto po stambenoj jedinici, odnosno tri mesta na 100 m ² u poslovnoj zoni što je manje od početnog zahteva.
Kontakt	<i>Environment and Development, Leicester City Council</i> , www.leicester.gov.uk/your-council-services/ep/the-environment/sustainabledevelopment

4.1 PEŠACI

Potrebe pešaka zahtevaju pažljivo proučavanje i treba im pridati najveći značaj pri planiranju naselja.

4.1.1 PEŠAČKO OKRUŽENJE

Ulice koje pripadaju pešacima i biciklistima

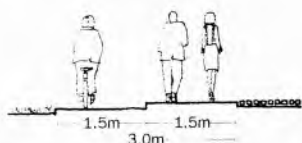
Pri planiranju pešačkog okruženja korisno je pridržavati se pet *principa*

- **Veze (Connections)**
Da li su mesta na koja ljudi žele da idu povezana dobrim pešačkim stazama?
- **Pogodnost (Convenience)**
Da li su staze neposredne i prelazi laki za korišćenje? Moraju li pešaci da čekaju više od 10 sekundi pri prelaženju saobraćajnice?
- **Živahnost (Convivial)**
Jesu li staze privlačne, dobro osvetljene i bezbedne i da li duž ulice postoji raznolikost?
- **Ugodnost (Comfortable)**
Kakav je kvalitet i širina pešačke staze, ima li i kakvih prepreka?
- **Uočljivost (Conspicuousness)**
Koliko je lako pronaći i slediti stazu? Postoji li obrada podloge i oznake kao putokaz pešacima?

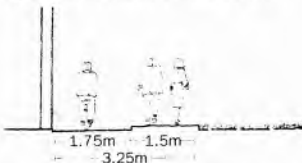
Ako je ulica projektovana za male brzine, pešaci, biciklisti i vozila se mogu bezbedno mešati. Uopšteno govoreći, konvencionalne ulice predstavljaju najpogodnije, neposredne putanje do mesta na koja biciklisti i pešaci, kao i svi drugi, žele da stignu.

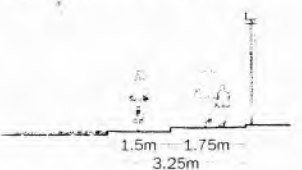
Širok, dobro osvetljen prolaz. Grant Park, SAD. Pešačka i biciklistička staza odvojene ivičnjakom i slobodne sa obe strane.

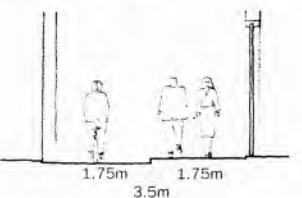
Pešačka i biciklistička staza odvojene ivičnjakom i ograničene na strani biciklističke staze

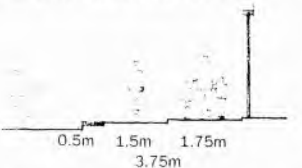
Pešačka i biciklistička staza odvojene ivičnjakom i ograničene sa strani pešačke staze

Pešačka i biciklistička staza odvojene ivičnjakom i ograničene sa obe strane

Pešačka i biciklistička staza odvojene ivičnjakom i ograničene sa strane pešačke staze, sa travnjakom između biciklističke staze i kolovoza

Pešačka i biciklistička staza odvojene ivičnjakom i ograničene sa strane pešačke staze, sa travnjakom između biciklističke staze i kolovoza

Minimalne dimenzije denivelisanih biciklističkih i pešačkih staza

Suživot biciklista, pešaka i automobila je moguć. Freiburg, Nemačka.

Nadvožnjak preko pruge, koji omogućava pristup centru grada namenjen je isključivo tramvajima, biciklistima i pešacima. Freiburg, Nemačka.

Dobro je pešačiti

Bezbedne, privlačne i dobro održavane javne površine podstiču ljude na hodanje. Ključne opaske su:

- Ljudi više vole da pešače ulicama u kojima ih vozači, stanovnici i drugi pešaci mogu videti,
- Ako postoje izdvojene pešačke staze one moraju biti dobro povezane i sagledive iz kuća ili zgrada,
- Sve mere koje usporavaju saobraćaj pomažu pešacima da se osećaju bezbednije - primena denivelisanih površina i manjih prečnika krivina na ukrštanjima ulica doprinosi osećanju sigurnosti pešaka prilikom prelaženja,
- Dobro projektovanim zajedničkim površinama izbegavaju se sukobi pri kretanju i čak podstiče odvijanje drugih aktivnosti - da bi se to postiglo, a u zavisnosti od lokacije prikladne su blage varijacije materijala ili naglašene promene detalja,
- Pešačke staze treba da vode tamo kuda ljudi žele da stignu, a ne da slede neku zamišljenu geometriju i
- Pešačke staze u novim naseljima treba da budu jasne, neposredne i bez prepreka.

Linearni park izuzetnog kvaliteta pruža se duž vijadukta

Vijadukt Bastilja (*Bastille*), Pariz: Pejzažno oblikovane pešačke staze koje bodre duh

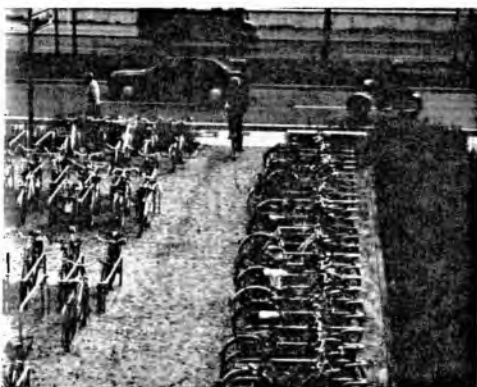
Lokacija	Vijadukt se nalazi u centru Pariza, u blizini <i>Gare de Lyon</i> .
Projektantski tim	Arhitekt: <i>Patrick Berger</i> Pejzažni arhitekti: <i>P. Mathien, M. Vergley</i>
Developer	Grad Pariz
Detalji	Ovo naselje se nalazi na napuštenom železničkom vijaduktu izgrađenom oko sredine 19. veka (van upotrebe od 1969. godine). Postoje dva elementa projekta – park koji se proteže duž vijadukta i prodavnice ispod njegovih lukova iskoristili su prednost tradicije tog područja u izradi umetničkih i zanatskih predmeta. Park je u vidu šetališta duž linije bivšeg vijadukta oivičene zelenilom, vodom i pergolama koje pobuđuju zanimanje i pružaju hlad tokom sunčanih dana. Na šetalište se nadovezuju park <i>Hector Malot</i> i vrtovi koji se prostiru po krovu višespratnog parkirališta. Iskorišćena je prednost prostora retkih u gradskom tkivu putem kojih su priušteni raskošno pejzažno oblikovani otvoreni prostori koji nude mir i tišinu nad vrevom grada.
Kontakt	<i>Patrick Berger, Ecole Polytechnique Federale de Lausanne</i> fr.wikipedia.org/wiki/Patrick_Berger

4.2 VOŽNJA BICIKLOM

Treba obezbediti uslove za vožnju bicikala u prometnim saobraćajnicama. Na ovom primeru, eskalator i lift za osobe sa posebnim potrebama omogućavaju pristup pozemnoj železnici.

Keln, Nemačka (slika iznad i ispod)

Pretvaranje automobilskeg parkinga uz stanicu javnog prevoza u parking za bicikle podstiče upotrebu bicikala kao prevoznog sredstva. Dortmund, Nemačka.

U Velikoj Britaniji¹ se bicikl vozi manje nego u drugim evropskim zemljama, ne toliko zbog topografije i klime koliko zbog toga što se smatra da vožnja bicikla nije bezbedna i ugodna. Kao i kod pešačenja mnoge mere za podsticanje vožnje biciklom veoma su jednostavne i ne zahtevaju obimne radnje. Vožnja bicikla može postati popularnija obezbeđivanjem neposrednih i prikladnih putanja primirenog saobraćaja i uz bezbedno mesto za odlaganje bicikala na određitu.

4.2.1 OKRUŽENJE ZA BIKIKLISTE

Planiranje saobraćajno vožnji biciklom

Biciklistima su potrebne nesmetane, neposredne putanje koje vode do prodavnica, škole ili stanice, bez zaustavljanja zbog opasnih raskrsnica ili prepreka:

- U ulicama sa ograničenom brzinom (ispod 30 km/h) biciklisti mogu da se mešaju sa vozilima,
- U opterećenim ulicama, gde i brzina kretanja može biti veća (30-50 km/h), biciklističke staze moraju biti jasno definisane i
- Izdvojene biciklističke trase su glavni podstrek ljudima da voze bicikle i treba ih uvoditi gde god prostor dopusti.

Prolazak pored parkiranih automobila

Parkirani automobili mogu posebno da ugroze bicikliste. Delotvorno planiranje parkiranja i jasno odvojeni parking prostori duž ulica doprinose većoj bezbednosti biciklista.

4.2.2 BIKIKLISTIČKE STAZE

Ulice koje su bezbedne za bicikliste

Ulice primirenog saobraćaja idealne su za vožnju bicikala, pogotovu kada su sredstva ograničenja brzine deo plana, a ne naknadno uvedena mera. U opterećenim ulicama ili tamo gde je teško ograničiti brzinu treba izdvojiti biciklističke staze i obezbediti posebnu opremu na ukrštanjima. Te putanje treba da budu jasne i celovite – isprekidane biciklističke staze nisu korisne. Na širokim pločnicima pešaci i biciklisti mogu da dele isti prostor, ali je korisno primeniti uzdignute ivičnjake ili jasne oznake radi razdvajanja biciklista od pešaka. Ovo je od posebne važnosti za slepe i slabovide.

4.2.3 BEZBEDNOST BIKIKLISTA

Planirajte parking za bicikle na samom početku

Postoje brojna rešenja za parkiranje bicikala. Njih uvek treba razmatrati imajući u vidu ostale korisnike ulice, ali i kao sastavni deo ukupnog rešenja ulice. Naknadno dodati češljevi za bicikle uglavnom su neprikladni i nedovoljno korišćeni.

Promenite prirodu novih domova ostavama za bicikle

Često se zaboravlja gde ljudi drže bicikle kad su kod kuće. Bicikli zauzimaju mnogo prostora ako se ostavljaju u hodniku tipične kuće ili gradskog stana. Zajednička ostava za bicikle u zgradi može učiniti posedovanje i korišćenje bicikla lakšim i privlačnijim, pogotovu u gusto naseljenim područjima.

¹ kao i kod nas (prim. ur.).

4.3 JAVNI PREVOZ PUTNIKA

Posebna traka za autobuse, Lids

Ovaj automatizovani prolaz u Kembridžu obezbeđuje prednost autobusima

Zajednička stanica autobusa i podzemne železnice, London

Kada je razdaljina prevelika za pešačenje ili vožnju biciklom najbolja alternativa automobilu unutar gradskog područja obično je autobus. Saobraćajni sistem novog naselja treba da obezbedi neposrednu autobusku trasu, a u slučaju da je to nemoguće lak pristup postojećoj liniji. Kroz razgovore sa potencijalnim operaterima može se ustanoviti koju je vrstu usluge moguće ponuditi i tip autobusa koji će se koristiti.

4.3.1 PODRUČJE KOJE OPSLUŽUJE JAVNI PREVOZ Ljudi u autobusu

Autobuska linija biće održiva ako postoji dovoljno ljudi u prečniku od 400 m (pet minuta pešačenja) za svaku stanicu. Ako su autobuske stanice na razmaku od 200 do 300 m gustina od oko 80 lica po hektaru obezbediće obuhvat od 2.000 lica po stanici - 100 lica po hektaru obezbeđuje i do 2.500 lica po stanici. Verovatno je da gustine znatno ispod 80 lica po hektaru neće autobuskim operaterima biti zanimljive. Putanje autobusa takode moraju biti najkraće, a ne preko niza krivina, petlji i slepih ulica. U Tabeli 4.1 prikazano je idealno opslužno područje po stanici za različite vrste javnog prevoza. Malo je saobraćajnih rešenja koja će opravdati sistem lakih šinskih vozila ili tramvaj, a još manje onih koja će zasluživati novu železničku stanicu. No, tamo gde takvi uslovi već postoje, treba ojačati veze sa tim sredstvima prevoza. Na napuštenim trasama pruga ne treba graditi kako bi se sačuvala mogućnost njihovog budućeg ponovnog korišćenja.

Tabela 4.1 Područje koje opslužuje javni prevoz

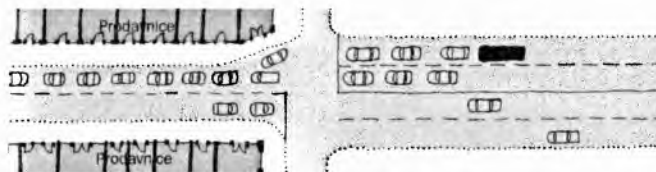
	Minibus	Autous	Trolejbus	Tramvaji	Železnica
Rastojanje stanica	200m	200m	300m	600m	1,000m+
Širina koridora	800m	800m	800m	1,000m	2,000m+
opsluženo područje					
Obuhvat	320 -	480 -	1,680 -	4,800 -	24,000 -
po stanici	640	1,760	3,120	9,000	24,000

4.3.2 AUTOBUSKI PREVOZ

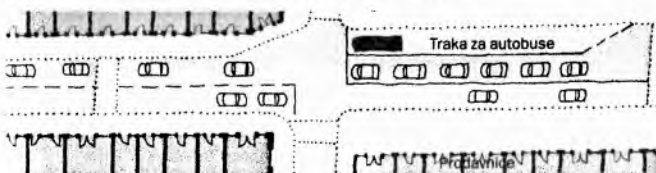
Pobrinite se da autobusi budu dostupni

Čak i ako na području potencijalno postoji dovoljan broj ljudi da bi opsluživanje bilo održivo njega treba učiniti i dovoljno privlačnim. Najvažnije je sledeće:

- Jasne, neposredne putanje do autobuskih stanica, uključujući dobro postavljene pešačke prelaze na glavnim putevima,
- Smestiti autobuske stanice tamo gde se odvijaju aktivnosti, u blizini prodavnica ili saobraćajnih čvorova - idealno je da stanica bude blizu centra mesta i
- Obezbediti delotvorni nadzor nad autobuskim trasama i prednost autobusa na raskrsnicama.

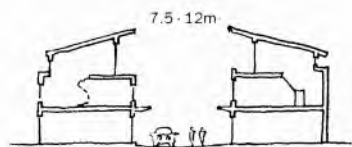

Pre: Saobraćajna gužva u kojoj učestvuju i autobusi

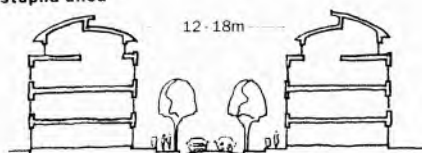

Posle: Smanjenjem broja traka i odvajanjem dela kolovoza za autobusku traku, kao i proširenje trotoara oživeli su ovaj deo ulice i osigurali prioritet pešaka i javnog prevoza

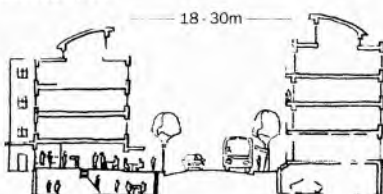
4.4 ULICE I SAOBRAĆAJ

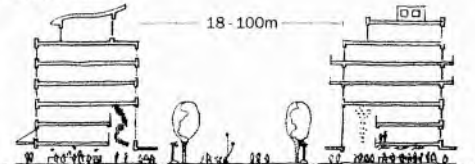
Pristupna ulica

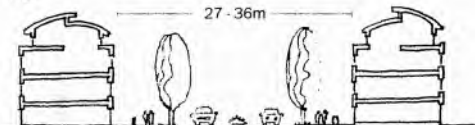
Stambena ulica

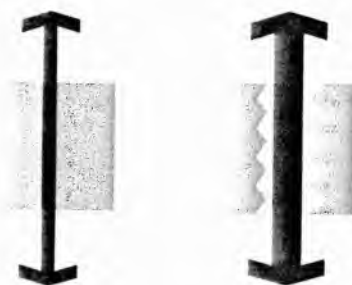
Glavna ulica

Trg

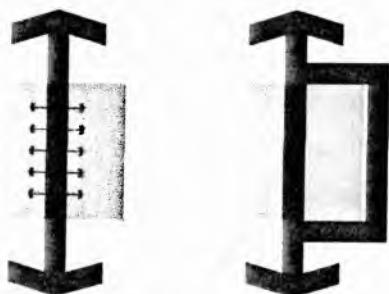

Bulevar

Planirajte komunikaciju...

... ali dominacija saobraćaja može ugroziti naselje

Davanjem prednosti pešacima i biciklistima obezbeđuje se celovitost centra

Intenzivan saobraćaj može zahtevati uspostavljanje alternativnih saobraćajnih pravaca

Kao što omogućavaju pristup zgradama i komunalijama do njih ulice su i najvažnije javne površine. Ulice služe mnogim namenama, ne samo saobraćaju, već i za kretanje pešaka i biciklista, za igru i susrete. Prostori određeni zgradama omeđuju ulice.

Ulice imaju različite namene i uvek postoji mogućnost konflikta unutar tih namena. Ključno je ih planirati za sve namene i korisnike.

4.4.1 TIPOVI ULICA

Definišite tipove ulica po kapacitetu i karakteru

Tipovi ulica uvrštenih u plan presudni su za njegov ukupni karakter. Uobičajeni, prevashodno inženjerski pristup klasifikaciji ulica zasniva se isključivo na kapacitetu vozila. Na njih se gleda kao na saobraćajne vodilje i prenebregava njihova multifunkcionalna uloga. Potrebna je nova terminologija da bi se opisale sve uloge koje ulice mogu da imaju u stvaranju uspešnog mesta.

Klasifikacija tipova ulica u Tabeli 4.4 razmatra ulicu u pogledu:

- **Kapaciteta** - kako se mogu prirediti bezbedni uslovi za sve vrste saobraćaja i
- **Karaktera** - uloga ulice u gradskom kontekstu i tipovi izgradnje i oblikovanja predela koji je trasiraju (na šta utiče i način ograđivanja - vidi 5.1.3)

Tabela 4.2 Tipovi ulica koji imaju i kapacitet i karakter

Uobičajena terminologija, zasnovana na kapacitetu	Ulice koje imaju i kapacitet i karakter
Primarni razvodnik	Glavni put Putanje koje obezbeđuju unakrsne veze u gradu
Okružni razvodnik	Avenija ili bulevar Formalno, oplemenjeno oblikovanje gradskog pejzaža
Lokalni razvodnik	Glavna ulica Mešanje namena, aktivni ulični frontovi
Pristupna ulica	Ulica ili trg Prevashodno stambeni, pružanje zgrada pospešuje usporavanje saobraćaja
Slepi odvojeci	Džepovi/Dvorište Zajednički prostor za parkiranje ili druge namene

4.4.2 GLAVNE SAOBRAĆAJNICE

Obezbedite trasi prolaz

Glavne saobraćajnice daju život i one su gradske arterije. Odredite glavnu saobraćajnicu kroz sistem, njeno povezivanje sa centrom i veze unutar mreže.

Kombinacija pešaka i kolskog saobraćaja predstavlja više mogućnost za povećanje živopisnosti same ulice nego što može da predstavlja opasnost. Intervencija je potrebna samo u slučaju da jačina saobraćaja prete da ugrozi životnu sredinu (buka, izduvni gasovi itd.).

Ulica prilagođena pešacima, Mančester

4.4.3 ULICE KAO DRUŠTVENA MESTA

Ulice za sve

Kod svake nove izgradnje planiranje ulica trebalo bi započeti pitanjem *Šta će se dešavati u ovoj ulici*. Ulica treba da bude projektovana u skladu sa aktivnostima koje bismo želeli da se u njoj odvijaju. Ako se, na primer, duž ulice nalaze prodavnice, ona treba da bude projektovana tako da ljudima omogući da stignu do prodavnica, pređu preko puta, popričaju i zastanu pred izlozima ili popiju čašu piva na suncu.

Reintegracija saobraćaja i drugih aktivnosti najbolje se postiže zoniranjem površina što je bitnije od same hijerarhije saobraćajnica. Organizacija prostora mora u potpunosti da uvaži saobraćajni poredak područja, uključujući analizu kretanja vozila. Moraju postojati neki glavni pravci u samom novom naselju ili u blizini. To su glavni pravci kretanja vozila, ali njih treba projektovati tako da:

- Minimalizuju neželjene učinke u području kroz koje prolaze i
- Omoguće pešacima i biciklistima da ih bezbedno, ugodno i prikladno koriste.

Prostor, a ne saobraćajnice

Strogo pridržavanje krute geometrije putne šeme i doslovna primena usvojenih standarda nadležnih za glavne pravce daje nezanimljiva, jednolična naselja. U planiranju i projektovanju ulica treba dati prednost analizi lokalnog konteksta i na osnovu nje planirati i projektovati odgovarajuću mrežu prostora – ulice, trgove i dvorišta. Ovde opisano načelo traganja i pažljivo planiranje i projektovanje raskrsnica omogućuje stepen saobraćaja primeren takvim prostorima. U ranije izgrađenim područjima, već određene stambene zone pomažu postizanje ograničenih brzina (ispod 30 km/h) i jačanje duha mesta.

4.4.4 TRASIRANJE

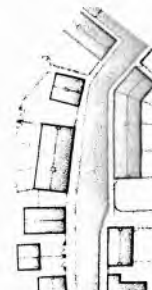
Dati prvenstvo gradskom prostoru

Načelo trasiranja omogućava da put nenametljivo prolazi posred prostora stvorenog razmeštajem zgrada. Umesto da se prednost daje zahtevima inženjera putara, polazište je razmeštaj zgrada i granica poseda. Pešačke staze se polažu ispred zgrada kako bi podržale taj razmeštaj. Širina kolovoza se zatim proverava nanošenjem trase vozila, uz primenu najmanje tražene širine. Ivičnjak pešačke putanje ne mora da prati trasu vozila, ali se moraju imati u vidu linije sagledavanja i ulično parkiranje.

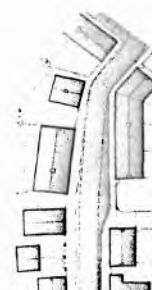
Saobraćaj u ulici projektovanoj načelom trasiranja biće primiren zbog načina nastanka bez potrebe za dodatnim merama. Uredjenje pretprostora zgrada i njime stvorene linije sagledanja navode vozače da uspore.

Postavite objekte tako da jasno definišu prostor ulice

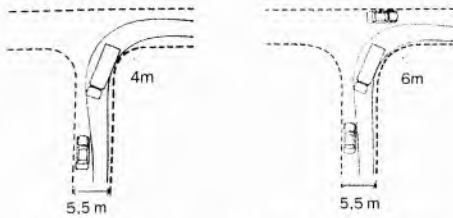

Rešenje trotoara treba da je u skladu sa navedenim principom

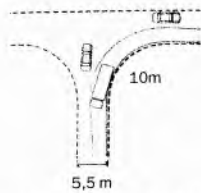
Proverite da li je širina kolovoza dovoljna sagledavanjem putanja vozila

4.4 ULICE I SAOBRAĆAJ

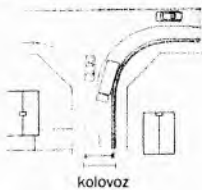

Poluprečnik krivine od 4 m – kamion koji skreće onemogućava prolaz drugih vozila i u glavnoj i u sporednoj ulici.

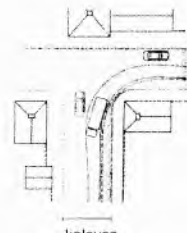
Poluprečnik krivine od 6 m – kamion koji skreće dozvoljava prolaz drugih vozila u glavnoj ulici, ali ga onemogućava u sporednoj ulici.

Poluprečnik od 10 m – kamion koji skreće ne ometa kretanje drugih vozila ni u glavnoj ni u sporednoj ulici.

Ako linija trotoara prati veliki radijus kretanja kamiona, a objekti su povučeni kako bi se obezbedila preglednost raskrsnice, dobija se rešenje koje daje prednost vozilima.

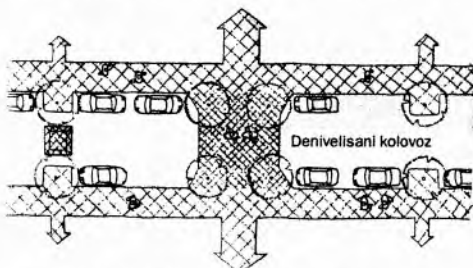

Moguće je primeniti manji poluprečnik krivine i širi kolovoz. Kamioni u tom slučaju mogu nesmetano da skreću, ali nema dominacije vozila.

Koncept planiranja putanje vozila omogućava da se manji poluprečnik krivine koristi u kombinaciji sa širim kolovozom, kako geometrija puta ne bi ugrozila kvalitet prostora. Na taj način obezbeđuje se i smirivanje saobraćaja.

Široki pešački prelaz daje prednost pešacima

Uspostavljanje zone kretanja vozila brzinom do 15 km/h daje prednost pešacima

4.4.5 UKRŠTANJA

Držite se male površine

Sa raskrsnicama je isto kao i sa ulicama – trebalo bi da zgrade i pešačke putanje, a ne strogi zahtevi za efikasno kretanje vozila, odrede prostor raskrsnice. Široka kolovozna traka i suženi, zatvoreni uglovi čine bolju raskrsnicu nego što su one na zarubljenim uglovima i preglednim krivinama.

Uredjenje raskrsnice uvek će zavistiti od lokalnog konteksta i ukupno očekivanog opterećenja pešačkim i kolskim saobraćajem na putevima. Suženi uglovi sa ograničenom preglednošću imaju presudan učinak u primirivanju saobraćaja.

4.4.6 USPORAVANJE SAOBRAĆAJA I PEŠAČKI PRELAZI

Koliko saobraćaja ulica može da podnese?

Budite svesni ograničenja pri mešanju različitih namena. Povećanje obima saobraćaja otežava mešanje sadržaja.

Ulice sa do 500 vozila na sat (u oba smeru) nude pešacima priliku za lak prelazak puta. Ulice sa prometom od 500 do 1.000 vozila na sat (u oba smeru) zahtevaju obezbeđivanje posebnih uslova prelaza, uključenih u projektovanje ulice. Protoci veći od 1.000 vozila na sat znače da će pešaci morati da čekaju na prelazu.

Široki prelazi na glavnim saobraćajnicama

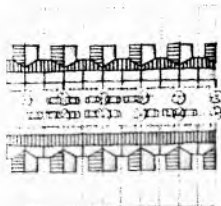
Problem često nastaje na mestima gde su glavne pešačke putanje presečene glavnim saobraćajnicama. Tu je često odgovor u širokim, (ob)likovno dobro uredenim prelazima, uz brižljivo popločavanje, osvetljenje i druga sredstva koja određuju područje prelaza. Trebalo bi da naše gradove oslobodimo prepreka i neprelaznih centralnih razdelnica tako što ćemo, na primer, glavne saobraćajnice zameniti gradskim avenijama duž kojih će ljudi šetati i koje će redovno prelaziti bezbedno i udobno.

Usporite saobraćaj

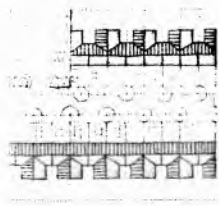
Da bi ulice postale mesta društvenog života saobraćaj treba da bude usporen. Najbolje je da se već projektom ulice vozači nagnaju na opreznu vožnju. Promišljenim dizajniranjem veličine objekata i površina i njihovim namenama možemo da napravimo prirodnu branu, odnosno da usporimo saobraćaj na nenametljiv način, prijatan za pešake i bicikliste.

No, ima mnogo slučajeva da novoizgrađeno naselje nasleđuje postojeću uličnu matricu u kojoj se saobraćaj može usporiti jedino primenom dodatnih mera. Tada valja imati na umu dve stvari:

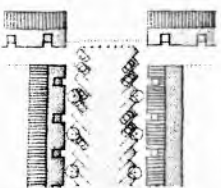
- Mere treba da budu planirane imajući u vidu pešake, bicikliste, javni prevoz, uslužna i vozila hitnih službi, npr. uzdignuta raskrsnica pešacima olakšava prelazak, a šikane se mogu iskoristiti za stvaranje neformalnih prostora na ulici i
- Mere za usporavanje saobraćaja treba planirati tako da odgovaraju kontekstu, izbegavajući primenu standardnih rešenja – to je posao arhitekta-planera i pejzažnog arhitekta, a ne samo saobraćajnog inženjera.

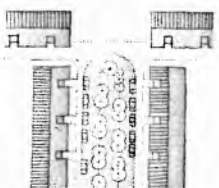
U okviru tradicionalnog bloka sa kućama u nizu parkiranje se može lako rešiti u okviru ulice

Planiranje i standardi mogu stvoriti prostor ulice kojem dominiraju automobili

Pristup zasnovan na standardima stvara standardne prostore

Tradicionalna rešenja pružaju mogućnost parkiranja uz očuvanje kvaliteta prostora

Automobili su veći deo vremena u stanju mirovanja. Mesto i način njihovog parkiranja mogu biti najvažniji činilac kvaliteta novoizgrađenog naselja. Posle odluke o ponuđenom broju parking mesta, glavno razmatranje se odnosi na uključivanje parkinga u naselje ne dopuštajući mu da dominira.

Parking za bicikle je podjednako važan, ali se često previda. Pored parkinga uz često posećivana odredišta valja promisliti i gde će ljudi ostaviti svoj bicikl kad se vrate kući.

4.5.1 STANDARDI PARKIRANJA

Držite se nižih pragova parkiranja

Preporuka je da se pri izradi generalnog plana naselja (naročito kod vanuličnog parkiranja) ostane na nižim pragovima, ne višim od 100%. To je jedno mesto po stanu, uz pribegavanje uličnom parkiranju za posetioce. Stanovanju sa posebnim potrebama ili onome u blizini čvorišta javnog prevoza može se ponekad obezbediti manje parkinga i po manjoj stopi, recimo 25% uz domove za zbrinjavanje starih.

Prilikom razmatranja pragova parkiranja proučite korišćenje raspoloživih parkinga u okolnom području. Ako se pokaže da su postojeći parkinzi nižeg od minimalno zahtevanog praga biće lakše opravdati planom predviđeno. Izvidite mogućnosti zajedničkih parking prostora. Na primer, kada ljudi krenu svojim kućama po završetku posla njihove prostore mogu da preuzmu oni koji dolaze u kupovinu, na bazen ili u bioskop.

U stambenim područjima sa terasastim kućama, stanovima i dupleksima šema se može zasnivati na zajedničkom, umesto na vlasnički određenom parkingu.

Odsustvo parkiranja u prednjem dvorištu znači da ulazima ne dominiraju automobili

Dobra preglednost parkinga

Wick Village, Hackney, London: Ograničavanje uticaja automobila

Lokacija	U londonskoj opštini Hackney, između East Cross Route na A120 i Hackney Cut Navigation
Projektantski tim	Levitt Bernstein Associates
Naručilac	Wick Village Tenant Management Co-operative i londonska opština Hackney
Površina	1,6 ha
Projekat	Zamena tri zgrade iz šezdesetih godina prošlog veka novom izgradnjom - 123 kuće okupljene oko niza dvorišta i trgova
Detalji	Parkinzi u Wick Village obezbeđeni su uz dve prednosti: <ul style="list-style-type: none"> Izbegavati velike skupine parkiranih kola - one uglavnom nemaju više od deset mesta u bilo kojem delu i Osigurati da se područja parkinga vide iz obližnjih kuća. Saobraćajnice kroz područje daju prednost pešacima obezbeđivanjem čestih uzdignutih prelaza. Ispred Hackney Cut Navigation je pešačko šetalište.
Kontakt	Wick Village TMC, www.urbandesigncompendium.co.uk/wickvillage

4.5 PARKIRANJE I SNABDEVANJE

4.5.2 POLOŽAJ PARKINGA

Postaviti parking iza, ispod, iznad ili pored zgrade

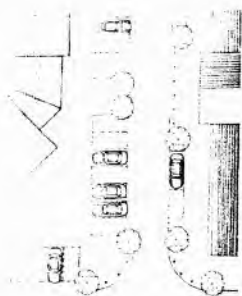
Način postavljanja parkinga presudno utiče na valjanost mesta. Vozilima se ne bi smela dopustiti prevlast u prostoru, niti da ometaju pešake i bicikliste. Najbolja mesta za vanulično parkiranje su u sigurnim zadnjim dvorištima gde su dobro nadzirana. Treba izbegavati parkiranje u prednjem dvorištu. To razbija pretprostor, ograničava neformalni nadzor, neprikladno je.

Držati automobile na oku

U stambenim područjima mora se uspostaviti veoma istražena ravnoteža između očekivanja vlasnika automobila, osobito njihove želje da parkiraju što bliže kući, i potrebe da se očuva karakter ukupne postavke. Tamo gde se automobili parkiraju u dvorištima ili na trgovima plan bi trebalo da obezbedi nadzor iz susednih zgrada. Da bi se izbegla prevlast parkiranih automobila nad okolinom u dvorištu ne bi trebalo da bude više od 10-15 parking mesta.

Parking pored kuće

Kada je parking u pretprostoru kuće automobile bi trebalo parkirati sa strane, a ne čeonu ili, pak, oni mogu biti zaklonjeni kratkim zidom koji se nadovezuje na ivicu kuće (vidi 5.1.2). Parking prostori se mogu naći i iza kuće, u vrtu iza građevinske linije zgrade.

Pažljivo planirano parkiranje na ulici. *Chingford Hall, Waltham Forest.*

Pažljivo rešeno parkiranje na ulici može da doprinese smirlvanju saobraćaja

Dobro dizajniran ulaz u garažu, Devon

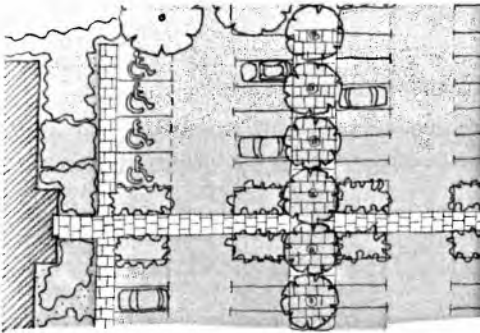
Usporavanje saobraćaja planira se od samog početka

Unutrašnja dvorišta sa parkinzima su rešena kao atraktivni prostori, koji se dobro sagledavaju iz okolnih objekata

Poundbury, Dorset: Celovit pristup usporavanju saobraćaja

Lokacija	Naselje mešovitih namena u predgrađu <i>Dorchester</i> -a
Projektantski tim	Izrada generalnog plana: <i>Leon Krier</i> Glavni konsultanti: <i>Alan Baxter + Associates</i>
Naručilac	<i>The Duchy of Cornwall</i>
Površina	71,5 ha
Projekat	Završena je prva faza od 135 kuća. Do 2018. godine će u naselju biti 2.189 kuća, poslovni prostor, prodavnice i drugi objekti i ustanove.
Detalji	Naselje pruža pun komfor vlasnicima automobila, ali je planirano tako da podstiče pešačenje, vožnju biciklom i autobusom. Očigledno je da su oni koji tu već žive i rade manje zavisni od automobila nego ljudi u drugim sličnim naseljima. Svaka faza izgradnje planirana je oko mreže prostora kako bi se stvorio niz različitih susedstava. Ulice i trгови su formirani razmeštajem zgrada, a kolovozne trake su projektovane po načelu kolskog traga. Usporavanje saobraćaja je planirano u sklopu celine, a ne kao naknadni dodatak. Parkiranje je većinom na trgovima i u dvorištima, gde se parking prostori mogu nadzirati iz obližnjih kuća i zgrada.
Kontakt	<i>Duchy of Cornwall Office,</i> www.poundbury.info

Pejzažno uređenje parkinga treba da zakloni vozila i uspostavi direktne pešačke veze sa susednim zgradama

4.5.3 PARKINZI ZA AUTOMOBILE

Podelite komercijalne parkinge

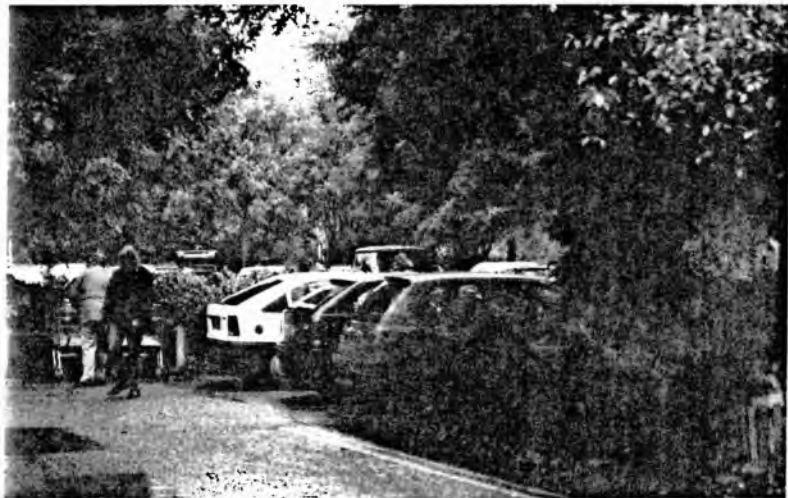
Učinak velikih parkinga u komercijalnoj izgradnji najbolje se ublažava zalogom da oni budu projektovani kao sastavni deo uređenja gradskog pejzaža i da njima upravlja zajednica. Time se takođe obezbeđuje da kretanje pešaka ne bude predodređeno i ograničeno zahtevima kretanja vozila. Šeme parkinga treba da budu očigledne i logične, a stvaranje viška prostora izbegnuto.

Da parkinzi budu upravo to

Različita obrada površina može biti delotvorna, ali je važno obezbediti da pešačke staze budu jasno određene – osobito kada se deca uče bezbednom ponašanju u saobraćaju i držanju pločnika kao područja bezbednog kretanja. Na svim parking površinama treba nameniti odgovarajući prostor sadnji drveća. To može da bude jedno od najuspešnijih sredstava upisivanja parkinga u gradski pejzaž.

Parking može doprineti živosti ulice

Određeni broj parking mesta na ulici može biti blagotvoran za usporavanje saobraćaja, ukoliko je primenjeno odgovarajuće rešenje. Parking može da bude i u sklopu proširenog kolovoza što ostavlja mesta za drvorede i daje pešacima veću slobodu kretanja.

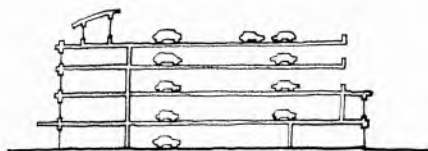
Parking *Waltrose* u mestu *Witney, Oxon*, projektovan tako da je očuvano postojeće drveće

4.5 PARKIRANJE I SNABDEVANJE

Podrumi i višespratnice: ublaženo i zaklonjeno

Dobrobit od podzemnog parkinga je što ulični frontovi ostaju očuvani. To omogućava opsluživanje prodavnica i poslovnih prostora iz podzemnog dela. Parkinzi zahtevaju određenu geometriju – površina širine 16 m dovoljna je za dva reda parking mesta, ali ovakva struktura ne mora obavezno da uslovi rešenje nadzemnog dela zgrade.

Višespratne parkinge bi trebalo predlagati samo kada u njihovo prizemlje mogu da se uklupe delatnosti kao što su radnje i poslovanje, a tada ih treba brižljivo projektovati kako bi postali deo ulične scenografije. Uz pažljivo projektovanje višespratni parkinzi se mogu uklopiti u okolno gradsko tkivo *omotačem* od zgrada različitih drugih namena.

Zaklonjena višespratna garaža

Prostor za parkiranje u suterenu objekta

Podzemna garaža

Višespratna garaža se može sakriti stambenim zgradama jednostrane orijentacije...

... ali učinite to sa merom

4.5.4 SNABDEVANJE

Opsluživanje sa ulice

Idealno je da se snabdevanje obavlja neposredno sa ulice u zgradu, na tradicionalan način. Dvorišta za snabdevanje i skladištenje, tamo gde se to zahteva, valja smestiti pozadi i okružiti ih zgradama kako bi se izbegao pogled na uvek neugledna dvorišta i zabate zgrada. Opsluživanje preko podruma moguće je i poželjno u velikom broju gradskih okolnosti. Pružanje usluga samo u određenim terminima može biti veoma korisno sredstvo, ako se već od početka ne može planom predvideti drugačije.

Buku kamiona koji moraju da voze unazad treba izbeći dobrim projektovanjem (primer inače izuzetno rešenog stambenog bloka, *Brook Green, Hammersmith, London*)

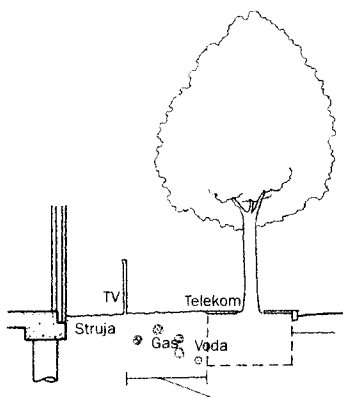
4.6 KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

Komunalna infrastruktura je suštinski deo nove izgradnje, ali može biti i razlog zakrčenja i nerveze kad dođe do obnavljanja postrojenja i vodova.

4.6.1. TRASIRANJE

Infrastrukturu podrediti planu

Standardno polaganje infrastrukturnih koridora ispod pločnika može štetno uticati na plan nove izgradnje. Trasiranje vodova treba planirati tako da oni odgovaraju vrsti mesta koje nastaje.

Grupisanje infrastrukturnih vodova olakšava održavanje i sprečava kolizije sa drvoredima i drugim preprekama

Postoje dve varijante planiranja i projektovanja standardnih koridora:

- Polaganje vodova dalje od glavne ulice, na primer u ulici u zaleđu ili kroz zadnja dvorišta - ovo može biti neposrednije i ekonomičnije i olakšati život onima koji žive u određenom naselju ukoliko se ukaže potreba za otkopavanjem vodova i
- Uklapanje vodova u predeo, držeći ih na okupu, kako bi se izbeglo drveće.

Vodovi za individualne kuće i zgrade ne moraju uvek dolaziti sa strane ulice, oni se, uz saglasnost isporučilaca, mogu polagati u zaleđu zajedničkih prostora.

Usaglasite novoplanirano sa dobavljačima usluga

Današnje obimne komunalne usluge često zahtevaju dodatni prostor, što može znatno da ošteti gazišnu ravan u ranim fazama izgradnje. Ključ je dobro planiranje i povezanost sa davaocima usluga. Njih treba rano uključiti u proces planiranja. Dogovaranje treba da obuhvati trase, zahteve i programiranje. Treba se pobrinuti da se trasiranje i poklopci prilaza usklade sa projektom popločavanja.

Stavite podzemne vodove u jedan kanal

Uobičajeno je da vodovi prate trase puteva i pešačkih staza. Standardni, 2 m široki koridor ispod pločnika ima najveći, ponekad štetan, uticaj na novoplanirano rešenje. Jedan od glavnih razloga primene ovakvog ustrojstva je što komunalna preduzeća imaju zakonsko pravo da postavljaju svoje vodove u glavnu saobraćajnicu. No, uz njihov pristanak, vodovi mogu biti izmešteni iz zone kolovoza. Više vodova može da bude smešteno u zajednički kanal.

4.6.2 KUĆIŠTA ZA OPREMU

Sakrijte kutije

Sa umnožavanjem dobavljača usluga (pogotovu kompanija kablovske televizije) uvećava se i broj kućišta za opremu na ulici. Razvodne kutije za telekomunikacionu opremu i kablovsku televiziju se moraju gusto postavljati (jedna na oko osam kuća za kablovsku televiziju), ali su relativno neupadljive. Kad je reč o tome treba voditi računa o mestima za njih na pešačkim putanjama. Mnogo su upadljivija veća kućišta, pristupna mesta i semaforska kontrolna kućišta. Ne bi trebalo dozvoliti da ona ometaju pešačke tokove, već ih treba postaviti negde drugde, na primer u granične zidove ili ih zakloniti rastinjem. Isto tako, neprijatni prizor satelitskih tanjira na kućama može da bude izbegnut uvođenjem zajedničke opreme.

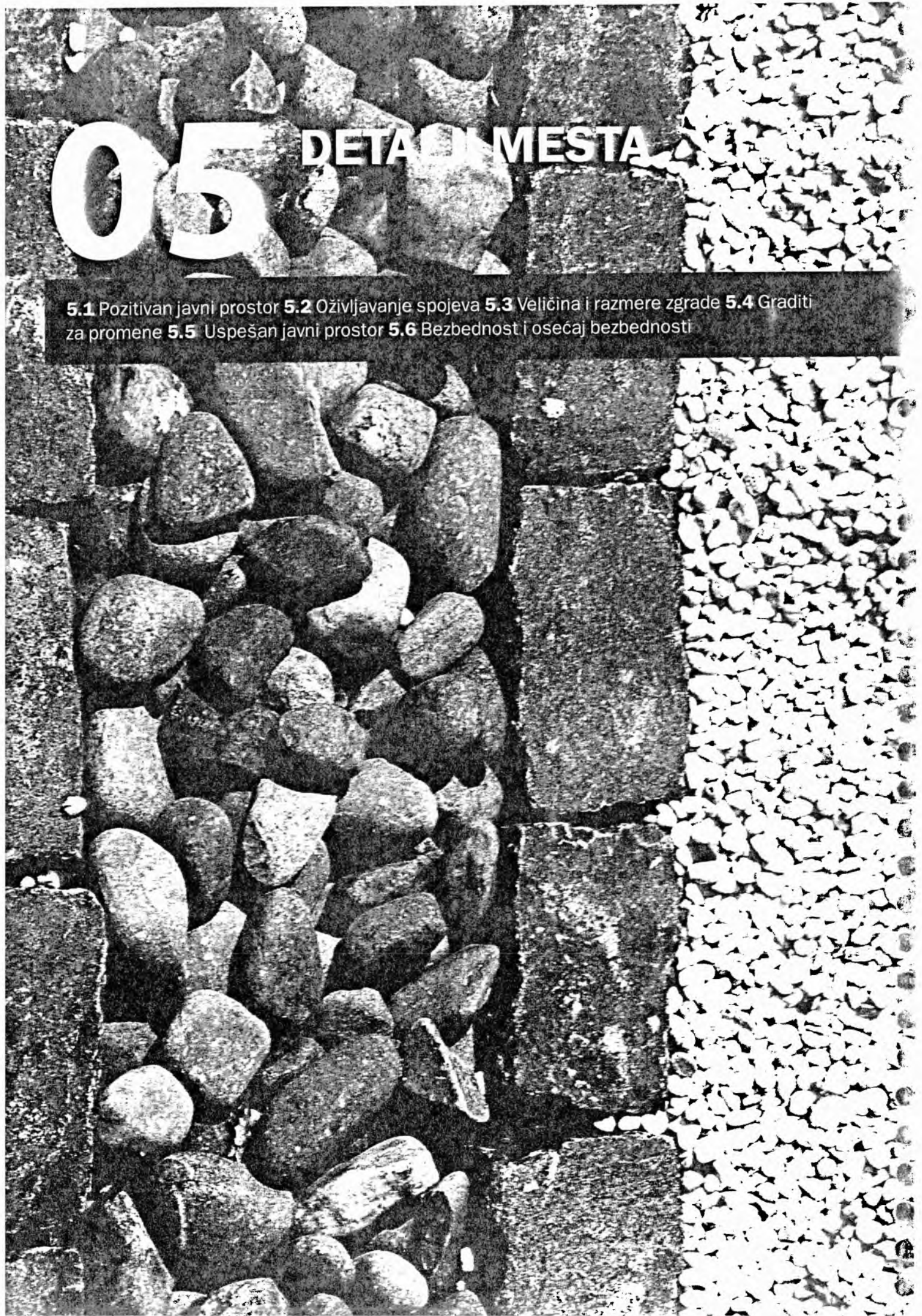

Waltham Forest Housing Action Trust, severno-istočni London: Usmeriti pažnju na infrastrukturu

Lokacija	Tri lokacije u severno-istočnom Londonu
Projektantski tim	Izrada generalnog plana: <i>Hunt Thompson Associates</i> <i>Alan Baxter&Associates</i>
Naručilac	<i>Waltham Forest Housing Action Trust</i>
Arhitekt	<i>Hunt Thompson Associates</i>
Projekat	Delimično rušenje i fazna obnova tri naselja stambenih višespratnica iz 1960-tih godina u severno-istočnom Londonu. Uključuje raseljavanje 3.000 stanara u 1.400 novih stambenih jedinica (kuće u terasastom nizu i stanovi niske spratnosti).
Detalji	<p>Pri nastanku generalnog plana obnove naselja infrastruktura je bila od najvećeg značaja. Važne stavke su bile:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uklapanje nove infrastrukture u postojeću, • Usklađen pristup infrastrukturi, obuhvatanje ukupne naseljske opreme, uključujući puteve i ostale usluge, • Ustanovljenje lokacije postojećih vodova uprkos netačnim raspoloživim informacijama, • Uvažavanje glavnih postojećih vodova i njihovo uklapanje u opšti sistem/mrežu i • Omogućavanje budućeg pristupa i lakog održavanja pažljivim razmeštajem novih usluga i zgrada i korišćenjem zajedničkih rovova. <p>Postojeća infrastruktura iziskivala je posebna rešenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U jednom slučaju su lokaciju presecali glavni vodovi visokog napona i gasovod velikog prečnika, čije bi izmeštanje bilo neprihvatljivo skupo, te je rešenje prilagođeno i oni idu ispod puta, • U drugom slučaju predloženi plan ulice zahtevao je skretanje ucevljene reke, jer je ustanovljeno da je to najekonomičnije rešenje - propust je izmešten na obod lokacije i sada većom dužinom teče ispod jedne od novih ulica i • Glavni kolektor išao je ispod predložene lokacije novog stambenog bloka - pošto je početno odbačena ideja o gradnji nad njim odlučeno je da se premosti pomoću temelja sa obe njegove strane.
Kontakt	<i>Waltham Forest Housing Action Trust,</i> www.urbandesigncompendium.co.uk/walthamforesthousingactiontrust

05 DETALI MESTA

5.1 Pozitivan javni prostor 5.2 Oživljavanje spojeva 5.3 Veličina i razmere zgrade 5.4 Graditi za promene 5.5 Uspešan javni prostor 5.6 Bezbednost i osećaj bezbednosti

Ovde se misli na oblikovanje zgrada i javnog prostora, a posebno na način i mesto njihovog međusobnog spoja. Elementi građevina su, na primer, nivelacije, obrada uglova, linije krova, vrata i prozori, materijali, boja i tekstura pločnika. Elementi javnog prostora tiču se ulice, popločanja i trga, kao i zelenila, urbanog mobilijara, rasvete i umetnosti u javnom prostoru (*public art*). Elementi koji povezuju objekte i javni prostor su stepenici, ograde, predbašte, zidovi, vrata i prozori, odnosno veze između horizontalnih i vertikalnih ravni u prostoru.

Identitet i kvalitet mesta postižu se ili gube upravo kroz razradu detalja. Svi mi podsvesno prepoznajemo kvalitet prostora na osnovu prethodnog iskustva i duboko smo svesni toga da li nam neko mesto odgovara ili ne. No, dobar projekat nije nužno i upadljiv. Uspešno oblikovane zgrade, ulice i trgovi ne moraju da budu nametljivi. Uspešna mesta stvaraju osećaj spokojstva, ona su prijatna (i gotovo slučajna) mešavina više združenih dobrih elemenata.

Treba prepoznati važnost dobre razrade detalja, jer ona može da:

- Stvori ili razori mesto, odnosno prostor,
- Podstakne zalaganje uključenih developera, lokalne zajednice i uprave za održanje visokih standarda,
- Omogući svim korisnicima prostora da u njemu uživaju na uravnotežen i delotvoran način,
- Stvori i zadrži vrednost, a iznad svega i da
- Osigura autentičnost, bilo da se radi o trgu, bulevaru ili maloj ulici.

Ključni su dobar projekat, kvalitetni materijali i saglasnost svih aktera sa tog područja oko njegovog dugoročnog održavanja.

Comyn Ching u naselju *Seven Dials* predstavlja impresivan ugao sa javnim prostorom u unutrašnjem dvorištu (*Terry Farrell & Partners*)

Jedno od osnovnih pravila dobrog urbanističkog rešenja je da građevine pozitivno određuju oblik i namenu javnog prostora, odnosno on bi trebao da bude projektovan tako da podstakne niz delatnosti. Zgrade doprinose kvalitetu javnog prostora podsticanjem ljudi da se sreću, razgovaraju i na njemu borave.

Detaljno projektovanje gradskog prostora podrazumeva razradu između građevinskih linija i trodimenzionalno što doprinosi stvaranju karaktera ulica i trgova, kasnije oživljenih zelenilom, uličnim mobilijarom, umetnošću u javnom prostoru (*public art*) i čitavim nizom drugih *sastojaka* koji tim prostorima daju toplinu i životnost (vidi 5.5).

Dobar deo našeg graditeljskog nasleđa pokazuje na koji način je ono učestvovalo u razvoju naših varoši i gradova. U srednjem veku su zgrade nicalle oko uspostavljenih puteva i staza. Gregorijanski trg, ulica, zvezdasto raskršće ili pak velike avenije i bulevari nastali su pre zgrada. Prednost je davana prostoru. Takav pristup trajao je sve do ranih godina prošlog veka. Mesta koja volimo često sadrže prilično haotično nagomilane zgrade, ali su one uspele da jasno odrede prostor.

Brojni su razlozi što se ova tradicija uglavnom izgubila. Britansko arhitektonsko obrazovanje bilo je usmereno na zgrade i prenebregavalo je činjenicu da upravo one određuju prostor i da je kvalitet javnog prostora, pre svega drugog, ono što doživljavamo kao prijatno ili što nam smeta. Društvena odgovornost zgrada da pozitivno doprinesu životu u gradovima često je zanemarivana. Uvođenje motornih vozila takođe je dovelo do niza poteškoća koje su analizirane u Poglavlju 4 – one su se ispoljile u standardima projektovanja puteva, parking prostora, saobraćajne signalizacije i u bezbednosnim merama. Standardi planiranja prevoza, privatnost ili zoniranja, na primer, proširili su broj zahteva koje projektanti moraju da ispune. Stoga je potrebno prekinuti praksu formiranja prostora kao *preostalog* posle planiranja glavnih saobraćajnica i zgrada.

Ovde se promoviše princip kvaliteta gradskog prostora kao najvažnijeg – bilo da se radi o bulevaru, ulici, trgu, uličici ili parku.

¹ Govori se o razvoju engleskih gradova – interesantno bi bilo uporediti ovo sa uticajem graditeljskog nasleđa na formiranje gradskih prostora kod nas (*prim. ur.*).

5.1 POZITIVAN JAVNI PROSTOR

5.1.1 POZITIVNI I NEGATIVNI PROSTORI

Određivanje prostora, njegove namene i karaktera

Otvoreni prostor treba projektovati tako da bude pozitivan, jasno određen i omeđen. Ne bi trebalo da bude dvosmislenosti ili *ostataka* prostora. Ovo se može postići davanjem jasne namene, karaktera i oblika svakom spoljašnjem prostoru i uspostavljanjem jasnih granica pomoću okolnih zgrada, zidova, ograda, drveća i živica. Najbolja provera da li je spoljašnji prostor pozitivan je izrada crteža sa zgradama kao telima i spoljašnjim prostorom kao osnovom.

Odgovarajuća osnovna namena prostora zavisice od opreme koju sadrži u odnosu na potrebe, kao i od osobenosti okolnih namena, korisnika i matrice kretanja. Ulice, trgovi i parkovi mogu biti predviđeni kao povezane raznolike *spoljašnje sobe* čiji karakter se menja zavisno od toga da li:

- Vode do određenih mesta ili odredišta za boravak, obedovanje, susrete i događanja,
- Prolaze kroz ili pored prostora kao što su omiljene ulice ili trgovi,
- Zaustavljaju se na mestima za sedenje i posmatranje prolaznika ili pak
- Predstavljaju spoj svih tih stvari – u vidu višenamenskih prostora u kojima ljudi žive, rade i zabavljaju se.

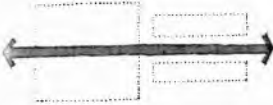
U svakom gradu postoje različiti i različito važni prostori. Važno je sagledati kako svaki novi zahvat doprinosi toj hijerarhiji, odnosno prilagoditi pristup u skladu sa tipom prostora (bilo da je reč o stazi, ulici ili pijaci), karakterom (da li treba da služi spontanoj razonodi ili će možda imati neki formalni značaj) i veličinom.

Koncertni trg (Concert Square), Liverpool: Povećanje vrednosti novim javnim prostorom

Lokacija	U središtu grada, u blizini glavne železničke stanice i <i>Duke Street/Bold Street</i> , u procesu uređenja.
Developer	<i>Urban Splash</i>
Površina	0,2 ha
Projekat	Obnova napuštene industrijske zone i uklanjanje objekta kako bi se stvorio novi trg i oko njega objekti mešovitenih namena.
Detalji	Projekat je sproveden u saradnji sa gradskim većem, obuhvata napuštenu fabriku hemijskih proizvoda i nekorišćenu ulicu iza nje. Žrtvovanjem dela prostora namenjenog izgradnji nastao je trg sa mešavinom novih, živih namena. To je pretvorilo napušteni deo grada u središnje gradsko mesto gde ljudi žele da žive, rade i provode slobodno vreme. Nastala je pjaceta koja pruža prostor za održavanje koncerata i izložbi pod vedrim nebom, te smeštanja različitih barova, restorana, noćnih klubova, foto-galerija, kancelarija i 18 stanova adaptiranih u bivšim industrijskim zgradama (lofts). Procenjuje se da je zahvatom stvoreno 180 radnih mesta. Ovaj projekat je dobio brojna priznanja, uključujući i nagradu Britanskog udruženja za urbanu obnovu (<i>British Urban Regeneration Association</i>), Kraljevskog instituta britanskih arhitekata (<i>Royal Institute of British Architects</i>) i Mersisajd građanskog društva (<i>Merseyside Civic Society</i>).
Kontakt	<i>Urban Splash</i> , www.urbansplash.co.uk

Mesta do kojih se ide

Mesta kroz koja se prolazi

Mesta oko kojih se obilazi

Ova nekada zapuštena lokacija je pretvorena u novo, atraktivno mesto investiranjem u uređenje javnog prostora

Prometna ulica dobro je rešena sadnjom drvoreda i uspostavljanjem čvrstog uličnog fronta. Poundbury, Dorset.

Garaže treba da budu povučene u odnosu na građevinsku liniju

5.1.2 GRAĐEVINSKE LINIJE I POVLAČENJA

Budi direktan

Regulaciona odnosno građevinska linija uslovljava kontinualni ulični front i obezbeđuje jasnu granicu javnog domena. Ona takođe pomaže da se nova izgradnja uklopi u postojeću ulicu. Što je povlačenje manje veće su mogućnosti za interakciju zgrade sa javnim prostorom. Kada je povlačenje zgrada od građevinske linije dopušteno treba obezbediti da tako nastali prostori postanu upotrebljivi i privlačni.

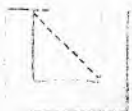
Tabela 5.1 nudi iskustvena povlačenja od građevinske linije i ukazuje kako se ona menjaju zavisno od uslova lokacije. Upozorenje: garaže ili parkinzi ispred građevinske linije narušice odnos zgrade i ulice. U predgrađima garaže treba da budu pored glavnih zgrada, povučene od glavne građevinske linije.

Tabela 5.1 Preporučena povlačenja građevinske linije zavisno od uslova lokacije

Lokacija	Povlačenje	Namena
Centralne trgovačke zone	Uz ivicu pločnika	Portal lokala
Gradska područja	1,5 do 3 m poluprivatnog prostora između fasade stambenih ili komercijalnih zgrada i pločnika	<ul style="list-style-type: none"> Prostor za malu baštu, parking za bicikle ili sedenje Funkcionalni prostor za prikupljanje stambenog otpada ili očitavanje brojila Prostorno „prelivanje“ kafea ili prodavnica na pločnik
Područja na rubu grada	Zona dopuštenog povlačenja od oko 5 m	Uz prometnije gradske arterije kao važna tampon-zona kućama. Izbegavati neograničeno zadržavanje parkiranih vozila koje stvara prepreku između zgrada i ulice.

Sagledivost

Nepregledne ulice, parkovi i vodeni putevi mogu ponekad, pogotovo noću, da deluju nebezbedno. Ograde parkova mogu takođe da daju loš utisak. Iako su takvi javni prostori namenjeni uživanju obližnje zgrade ne podržavaju uvek taj koncept. Zgrade okrenute prema javnim otvorenim prostorima stvaraju identitet mesta, osećaj pripadnosti i brige o njima. Orijehtacija prema parku ili vodi stvara dodatnu vrednost što ublažava troškove formiranja ulica sa zgradama samo duž jedne strane. Zato bi zgrade trebalo orijentisati prema javnom prostoru, stazama za trčanje ili pešačkim stazama tako da fasade predstavljaju ulaz u taj prostor.

Pristupne ulice – odnos 1:1

Standardno rešenje – odnos 1:3

Maksimum – trgovci ili veoma široke ulice – odnos 1:6

Određivanje prostora drvoredima

Određivanje prostora visinom objekata

Određivanje prostora povlačenjem viših spratova

5.1.3 OKRUŽENJE

Stvaranje okruženja i definisanje

Javni prostor određen je trodimenzionalnim volumenom svake od okolnih zgrada. Stoga fasade objekata i preseki javnih prostora treba da budu odmereni kao smisljena podrška urbanizmu tako da su ulice, trgovci i parkovi određeni zgradama i/ili drvećem prikladnih razmera. Odnosi širina i visina koji slede služe kao smernice i u svakom konkretnom slučaju se mora proveriti da li obezbeđuju dovoljno dnevnog svetla (vidi 3.4.1).

Tabela 5.2 Odnosi visine i širine

	Maksimalno	Minimalno
Pristupne ulice	1:1,5	1:1
Ulice	1:3	1:1,5
Trgovci	1:5	1:4

5.2 OŽIVLJAVANJE SPOJEVA

Delikatno dizajnirani prostori koji stimulišu i ushićuju imaju nešto zajedničko – zgrade i otvoreni prostori slažu se kao ruka i rukavica. Ima mnogo prostora koji imaju vidljive elemente koji ga čine uspešnim. Uprkos tome, rasprave o detaljima uređenja prostora, osobito o arhitekturi zgrada često su previše zaokupljene *stilom*. Živimo u doba brzih tehnoloških promena i, istovremeno, zapanjujućeg eklekticizma u teorijama projektovanja i pitanja stila: neoklasicizam, vernakularno, modernizam, postmodernizam, dekonstruktivizam itd. Kakav god da je *izom* ishod varira od izvanrednog do užasnog. Naše interesovanje vezano je za *urbani arhitekturu*, odnosno za zgrade i otvoreni prostor kao celinu. Tako gledano, uspeh jedne zgrade određen je njenom sposobnošću da istinski doprinese javnom prostoru – da je orijentisana prema ulici, da joj udahnuje dušu i uz to obezbeđuje da sav okolni otvoreni prostor bude korišćen na odgovarajući način. Upravo taj spoj, međudejstvo zgrada i javnog domena određuje odnos između unutrašnjosti i spoljašnjosti, izgrađenog i otvorenog, javnog i privatnog, pojedinačnog i zajedničkog.

5.2.1 AKTIVAN ULIČNI FRONT

Uspostaviti pravi ritam

Aktiviranje uličnih frontova doprinosi zanimljivosti, vitalnosti i životvornosti javnog domena. To znači:

- Učestalost vrata i prozora, uz malo slepih zidova,
- Uske fasade koje daju vertikalni ritam uličnoj sceni,
- Komponovanje fasada, isticanje izloga i tremova što stvara osećaj dobrodošlice i, povremeno
- Žive unutrašnje funkcije sagledive spolja ili njihovo prelivanje na ulicu.

Tabela 5.3 daje skalu za ocenjivanje rešenja prema stepenu aktiviranosti uličnog fronta. Izazov je postići stepen „A“ kada god je to moguće. To će se najverovatnije dogoditi na području gradskog jezgra, premda čak i fasade stambenih objekata mogu da budu oživljene prikladnim detaljima.

Tabela 5.3 Smernice za aktiviranje frontova

Front stepena A

- Više od 15 jedinica na svakih 100 m
- Više od 25 vrata i prozora na svakih 100 m
- Veliki raspon namena
- Bez slepih i sa malo pasivnih fasada
- Velika dubina i reljefnost površine zgrade
- Visokokvalitetni materijali i razrađeni detalji

Front stepena B

- 10 do 15 jedinica na svakih 100 m
- Više od 15 vrata i prozora na svakih 100 m
- Umeren raspon namena
- Nekoliko slepih ili pasivnih fasada
- Umerena dubina i oblikovanje površine zgrade
- Materijali dobrog kvaliteta i razrađeni detalji

Front stepena C

- 6 do 10 jedinica na svakih 100 m
- Vrlo mala dubina i oblikovanje površine zgrade

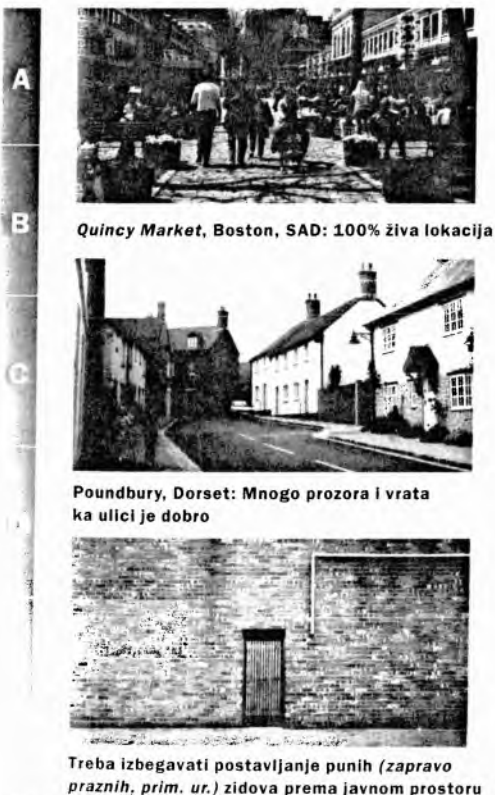
- Manji broj namena
- Manje od polovine slepih ili pasivnih fasada
- Uobičajeni materijali i malo detalja

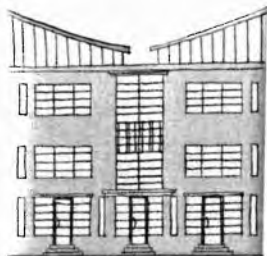
Front stepena D

- 3 do 5 jedinica na svakih 100 m
- Mali broj ili odsustvo raznovrsnih funkcija
- Veći broj slepih ili pasivnih fasada
- Ravne površine objekata
- Mali broj ili odsustvo detalja

Front stepena E

- 1 do 2 jedinice na svakih 100 m
- Odsustvo raznih namena
- Pretežno slepe ili pasivne fasade
- Ravne površine objekata
- Bez detalja i bilo čega što bi privlačilo pogled

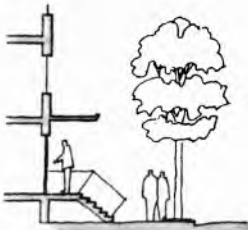
Povećavanje površine i broja prozora i vrata stvara aktivan ulični front

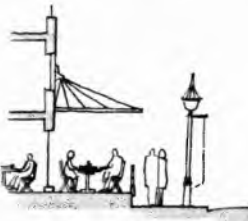
Ispusti na fasadama (balkoni, nadstrešnice, erkeri) mogu dodatno da ožive ulični front

Transparentni otvori povezuju unutrašnjost objekta sa ulicom

Promenom nivoa, moguće je zadržati privatnost i istovremeno obezbediti preglednost

Prostori koji se prelivaju na ulicu oživljavaju javni prostor

Dospeti na ulicu

U fasadu mogu biti ugrađeni elementi kojima zgrada dospeva na ulicu. Pogled u unutrašnjost zgrade pobuđuje zanimanje prolaznika i čini njenu namenu očitom, dok pogled iz nje *drži na oku* ulicu i doprinosi osečaju sigurnosti. U najmanju ruku, prozori mogu da najave prisustvo drugih. Doprineti zanimljivosti i animaciji fasada podrazumeva:

- Što više prozora i vrata prema javnom domenu to bolje,
- Ako privatnost to dopušta korišćenje providnog stakla za prozore, umesto ogledalskog ili zamagljenog koje samo korisnicima zgrade pruža pogodnost pogleda prema spolja,
- Oživljavanje spojeva balkonima, zastakljivanjem, tremovima, nadstrešnicama, kolonadama ili drugim isturenim delovima koji pružaju ugodan zaklon od ne vremena, mogućnost produžetka trajanja aktivnosti i preliivanja namena na ulicu i
- Razmatranje visinske razlike između prizemlja zgrade i trotoara, sa stepeništem prema ulaznim vratima kuće ili uzdignutim terasama za kafiće i restorane – na primer, promena do visine od 450 mm često je poželjna kako bi se stvorio osečaj privatnosti i mogućnosti nadzora, ali treba voditi računa da time ne bude ograničen prilaz, naročito za korisnike sa posebnim potrebama (vidi 5.4.2).

Osvajanje pojasa kraj puta pruža priliku za neformalne delatnosti, kako bi se prostoru pružila dodatna životnost. Ulice mogu da budu privlačno okupirane omogućavanjem bašti restorana, kafića i kafana.

Omogućiti zgradama da daju

Urbani dizajn se ne zaustavlja na ulaznim vratima. Živahne unutrašnje delatnosti otvorene prema javnosti mogu da ožive i spoljni prostor, da poboljšaju izgled koliko i pogled, a često i da unaprede komercijalne sadržaje. To nalaže da se najpre proberu aktivniji oblici korišćenja sadržaja objekta kao, recimo, kantina za zaposlene, šalter za pozorišne ulaznice ili prijemni deo poslovne zgrade, te da se potom usmere prema najprivlačnijim spoljnim prostorima, umesto da budu zakopani u unutrašnjosti objekta.

Tamo gde su mogućnosti ograničene, poput *velikih kutija* koje imaju omotač sposoban da pruži samo oko 25% aktivnog fronta (kao što su glavni ulaz, kafe ili portirnica) valja se potruditi da slepe strane i servisni prilazi budu prikriveni (vidi 3.2.6).

5.2 OŽIVLJAVANJE SPOJEVA

5.2.2 BOGATSTVO I LEPOTA

Biti dobar sused

Potreba za uvažavanjem okolnih zgrada i pozitivnim odgovorom na njih nije samo poziv na oponašanje. Ponekad je glavna briga kako da se zgrada uklopi u gradski pejzaž, a ponekad oštar kontrast čini mesto osobenim. Da citiramo Kola Portera: *Nije stvar u tome šta radite, već kako to radite.* Dobre zgrade obogaćuju okolno tkivo, vizuelno koliko i fizički, dok izuzetnost doprinosi magiji kontrasta, dramatičnosti i novini. Poštovanje konteksta zahteva poštovanje:

- Građevinske linije,
- Vertikalnih i horizontalnih ritmova ulice (širine zgrada, proporcije i razmere prozora i vrata),
- Lokalne morfologije (ulične mreže, blokova i tipova zgrada),
- Visine okolnih zgrada, visine slemena i venaca,
- Lokalnih materijala i
- Dobre arhitekture.

Jačati lokalni identitet

Posebna mesta imaju sopstveni karakter i atmosferu. Izuzetna zdanja obezbeđuju jedinstveni kulturni i lokalni identitet. Raznovrsnost arhitektonskog izraza prevazići će puku modu i stvoriti bogatstvo i raznolikost. Lokalni identitet može biti podržan:

- Raznovrsnošću koju stvara veći broj projektantskih izraza – ovim se načelom valja rukovoditi od samog početka u parcelisanju zemljišta i usitnjavanju placeva (vidi 3.8.1 i 3.8.2),
- Oslanjanjem na lokalnu tradiciju načina gradnje, materijala i zanatske obrade (načina zidanja ili primene gvožđa i stakla) i
- Strategijom odabira materijala koji odgovaraju lokalnim uslovima – odabirom materijala koja izgledaju dobro, po suvom ili vlažnom vremenu.

Održati bogatstvo – izbliza i izdaleka

Broj i sklop elemenata na fasadi zgrade i njihov kontrast, sagledavani izbliza ili izdaleka, određuju vizuelni kvalitet i zanimljivost. Dobra arhitektura traži da u svakoj razmeri, sa različitim udaljenosti sagledavanja, fasada izgleda bogata detaljima. Ključno je da se naglasi vertikalni ritam i da se izbegnu slepi zidovi.

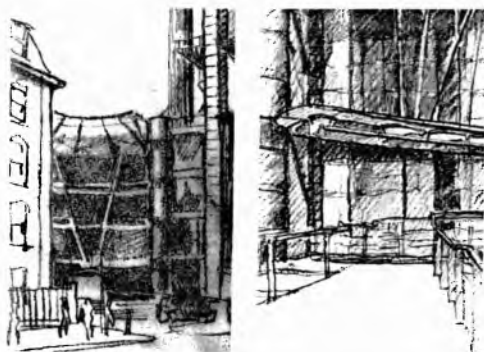
Sistemi oblaganja nameću poteškoće u postizanju čovekomernosti. Ako je njihova primena neizbežna valja naglasiti vrata i prozore i površinsku teksturu na nižim spratovima gde se fasada neposredno sagledava.

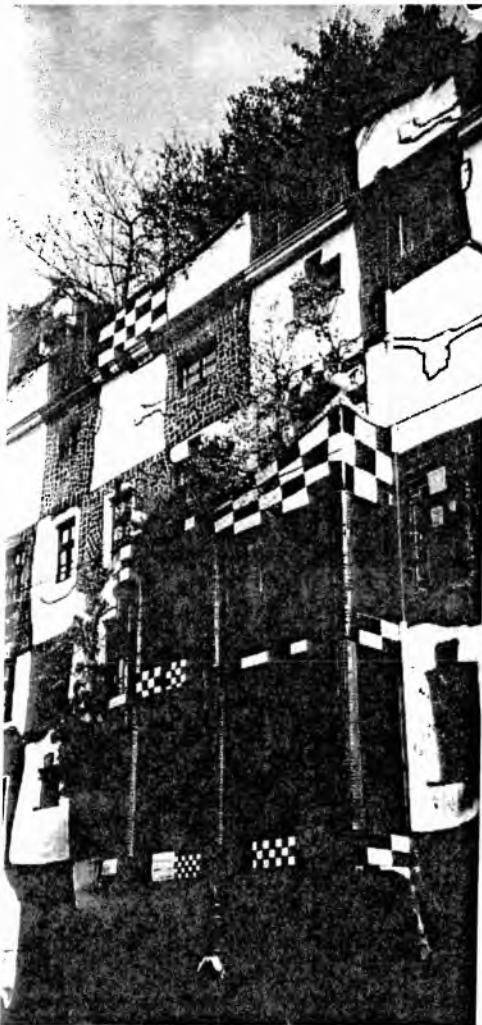
Moderan blok lvične gradnje, koji se uklapa u ritam i razmeru postojećih objekata. Antwerp, Belgija

Muzej Škotske – upotreba tradicionalnih materijala i sveže, savremeno rešenje, Edinburg, autori Benson i Forsythe

Objekti treba projektovati tako da i iz bliza i izdaleka čine atraktivnu kompoziciju

Hundertwasser Haus | Kunsthaus, Beč: Različito stanovanje

Lokacija	Unutar gusto naseljenog gradskog jezgra, pola kilometra od centralnog područja <i>Ringstrasse</i>
Projektantski tim	Umetnik: <i>Hundertwasser</i> Arhitekt: <i>Peter Pelican</i>
Developer	Gradsko veće Beča
Projekat	Stanovi različitih veličina, na uglu, okrenuti i ka ulici i prema unutrašnjem dvorištu – centar umetnosti
Detalji	Rad je duhovit, pun boja, zanimljivosti i budi dete u svakome. Zgrada je stvorila novi identitet mesta i novu turističku destinaciju.

Ne postoji ništa što je nalik *Hundertwasser*-ovom radu. On je izazov svim normama planiranja i arhitekture. Projekti su finansijski i ekonomski uspešni i ljudi ih uglavnom vole. Premda neki ovaj rad smatraju kičem nema sumnje da je on izuzetno zabavan.

Najvažniji elementi su:

- Osećaj mesta

Projekti imaju naglašen duh mesta i snažan karakter.

- Partnerstvo

Projekti su rezultat zajedničkog poduhvata lokalne uprave i umetnika.

- Stvaralačka pronicljivost

Neobično može da proizvede izuzetne građevinske projekte

- Umetnost u javnom prostoru

Unošenje umetnosti u arhitekturu i obrazovanje mesta tako da zalazi i u javni i u privatni domen.

- Humanost

Projekat ima ljudsku dimenziju, topao i gostoprimljiv karakter i ujedinjuje brojne smernice iz ovog Priručnika – okrenutost ulici, primenu tehnologije izgradnje koja je prihvatljiva sa stanovišta životne sredine i veliku javnu pristupačnost.

Kontakt *Hundertwasser Management Director: Mr Joram Harel ili Hundertwasser Archives, Vienna*

www.urbandesigncompendium.co.uk/hundertwasserhausandkunsthaus

5.3 VELIČINA I RAZMERE ZGRADE

Odgovarajuće namene u prizemljima visokih objekata omogućavaju interakciju sa nivoom ulice

Objekti umerene visine i različitih namena čine aktivan omotač javnog prostora

Veličina i oblik zgrade, a posebno njen odnos prema kontekstu utiču na njenu:

- Održivost (na primer energetska održivost i mogućnosti prostora da promeni namenu),
- Odnos prema urbanom okruženju (kao uticaj na čitljivost dizajna) i
- Doprinos kontaktnom javnom prostoru (posebno da li pomaže ili ugrožava životnost ulice).

5.3.1 VISINA ZGRADE

Sagledavanje u širem kontekstu

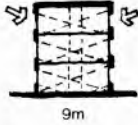
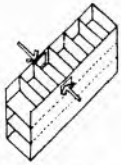
Visoke zgrade imaju pozitivnu ulogu u isticanju lokacija od društvenog trgovinskog ili vizuelnog značaja, kao i ključnih aktivnosti poput gradskih centara ili saobraćajnih čvorišta (vidi 3.6.1 do 3.6.3). Moraju se, međutim, sagledati i mogući negativni uticaji na mikroklimu (kao što su vazdušni vrtlozi ili preterana zasenčenost, vidi 3.4.1 i 3.4), na ekološke karakteristike okolnih zgrada i na angažovanost fasada (opasnost da bude manje ulaza i veća odvojenost korisnika i ulice).

U mnogim gradskim situacijama zgrade srednje visine su optimalni oblik (vidi 3.3.2), pogodne za različite prenamene (što uglavnom opada iznad četvrtog sprata) i podesne za srednje gustine stanovanja i niže energetske zahteve i troškove izgradnje. U većini prigradskih lokacija, gde su uobičajena dva ili tri sprata, poželjno je da se više zgrade postave na ključne lokacije kao što su uglovi, duž glavnih saobraćajnica, kao završnica perspektive ili oko parkova. Odluke o visini zgrada treba donositi u zavisnosti od odnosa širine ulice i visine zgrada koji obezbeđuje povoljno zatvaranje (vidi 5.1.3).

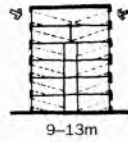
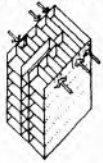
Okruži i spusti!

Problemi odnosa različitih razmera mogu biti razrešeni:

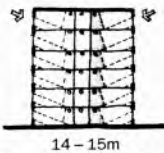
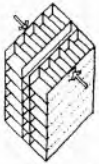
- Okruživanjem velikih prostora malim zgradama (vidi 3.2.6 i 5.3.2),
- Stepenuvanjem velike mase naniže, u skladu sa onom u susedstvu i
- Obezbeđivanjem da prizemlje, najvažnije za pešački doživljaj, bude što je moguće aktivnije i zanimljivije (vidi 5.2.1).

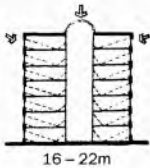
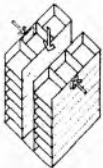
Uski trakt i jednostrana orijentacija: stambena i poslovna namena

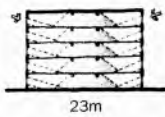
Dvostrana orijentacija, sa prirodnim osvetljajem: omogućava najrazličitije namene

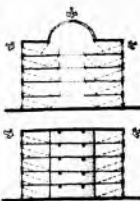
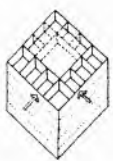
Stvara se prostor u središtu objekta bez dnevnog svetla

Objekat dvostruke orijentacije, sa širokim traktom, se može prirodno osvetliti atrijumom

Veliki slobodnostojeći objekti – velike kutije – zahtevaju veštačko osvetljenje i pogodni su samo za određene namene

Velika kutija se može projektovati i kao megamarket sa atrijumom, osvetljen dnevnim svetlom, ili sa jednostrano orijentisanim prostorijama po obodu

5.3.2 DUBINA ZGRADE

Planirati plitko

Dubina zgrade određuje neophodno veštačko osvetljenje i provetranje. Ona određuje raznovrsnost namena zgrade. Tabela 5.4 daje smernice za određivanje dubine zgrade koja se prirodno provetrava i osvetljava, a time i njenu fleksibilnost.

Tabela 5.4 Posledice dubine zgrade

Dubina zgrade	Posledice
< 9m	Previše uska za središnji hodnik i ograničena fleksibilnost unutrašnjeg prostora
9-13 m	Pruža prirodno osvetljen i provetren prostor = optimalna fleksibilnost
14-15 m	Podela je i dalje olakšana, ali je potrebno veštačko provetranje i više veštačkog osvetljenja
16-22m i više	Zahteva veću potrošnju energije mada je moguć dvostrani celijski oblik, uz ugradnju atrijuma ili svetlarnika, što dopušta širinu bloka i do 40 m.

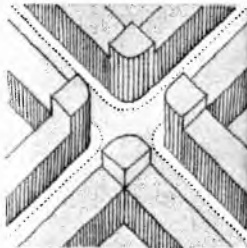
Orijentacija podređena fleksibilnosti

Ponekad je bolje zgradu postaviti dužom stranom ka ulici. Planiranje plitkog trakta pruža raznovrsne mogućnosti za projektovanje kontinualnih uličnih frontova.

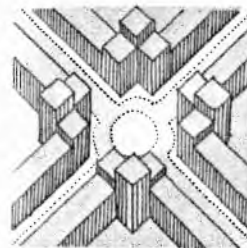
5.3.3 UGLOVI

Zači za ugao

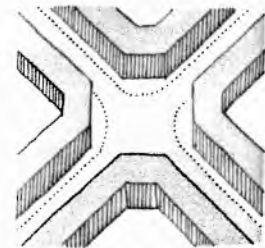
Lokacije na uglovima su vizuelno istaknute, imaju dve ulične fasade i nude mogućnost više ulaza u razne delove zgrade. One stoga pružaju i posebnu priliku za mešovite namene. Kuće na uglu treba da su orijentisane na dve strane, a standardni tipovi zgrada koje primenjuju developeri su retko u stanju da to učine. To nalaže bolje prilagođena rešenja ili primenu novih tipova zgrada. Uglovi se najbolje naglašavaju isturenim ulazima i/ili prozorima smeštenim u samom vrhu, uz iskazivanje visine time što će, na primer, biti predviđeno dodavanje jednog rezidencijalnog bloka ili što će među mešovite namene biti uneta neka posebna namena.

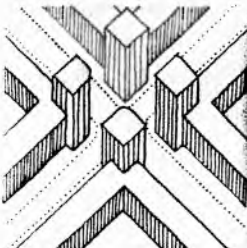
Povećana spratnost na uglovima akcentuje čvorište

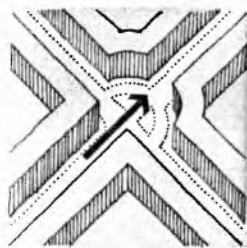
Povlačenje od regulacije i povećana spratnost odaju formalan utisak

Zasecanjem ugla po 45° stvara se trg po dijagonali, kao u Barseloni

Istaknuti uglovi

Asimetrična regulacija naglašava određeni pravac

5.3.4 ŠIRINA ZGRADE

Skresati i stesati

Širina zgrade utiče na opštu fleksibilnost namene i mogućnost stvaranja različitih prostora, kao i na vertikalne ritmove i ideo aktivnih uličnih frontova.

Zgrade koje se sastoje od *čelija* osvetljenih dnevnim svetlom ili modula širine 5-7 m daju fleksibilne forme. Svaka se čelija može spajati po želji i odgovara, na primer, maloj prodavnici ili kući u nizu. Ispod približno 5,5 m teško je dodavati proširenja sa zadnje strane bez negativnih uticaja na osvetljenje i provetranje.

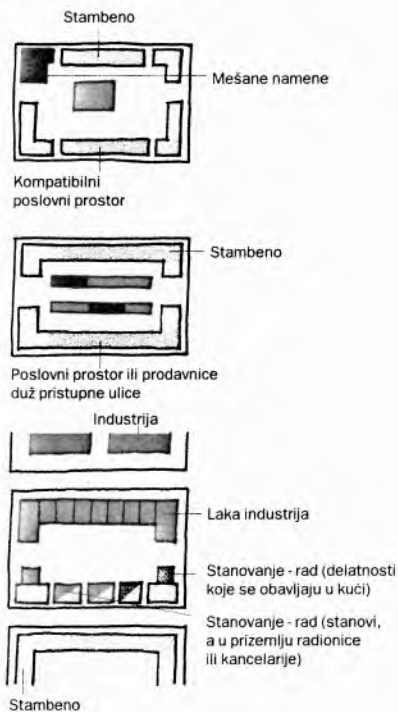
Vertikalnost, ritam i boja: Dublin, Irska

Domovi za budućnost, Glazgov: *Uzbudljivo novo viđenje života u gradu*

Lokacija	Na obodu Glazgov grina (<i>Glasgow Green</i>), neposredno uz Trg Sent Endriju (<i>St. Andrew</i>), istočno od centra grada
Projektantski tim	Generalni planer: <i>Page and Park</i> Arhitekti: <i>Elder and Cannon, Rick Mather Architects, Ian Ritchie Architects, Ushida Findlay, Mc Keown Alexander, Wren Rutherford, RMJM</i>
Projekat	300 novih kuća – deset stambenih blokova koje su projektovale istaknuti arhitekti
Detalji	<i>Domovi za budućnost</i> su uzbudljiv ogledni projekat koji pokazuje kako raznolikost savremenih oblika i stilova može da čini celinu kad se blokovi formiraju kao jedinstvene strukture i dosledno primene određeni materijali. Ovo je postignuto izgradnjom i oblikovanjem u kojima su jasno propisani tipovi zgrada, hijerarhija prostora i načela urbanog dizajna.
Kontakt	www.pagepark.co.uk

Stanovi iznad garaže sa benzinskom stanicom: sve je moguće

Različiti oblici mešanja namena unutar blokova ivične gradnje

Ovde je reč o projektovanju zgrada tako da se mogu menjati prostorno i vremenski – prostorno, prilagođavanjem mešovitim namenama u neposrednom okruženju (vidi 3.2), a vremenski, omogućavanjem da se zgrade adaptiraju, personalizuju i da menjaju namenu u skladu sa potrebama njihovih korisnika.

5.4.1 VIŠENAMENSKJE ZGRADE

Susedne namene su većinom kompatibilne

Mnoga ranija opravdanja za razdvajanje namena nisu više osnovana. Pojavom čistih tehnologija i razvojem sektora usluga u postindustrijskoj privredi namene mogu opet da se *pomešaju*.

Brojni tradicionalni oblici gradogradnje, osobito nizovi (terrace houses) lako su podvrgnuti prenameni. Nasuprot tome, većina današnjih standardnih rešenja, bez obzira da li je reč o kućama, prodavnicama ili kancelarijama to nisu. Ipak, čak i ako *ubrizgavanje* nestambenih namena nije odmah izvodljivo fleksibilno projektovane zgrade će olakšati promenu tokom vremena (vidi 5.3).

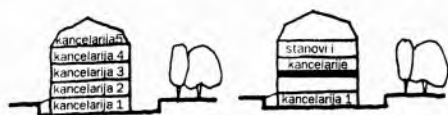
Promena namena u neposrednim susedstvima

Poslednjih godina su se pojavili novi, fleksibilni tipovi zgrada koji nude nove načine unošenja nestambenih namena u stambena područja ili u prelazne zone na obodu trgovačko-poslovnog jezgra. Mnogi primeri iz prošlosti su takođe poučni. Modeli promene namena obuhvataju:

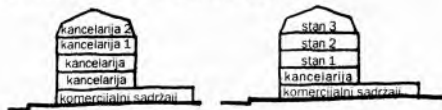
- Ubacivanje radnih prostora ili sličnih namena u *zaleđe* ili unutrašnjost blokova,
- Uvođenje nizova jedinica kancelarija, radionica ili ateljea,
- *Stepenovanje* namena, na primer od industrije, preko radionica lake industrije ili kancelarija, do stanovanja,
- Stvaranje hibridnih tipova zgrada koji mogu da služe kao tampon između područja različitih namena kao što su jedinice za život i rad ili domovi koji služe kao centri za obuku, savetovališta i smeštaj mladih iz susedstva i
- Podsticanje privremenih ili *prelaznih* namena, kao što su male umetničke i zanatske radionice ili tržnice, da bi se području udahnuo život dok se za te namene ne izgradi trajni smeštaj.

Čak i kada se smatra da je potrebno obezbediti *prostor za predah* između različitih namena to se može postići na pozitivan način tako što će se u tu svrhu koristiti javni trg ili park.

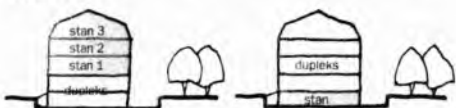
5.4 GRADITI ZA PROMENE

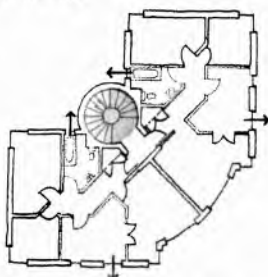
Mešane namene, većinom poslovanje

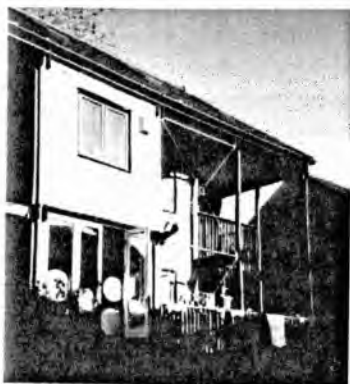
Neka moguća rešenja mešanja različitih oblika stanovanja

Neka moguća rešenja mešanja različitih oblika stanovanja

Tehnološki najzahtevnije prostorije – kupatila i kuhinje – treba da budu postavljene tako da omogućavaju fleksibilna rešenja (predloženi tip objekta za naselje Trowbridge, Hackney, PRP Architects)

Socijalno stanovanje u Lewisham-u, London – objekti koje korisnici sami prave (projektant Walter Segal)

Vertikalno mešanje namena: ređati ih kako valja

Stanovi ili kancelarije se često mogu smestiti iznad prodavnica, restorana ili prostora namenjenih za zajedničku upotrebu ili zabavno-rekreativne sadržaje. Primena kombinacija, uključujući aktivnosti visokog intenziteta, kao što su noćni klubovi, dobro se pokazala kada je smeštena ispod poslovnog prostora, a manje dobro ispod stanovanja. Tabela 5.5 daje preporuke za detaljno projektovanje višenamenskih zgrada.

Tabela 5.5 Preporuke za detaljno oblikovanje višenamenskih zgrada

Element	Savet
Ulazi	Izmestiti ulaze sa ulice na više kote. Postaviti ih tako da ne ometaju neprekidnost trgovina u prizemlju.
Parkiranje	Obezbedite parking, sa naznačenim mestima za stanare u većim kompleksima. Može se primeniti i naizmenično korišćenje uličnog i vanuličnog parking prostora – danju za zaposlene, a noću za stanare.
Komunalije i prerada smeća	Postaviti ih u zadnjem delu kompleksa/naselja, uz primenu mera za ublažavanje buke i neprijatnih mirisa (tako da, na primer, kamioni ne moraju da koriste sirene pri kretanju unazad).
Odbrana od zvuka i unutrašnje planiranje	Ublažite uticaj buke zvučnom izolacijom i pažljivim unutrašnjim planiranjem. Zvučna zaštita je neophodna između restorana i noćnih klubova i stambenih prostorija.
Odvodi	Izmestiti ventilacione odvode iz zagađenih prostora ili izvora neprijatnih mirisa (kao što su isparenja iz suterenskih garaža) dalje od stanovanja.

5.4.2 PRILAGODLJIVOST I PONOVA UPOTREBA

Dom je tamo gde je srce

Fleksibilne zgrade nude korisnicima mogućnost da preurede i personalizuju stanove i mesta za rad. One se mogu menjati kako bi se prilagodile ličnim sklonostima i promenama namene. Mnogo toga zavisi od sklopa zgrade (visine, širine i dubine – vidi 5.3), rešenja prilaza, količine i oblikovanja unutrašnjeg i odnosa prema spoljnom prostoru (vidi 5.2.1). No, mogu se primeniti i drugi inovativni načini da projekat bude fleksibilan, kao:

- Stvaranje skupa pojedinačnih jedinica koji omogućava da one koje su odabrane od strane budućih korisnika budu uključene u strukturalnu šemu,
- Projektovanje savremenog oblika tradicionalne gradske kuće tako da se unutrašnje namene i kretanja mogu menjati kako bi udovoljili novim zahtevima i
- Zalaganje za programe samogradnje (kao na donjoj slici).

Dostupnost za sve

Zgrade i javni prostori moraju da odgovaraju potrebama svih, onih sa dečijim kolicima, osoba sa posebnim potrebama i starih.

Kuća za čeo život odgovaraju bilo promenljivim potrebama koje nastaju tokom života porodice – od podizanja male dece, smestaja srednjoškola sa stolnjem nogom, bake i deke u poseti, tegoba starijeg doba, ili raznim potrebama brojnih promena samih stanara jedinice i više linije.

Ovim povodom utvrđene smernice zahtevaju pažnju, naročito vezano za detaljno oblikovanje mesta spoja zgrade i ulice.

¹ Designing Lifetime Homes (Joseph Rowntree Foundation, 1997).

Jedna od najznačajnijih londonskih turistička atrakcija, Tejt (Tate) galerija moderne umetnosti, nastala uspešnom rekonstrukcijom napuštene električne centrale

Objekti u funkciji kanala mogu postati središta novih gradskih četvrti mešane namene

Stari mlin u mestu Sowbery Bridge pretvoren je u objekat sa stanovima visokog kvaliteta

Prenamena: Iskazivanje istorije mesta

Većini mesta pogoduje pretpostavka u prilog zadržavanju valjanih zgrada i otvorenih prostora i njihovog *prisvajanja* uz novi zahvat. Da navedemo Ostina (Austin): *Potrebna je kontinuitet... zaštita istorijskog nasleđa nije bolećivost, nego psihološka potreba. Moramo naučiti da cenimo istoriju i sačuvamo vredne stare zgrade... moramo naučiti kako da ih očuvamo, ne kao patetične muzejske eksponate, nego davanjem novih namena.*

Sowerby Bridge, zapadni Jorkšir: Stvaranje novih budućnosti

Lokacija	Soverbi Bridž (Sowerby Bridge), centar grada
Površina	15.000 m ²
Projekat	Promena namene pet napuštenih mlinova kako bi se obezbedilo stanovanje, kanu-klub, radionice, prodavnice, kancelarije, hotel, restoran, muzej i centar za posetioce
Detalji	Svih pet mlinova koji su obeležavali grad zatvoreni su 1984. godine. Neki od njih su doživeli požare, a ostali su bili samo napušteni. Od tada je grad mlinova počeo da prolazi kroz postupak obnove. Valjalo je prilagoditi i izmeniti čitav grad, jer su njegova osnovna namena i industrija nestali odnoseći sobom i jedan broj pratećih grana. Prva faza novog zahvata započela je 1985. godine. Bila je to trkačka slalom staza kanua međunarodnog standarda na reci Kalder (Calder). To je bila novina, zbog njene centralne lokacija u gradu, i time se pokazala omiljenom među gledaocima. Jedna od najistaknutijih zgrada bio je zaštićeni petospratni Carlton Mill. Radove na obnovi kojima je dobijen višenamenski objekat izveli su Allen Tod Architects. Slično tome, druga zaštićena zgrada, poznata kao Skladište soli (Salt Warehouse) bila je preuređena za potrebe poslovanja i opremu Morskih izvidnika (Sea Scouts). Soverbi Bridž je, u celini, dobar primer toga kako ne samo pojedinačne zgrade, već i čitavi gradovi mogu da se revitalizuju i vremenom unaprede, ukoliko im to dopusti njihova osnovna konstrukcija.
Kontakt	Calderdale Metropolitan Borough Council www.calderdale.gov.uk

¹ Austin et al., *Adaptive reuse* (Van Nostrand Reinhold, 1988).

NBA prodavnica, Peta
avenija, Njujork

Zid naglašene teksture

Ulični izvođači ispred Quincy Market-a, Boston, SAD

Cveće u Rokfeler centru, Njujork, SAD

Ulični prodavci u Njujorku

Pobuditi čula

Čulo vida nije jedino čulo koje čini osobenost mesta. Na korisnike utiču i zvuci i mirisi i dodir (rukom i pod nogom). Stvaranje prostora koji pobuđuju sva čula zahteva da se zapitamo:

Dodir – Kakav osećaj izaziva?

Osećaj mesta je pod uticajem površinskih tekstura i mikroklimatskog delovanja. Tekstura je najvažnija kod površina koje dolaze u dodir sa većinom ljudi i kod onih uočljivijih. Projektovanje za sunce, vetar i kišu čini mesto ugodnim bez obzira na godišnje doba. To znači da je najbolje osunčane tačke koristiti za sedenje u proleće i jesen, a senovite tokom leta.

Zvuk – Koji zvuci doprinose stvaranju karaktera?

Zvuk može poboljšati atmosferu mesta, a oblikovanjem predela može da se nadzire stepen buke u spoljnoj sredini. U nekim će prilikama rastinje moći da pruži zastor protiv napadnih zvukova, naročito onih od saobraćaja. Zvuci takođe mogu biti izvor prigušenih prijatnih zvukova poput tekuće vode, ptičjeg cvrkuta ili pak čarlijanja vetra u krošnjama što stvara osećaj bliskosti – tren mira u srcu grada. Delatnosti koje proizvode buku mogu i da ožive središnje prostore, bilo da je reč o štandovima, muzici ili sezonskoj razonodi.

Miris – Koji bi se još mogao dodati?

Doživljaj nekog mesta može se pojačati njegovom aromom, bilo da je reč o mirisu cveća, kafe ili svežeg hleba. Čak i kad su jednim neprijatni, drugi ih mogu smatrati upravo suštinskom osobinom mesta poput mirisa kvasca koji odaje blizinu pivare. Birmingemski Brindli Plejs (*Brindley Place*), na primer, spaja zvuk vode iz fontana sa mirisom prodavnice kafe što ljude privlači u sam njegov centar i stvara izvor živosti.

5.5 USPEŠAN JAVNI PROSTOR

5.5.2 POSEBNA MESTA

Jačati lokalnu osobenost

Lokalna različitost i osobenost mogu se podstaći likovnom obradom gazišne ravni:

- Korišćenjem lokalnih materijala,
- Zadržavanjem istorijskih asocijacija – upotreba kranova kao skulptura na londonskim dokovima, unošenje različitih elemenata u ulični pejzaž poput starih tramvajskih linija ili arheoloških nalaza ili, čak, pretvaranje železničkog nadvožnjaka u park (vidi studiju slučaja *Bastille Viaduct* na str. 72),
- Uspostavljanjem simbola ili oznaka kao što su otisci lišća u pločniku i cveća lokalnog drveća urezani u betonske ploče, ali i obradom podnog zastora kao javnog umetničkog dela i
- Uključivanjem zajednice kao što su lokalni radnici na popločavanju ili, na primer, priređivanje projektantskih konkursa u lokalnim školama.

Saditi lokalno

Sadnja može da opredeli prostor i njegovu svrhu. Ona može dati usmerenje ili osobenost, razdvojiti ili zatvoriti. Vrste mogu da budu probrane tako da stvaraju razna raspoloženja ili karakter. Korišćenje mesnih ili područnih biljnih vrsta podržava biodiverzitet i ukazuje na to u kom se kraju zemlje nalazite. Postojeće rastinje treba, gde god je to moguće, privlačno i ekološki vredno zaštititi, naročito od građevinskih preduzimača i snabdevača. Zasadi trešanja u jednom i jasena u drugom bloku ukazuju u kojoj ste ulici. Drveće, žbunje, biljni pokrivač, puzavice i sezonsko cveće mogu još više da istaknu posebnost. Sezonska zanimljivost se može postići primenom svih ili samo jednog od ovih elemenata. Jestivo voće može doprineti nesputanosti.

Kvalitetna mesta su građena da traju

Specifikacije materijala i režimi održavanja moraju imati visoke standarde vizuelne privlačnosti, trajnosti i ekoloških karakteristika. Materijali utiču na korisnikovo opažanje i treba ih odabrati tako da budu u vezi sa nameravanom *projektovanom brzinom* saobraćaja mesta. Slobodni šljunak, na primer, usporava pešake i vozila, dok glatke površine dopuštaju brzi prolazak.

Meeting House Square, Temple Bar, Dublin: Injektiranje života u novi živahni prostor

Lokacija	Dablinsko sedište kulture na južnoj strani Lifija (<i>Liffey</i>)
Projektant	<i>Group 91</i>
Developer	<i>Temple Bar Properties</i>
Projekat	Miting Haus skver (<i>Meeting House Square</i>) se graniči sa Irskim filmskim centrom i arhivom, Galerijom fotografija, Nacionalnim fotografskim arhivom i školom, <i>Ark</i> dečjim centrom i <i>Gaiety</i> školom glume ispod koje je restoran <i>Eden</i>
Detalji	Sve zgrade na trgu doprinose posebnosti i nude inovativne aktivne fasade. <i>Ark</i> je dečji centar kulture i sastoji se od pozorišta, galerija i radionica. Pozornica u prizemlju pozorišta otvara se prema Miting Haus skveru kao istaknuti plato za predstave. Kada se ne koristi, pozornica je skrivena iza upečatljivih vratnica. Fotografski centar čine dve zgrade – Galerija fotografija i Nacionalni fotografski arhiv i škola. Ove dve zgrade daju posebnu zanimljivost trgu kada se organizuju projekcije iz zgrade arhiva na zid galerije. Restoran <i>Idn</i> se nastavlja na trg preuzimanjem njegove površinske obrade.
Kontakt	<i>O'Donnell and Tuomey Architects</i> www.odonnell-tuomey.ie

Popločanje u javnom prostoru

Popločanje kao umetnost u javnom prostoru

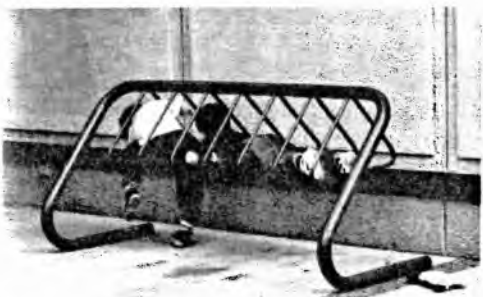

Neobični detalji, kao što je ova kolonada, stvaraju poseban lokalni identitet. *Hexham, Northumberland*

Osmišljen i planski postavljen ulični mobilijar, *South Bank, London*

Ulični mobilijar se ne koristi uvek za ono za šta je prvobitno namenjen!

Prenatranost umanjuje kvalitet prostora

Šuma znakova, prepreka i semafora

5.5.3 ULIČNI MOBILIJAR

Javni prostor zauzima mnoštvo komponenti bilo da je reč o sedištima, ogradama, nadstrešnicama, kutijama, stubovima, rasveti, graničnicima ili znacima. Sve to zahteva pomnu pažnju.

Račistiti nered

Javne površine su često neuredne. Na putevima i ulicama često prevladaju ružne i aljkavo nanesene bela i žuta boja. Oni su zagađeni takozvanim *uličnim nameštajem* koji obuhvata sve od kanti za otpatke, klupa, stubaca, rešetki, rasvete, putokaznih stubova, kamera za nadzor i podstanica do parkinga (*česljeva*) za bicikle i telefonskih govornica.

Ovim mnoštvom obično gazduju i upravljaju različita tela. Što je najgore, nema nikakvog usaglašavanja, a funkcionalna razmatranja se rukovode jedino inženjerstvom i usmerena su na automobile. Pešaci su ili potpuno zapostavljeni ili se smatraju sporednim. Neki od ovih predmeta se i postavljaju sa opravdanjem da su na *dobrobit pešaka*, premda pešački prelazi u vidu torova za ovce i zaštitne ograde samo otežavaju pešačke tokove i olakšavaju slobodno kretanje automobila. Pažljiviji pristup podrazumeva usaglašenu strategiju projektovanja, postavljanja, upravljanja i održavanja što obezbeđuje doslednost stila i boja. Ovo bi dovelo do združenog delovanja ključnih učesnika kao što su agencije za puteve, lokalne uprave i komunalna preduzeća. Smernice za projektovanje obuhvataju:

- Uklanjanje površnog i zastarelog, uspostavljanje vizuelne logike, sa jasnom porukom za pešake, bicikliste i vozače motornih vozila,
- Projektovanje prostora tako da su namenske uloge njegovih delova jasne i da potreba za oznakama, preprekama i sličnim bude svedena na najmanju meru,
- Sakrivanje ili zaklanjanje određenih elemenata kao što su revizioni ormari, koji su neizbežni, ali vizuelno dosadni i često postavljeni tako da smetaju pešaku – njih je najbolje sakriti u zelenilo ili uz ivicu zgrade ukoliko je presudno da budu smešteni na otvorenom, a što se pak tiče stuba za rasvetu, njegovo oblikovanje, visinu i stepen osvetljavanja treba pažljivo primeriti određenom prostoru i
- Izrada sveobuhvatne i usaglašene strategije elemenata za svaki prostor, njihovo pažljivo odabiranje u skladu sa kontekstom-predelom, zgradama i zastorom gazišne ravni – ovde su mogući kako *posebni* tako i *tipski* projekti, a treba i podsticati projektante da koriste najbolje od onoga što nudi savremeno oblikovanje, a ne da se i dalje oslanjaju na *nasleđe*, što se previše često može izjednačiti sa oponašanjem.

5.5 USPEŠAN JAVNI PROSTOR

Uskladiti umetnost sa mestom

Umetnost u javnom prostoru daje najveći doprinos stvaranju posebnog karaktera i osobnosti prostora, dovodenjem ljudi u mesto i prolasku kroz njega. Dodatni kvalitet se može dobiti za srazmerno mali deo ukupne vrednosti projekta.

Kod velikih zahvata obično je od velike koristi pripremiti strategiju umetnosti u javnom prostoru. Ona utvrđuje lokacije i tipove radova i daje osnov za određivanje umetnika i traženje sredstava. Preduzeće *Cardiff Bay Development Corporation*, na primer, ima udeo od pet posto za umetnost u svim projektima na njihovom području premda uobičajeni zahtev iznosi jedan ili dva posto.

Ulična skulptura, Bratislava, Slovačka

Mural, Nju Orleans, SAD

Čelični kenguri, Brisbane, Australija

Vodeni zid, Sijeti, SAD

Kej, Newcastle - upon-Tyne

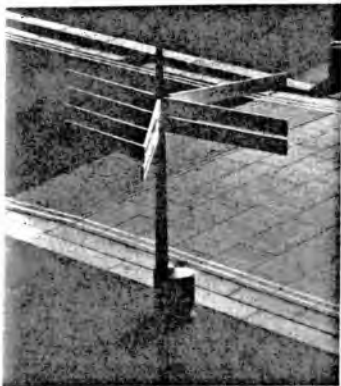
Maštovita skulptura

Birmingham

Newcastle-upon-Tyne

Putokazi visokog kvaliteta, *South Bank, London* (dizajner: *Lifschutz Davidson*)

Rasveta za pešake, umesto za automobile, *Ladbroke Grove* (autor: *Tibbalds Monro*)

Kvalitetna rasveta je pomogla da se oživi *Grainger Town, Newcastle-upon-Tyne*

Strategija rasvete za *South Bank, London*

5.5.4 ZNACI

Učiniti mesto čitljivim

Znaci mogu biti jedan od glavnih uzroka zbrke i često delovati zbunjujuće. Nije retko da se znaci postavljaju jedino za vozila tako da stranca koji se kreće pešice može da zadesi jednosmerno lutanje ukrug. Odgovor leži u:

- Doslednom i usaglašenom projektovanju ovih elemenata na širem području,
- Čitljivom predočavanju strukture mesta kako bi potreba za znacima, naročito onim namenjenim saobraćajnim putokazima i regulisanju saobraćaja, bila svedena na najmanju moguću meru,
- Okupljanju oznaka za pešake na određenom lokalitetu, u posebnim čvornim tačkama i
- Smerovima koje određuje tip popločavanja – postavljanjem umetničkih elemenata pri oblikovanju pločnika i uvođenjem drugih maštovitih sredstava za olakšavanje orijentacije.

5.5.5 RASVETA

Osvetliti scenu

Neretko se sistem rasvete odabira za potrebe osvetljavanja glavnih saobraćajnica. Ovi sistemi su često nesrazmerni i ružni. Projektovanjem mesta koja su dobro osvetljena za pešake, sa posebnom pažnjom koja se posvećuje tačkama sukoba pešaka i vozila, ona postaju sigurnija i lišena pretnje, ali treba paziti da se izbegne nepotrebno zagađenje svetlošću.

Rasveta može da bude uz pomoć visoko postavljenih uličnih svetiljki koje je ponekad najbolje postaviti na zgrade, kao i sa stubaca, svetiljki ugrađenih u pod, osvetljavanjem detalja, zgrada i fasada i izloga prodavnica, reflektora i ukrasnih rasvetnih tela. Komponovanjem svih ovih raspoloživih izvora može se dobiti željeni nivo osvetljenosti, uz skretanje pažnje na određene komponente i sakrivanje drugih. Oblik i boja svetla takode mogu stvarati trodimenzionalnu skulpturu preobražavajući opažanje mesta i dramatično bojeći njen noćni prizor. Više svetla podstrek je noćnim događanjima.

5.5 USPEŠAN JAVNI PROSTOR

Milenijski most doprinosi atraktivnosti rečne obale

Njukasl Kisajd (Newcastle Quayside): Preporod luke

Lokacija	Severna obala reke Tajn (Tyne), Njukastl
Projektantski tim	Generalni planeri: Terry Farrell & Co. Arhitekti: The Napper Partnership (Blue Anchor), Jane Darbyshire & David Kendall Ltd. (Ouseburn Water Sports Centre)
Detalji	Kisajd je bio aktivna luka u Njukastlu još od vremena Rimljana. Nastavljajući da raste tokom srednjeg veka, doživeo je vrhunac procvatom kasnoviktorijanskog poduhvata. Posle toga je došlo do opadanja, koje je tokom 1970-tih godina uzelo maha. Kisajd je bio uzorni primer uspešnog zahvata firme Tyne and Wear Development Corporation i sad je ključni projekat nove Agencije za razvoj (One North Est). Načela urbanog dizajna uvrštena u smernice / okvir generalnog planiranja obuhvataju pitanja kao opredeljenje Kisajda, estetska razmatranja, materijale, umetnost u javnom prostoru i oblikovanje gradskog pejzaža.
Blue Anchor Court	Blue Anchor Court, prvi tokom pola veka stanovi za prodaju u centru Njukaskla, bio je početni projekat u programu preporoda Kisajda. Niz prisnih stambenih dvorišta, okruženih stanovanjem od dva ili tri sprata, odrazio je tradicionalne razmere Trinity House-a i učvrstio gradsko tkivo. Povezanost sa rubom reke od najviše tačke, sa pogledom na most na Tajnu, sa kaskadnim stepenicama i pošljunčanim stazama u mirnijim četvrtima, otvara se prema živahnoj luci kroz arkade.
Ouseburn Watersports Centre	Zanimljivi centar sportova na vodi (Ouseburn Watersports Centre) u istočnom Kisajdu daje toj jedinstvenoj lokaciji beleg kakav ona zaslužuje – svetionik, moreplovački duh oblikovanja i aktivne pomorske namene. Linearni doživljaj Kisajda pleni time što je obogaćen
Pažnja posvećena detaljima	pažnjom posvećenom detalju. Oličen u umetnosti u javnom prostoru – na fasadama, u dvorištima i duž luke i pešačkih putanja – on privlači oko, ali i daje prečutan osećaj pomorskog i doprinosi dubini iskustva.
Prepleteni prostori	Kisajd se najbolje može opisati kao niz isprepletanih prostora, privatnih koliko i javnih, sa zgradama, velikim i malim, međusobno povezanim u celinu kvalitetom i jednostavnošću urbanog dizajna.
Kontakt	Newcastle City Council, www.newcastle.gov.uk

Umetnost u javnom prostoru i upotreba kvalitetnih detalja u prostoru keja

Sigurnost i bezbednost su bitni elementi svakog gradograditeljskog zahvata. Stvaranje osećaja lične i bezbednosti zajednice u gradovima složeno je pitanje, a opažanje bezbednosti ili opasnosti nije uvek neposredno povezano sa stvarnom pojavom zločina. Osećamo se lagodno i sigurno kada koristimo područja u kojima je dobra vidljivost i delotvorna rasveta, tamo gde osećamo da drugi ljudi mogu da nas vide i čuju. Promišljeno projektovanje je važan alat jačanja osećaja ugodnosti i čini mesta bliskim korisnicima, lako shvatljivim i bezbednim. Ono može pomoći da se područja otvore što većem broju korisnika i da se stvori zajednički osećaj poverenja u korišćenje ulica i druge opreme.

Ima na pretek dokaza da je istančani spoj dobrog projektovanja, dobrog upravljanja i uključenosti zajednice delotvoran u stvaranju bezbednije sredine, smanjenju štetočinstva i opasnosti i straha od zločina i nasilja. Jedna od najdelotvornijih mera za postizanje bezbednosti zajednice i predodbrane protiv zločina je stvaranje živahnih, životom prožetih gradskih sredina i javnih površina lake preglednosti i nadzora.

5.6.1 UGRADITI BEZBEDNOST

Postoje u suštini tri ključna načela građenja u bezbednom okruženju:

- **Obezbeđivanje prirodnog nadzora i prisustva ljudi, što se postiže:**

- postavljanjem fasada zgrada prema javnom domenu (vidi 3.7.1 i 5.1.2),
- *držanjem ulica na oku* i izbegavanjem izlaganja slepih fasada (vidi 5.2.1),
- mešovitim namenama, pogotovu u prizemnoj ravni, jačanjem životnosti u različito doba dana i noći i tokom vremena (vidi 3.2),
- projektovanjem protočne mreže ulica umesto ranjivijih slepih prilaza (vidi 3.1.3),
- lociranjem uličnih parkinga ispred zgrada ili u bezbednim privatnim dvorištima i
- obraćanjem pažnje na to da rastinje ne bude previsoko niti previše gusto da zakloni moguće napasnike na određenim mestima, zatim

- **Svođenje sukoba na najmanje**

obezbeđivanjem bezbednih pešačkih i biciklističkih putanja (vidi 4.1 i 4.2) i

- **Projektovanje uz područno učešće zajednice.**

Kada na javnu površinu gledaju kao na svoju, ljudi počinju da preuzimaju odgovornost za nju. Mesta mogu biti oblikovana tako da jačaju osećaj vlasništva, uzajamne zaštite i pripadnosti (činilac naglašen u projektu Grinč milenijum vilidža (*Greenwich Millenium Village*)).

5.6.2 PREVENCIJA KRIMINALA I JAVNI PROSTOR

Ako mora da postoji bezbednosna ograda ili rešetka oblikujte je kao skulpturu

Sigurnost zgrada i privatnog prostora može se postići bez pribegavanja agresivnim dodacima ograđivanja dvorišta bodljikavom žicom, stupcima, šalonima i drugim vizuelno napadnim bezbednosnim merama. Stvaranje utvrđenih poseda predstavlja priznavanje poraza – i privatne i javne mere bezbednosti često podrivaju gradski karakter prostora. Protočne ulice uz neusiljeni nadzor biće dug put unapređivanja sigurnosti, ali ako se oseti potreba za određenim sredstvima, ona visprenim oblikovanjem mogu biti pretvorena u umetnička dela.

Sigurnosna rešetka kao umetnost, Dublin, Irska

Kapije kao skulpture, Leith, Edinburg

Osmatrati glavni ulaz

Ulaz i izlaz iz svake zgrade treba da budu pod odgovarajućim i jasnim nadzorom. U slučaju glavnih ulaza na radna mesta, u trgovinske i javne zgrade, treba usvojiti spoj odgovarajućeg osoblja i dobrog osvetljenja, prikladnog javnog saobraćaja, parkinga i saobraćajnica nadziranih iz glavne zgrade.

Grinič milenijum vilidž (Greenwich Millenium Village):

Trač-grupe (Gossip groups) i društveni prostori

Lokacija	Novo naselje na poluostrvu Grinič (Greenwich),
Površina	13 hektara
Promoter	English Partnerships
Projektantski tim	Generalni planer: <i>Ralph Erskine</i> Kordinator projekta I faze: <i>Hunt Thompson Associates</i> Rukovodilac projekta: <i>Trench Farrow & Partners</i> Arhitekti specijalisti: <i>Baker-Brown & McKay, Cole Thompson</i> M&E engineer, oblikovanje predela i ekologija: <i>Battle McCarthy</i>
Konzorcijum developera	<i>Countryside Properties plc, Taylor Woodrow plc, Moat Housing Group i Ujima Housing Association</i>
Lokalna uprava	<i>Local Authority London Borough of Greenwich</i>
Projekat	Zgrade i otvoreni prostori projektovani su tako da unaprede pozitivno društveno opštenje i osećaj zajedništva. Broj od 1.377 stanova raspoređen je u pet grupacija od oko 300 kuća upućenih na jedno javno mesto, potom razdeljenih u manje, potkovičasto razmeštene trač grupe (30-50 kuća). Smatra se da je to broj ljudi koji prepoznaju jedni druge bez iznuđene bliskosti.
Detalji	Planirano je da 1.377 kuća različitih oblika vlasništva (gustina od 70 stambenih prostorija po hektaru) zajedno sa nizom vanstambenih sadržaja, uključujući prodavnice, poslovanje, ambulantu, osnovnu školu, centar zajednice, centar tele-usluga, jaht klub i ekološki park.
Kontakt	<i>Ralph Luck, Development Director, Greenwich Peninsular Project, English Partnerships,</i>

www.greenwich.gov.uk/Greenwich/YourEnvironment/Regeneration/DevelopmentAreas/GreenwichPeninsula/

06

IMPLEMENTACIJA I REALIZACIJA

6.1 Upravljanje procesom projektovanja 6.2 Prva faza – polaz 6.3 Druga faza – uvažavanje konteksta
6.4 Treća faza – stvaranje urbane strukture i uspostavljanje veza 6.5 Četvrta faza – detalji mesta
6.6 Peta faza – praćenje

Studije slučajeva jasno pokazuju da uspeh uglavnom zavisi od:

- Široke i potpune posvećenosti, počev od uključenih lokalnih zajednica, vlasnika zemljišta, developera, javne uprave, agencija za finansiranje, dobrovoljnih organizacija i profesionalnog tima planera i projektanata sve do kvalitetnog rešenja,
- Uspostavljanja odgovarajućeg rukovođenja projektovanjem i procesa preispitivanja u svakoj fazi projekta uz jasno postavljenu strukturu upravljanja projektom i podnošenja izveštaja i
- Od samog početka okupljanja kvalitetnih višedisciplinarnih timova stručnjaka, koji kao čvrsto povezana jedinica rade na opredeljenoj viziji i prihvaćenim ciljevima projekta.

Imajući to u vidu, ovo poglavlje pruža okvir za razmatranje organizacije procesa projektovanja. Iako prevashodna svrha ovog Priručnika nije da pruži savete o izradi projekta, neophodno je upozoriti na važnost da proces projektovanja bude vođen na propisan i strukturisan način. To podrazumeva planiranje različitih delatnosti i učešće lokalne zajednice, kako bi pažnja bila usmerena na kvalitet koji treba održati tokom čitavog trajanja projekta – od ideje, tokom izgradnje i upravljanja procesom. Za postizanje uspeha ključno je da proces izrade projekta bude jasno definisan i da svaki korak doprinosi ostvarenju dugoročne vizije.

FAZA

1. POLAZ

- Okupljanje upravljačke grupe i najužeg tima naručilaca
- Određivanje rukovodioca projekta
- Postavljanje glavnih ciljeva projekta
- Određivanje strategije i sredstava koje ona zahteva
- Obrazovanje višedisciplinarnog tima projekta
- Određivanje projektnog zadatka, raspodela odgovornosti i nadležnosti
- Utvrđivanje opštih ciljeva, obima rada i očekivanja
- Definisanje budžeta i izvora finansiranja
- Procena doprinosa tima i priprema programa
- Odlučivanje o linijama komunikacije
- Podsticanje aktivnog učešća lokalne zajednice
- Uspostavljanje procesa revizije za praćenje i proveru

KONKRETNI
REZULTATI

- SAŽETAK PROJEKTA
- PLAN SPROVOĐENJA PROJEKTA
- POLAZNI PREDLOZI PROJEKTA

Preispitivanje naručilaca i overa

2. UVAŽAVANJE KONTEKSTA (POGLAVLJE 2)

- Prikupljanje postojećih podataka i informacija
- Pristupanje analizi lokacije i proceni konteksta
 - Procena lokalne zajednice
 - Analiza politike planiranja
 - Procena karaktera
 - Procena okoline i pejzaža
 - Analiza saobraćaja
 - Procena tržišne ponude i potražnje
 - Inženjerska podobnost
- Susretanje sa stekholderima i utvrđivanje stavova lokalne zajednice
- Povezivanje sa "komunalcima"
- Probiranje informacija
- Pripremanje SWOT analize (analiza prednosti, slabosti, mogućnosti i opasnosti)
- Preduzimanje „Planiranja za stvarnost“ ili, po potrebi, priređivanje povremenih radionica
- Uspostavljanje načela i opštih ciljeva projektovanja
- Saglašavanje oko ukupne vizije i početnih ideja koncepta

- IZVEŠTAJ O PROCENI I ODREĐENJU PROJEKTA
- NAČELA I OPŠTI CILJEVI PROJEKTOVANJA, VIZIJA I POČETNE IDEJE O KONCEPTU

Preispitivanje naručilaca i overa

3. STVARANJE URBANE STRUKTURE / USPOSTAVLJANJE VEZA (POGLAVLJE 3 I 4)

- Definisanje kriterijuma za ocenjivanje
- Potvrđivanje osnovnog slučaja
- Stvaranje varijanti (ako je neophodno)
- Vrednovanje varijanti
- Uspostavljanje poželjnog pristupa
- Predstavljanje temeljnih projektnih načela timu naručilaca / forumu lokalne zajednice (zavisno od predmeta projekta)
- Skica predloženog zahvata, konteksta, i predloga njihovog pretapanja
- Obradivanje plana
- Procena uticaja na životnu sredinu, lokalnu zajednicu i saobraćaj i finansijska procena
- Priprema smernica urbanog dizajna
- Određivanje mehanizama isporuke
- Preispitivanje projekta (interno i od strane lokalne zajednice)
- NACRT GENERALNOG PLANA
- SKICA REŠENJA ZA APLIKACIJU ZA DOZVOLU / SAGLASNOST O ZAHVATU / PROCENE UTICAJA (NA ŽIVOTNU SREDINU, LOKALNU ZAJEDNICU, SAOBRAĆAJ ITD.), FINANSIJSKA PROCENA

Preispitivanje naručilaca i overa

4. DETALJNA RAZRADA MESTA (POGLAVLJE 5)

- Utvrđivanje prioriteta (kratkoročnih / srednjoročnih / dugoročnih)
- Priprema Akcionog plana i programa
- Usredsređivanje na detaljnu razradu i održivost prioritarnih projekata
- Nastaviti sa izradom Generalnog plana:
 - Sektorski planovi
 - Trodimenzionalne predstave
 - Lokacijske posebnosti i različiti aspekti urbanog dizajna
- Razrada mehanizama sprovođenja i programa
- RAZRADA GENERALNOG PLANA
- SMERNICE ILI KODEKSI URBANISTIČKOG PLANIRANJA
- PROJEKTNII ZADACI
- AKCIONI PLAN

Preispitivanje naručilaca i overa

5. NAKNADNO PRAĆENJE

- Potvrđivanje dogovora o sprovođenju i upravljanju
- Zvanično usvajanje Generalnog plana / sažetaka
- Promocija / plasiranje predloga
- Održavanje učešća lokalne zajednice
- Stvaranje medijskog interesovanja
- Ozvaničenje zapisnika o reviziji projekta
- Praćenje sprovođenja projekta u odnosu na principe, ciljeve i namere Generalnog plana
- Dogovor o postupku ažuriranja
- STRATEGIJA SPROVOĐENJA
- POJEDINAČNI PROJEKTNII PREDLOZI
- IZVEŠTAJI O PRAĆENJU

6.1 UPRAVLJANJE PROCESOM PROJEKTOVANJA

Uputstva za nabavke Trezora Njenog veličanstva

Odnose se na sve oblasti nabavke u javnom sektoru (sa težištem na građevinskim radovima). U tom kontekstu, upravljanje projektom spada među osnovne principe dobre prakse sadržane u tom nizu brošura. One ističu značaj projektovanja u dobijanju vrednosti za uložena sredstva, uz održavanje ravnoteže između onoga što se može priuštiti i kvaliteta projektnih rešenja. Njihov cilj je da dopune i zamene napomene iz ranijih smernica Centralne uprave za javne nabavke (*Central Unit for Purchasing – CUP*).

Niz se sastoji od devet dokumenata čiji naslovi slede. Do 2000. godine je objavljeno prvih šest.

1. Osnovni zahtevi za nabavke građevinskih radova (*Essential Requirements for Construction Procurement, 12/97*)
2. Vrednost za uložena sredstva u građevinskim nabavkama (*Value for Money in Construction Procurement, 12/97*)
3. Imenovanje konsultanata i izvođača (*Appointment of Consultants and Contractors, 1999*)
4. Timski rad, partnerstvo i podsticaji (*Teamworking Partnering and Incentives, 199.*)
5. Strategije javnih nabavki (*Procurement Strategies, 199.*)
6. Finansijski efekti projekata (*Financial Effects of Projects, 199.*)
7. Troškovi životnog veka (*Whole life Costs*)
8. Procena projekta i povratne informacije (*Project Evaluation and Feedback*)
9. Ocenjivanje (*Benchmarking*)

Sve navedeno se može dobiti kod:
The Treasury's Public Enquiry Unit
Room 89/2, HM Treasury,
Parliament Street,
London SW1P 3AG,
Tel: +44 717 207 4558, www.treasury.gov.uk/gccp

Na istoj adresi se mogu dobiti i CUP smernice koje su podeljene po fazama onako kako su unete u devet navedenih dokumenata. Svaka brošura se poziva na CUP napomene koje stavlja van snage, ali one nisu date redom.

Literatura:

Upravljanje projektom i ugovaranje izrade plana

- *English Partnerships „Project Management Manual“* (Priručnik za upravljanje projektom)
- *European Community Services Directive* (Direktiva o službama Evropske zajednice) (92/50/EEC) stupila na snagu 1. jula 1993. godine (minimalna vrednost od 200.000 evra). Odnosi se na obezbeđivanje niza usluga i verovatno je od najpresudnijeg uticaja (podvrgnuta ograničenjima) na proces planiranja. Ona će takođe uticati na vremensku dinamiku, pošto postoje predviđeni minimalni rokovi za podnošenje tenderske ponude.
- *European Community Works Directive* (Evropska direktiva o radovima u lokalnoj zajednici) (71/305/EEC) iz 1976. godine izmenjena i dopunjena (89/440/EEC); u V. Britaniji Zakon o ugovaranju javnih radova iz 1989. godine (*Public Works Contract regulations*) 1991. (SI 2680) (minimalna vrednost od 5 miliona evra). Ona obrađuje pribavljanje radova, te je treba imati u vidu tokom procesa projektovanja, jer može uticati, zavisno od granicne vrednosti, na rok za raspisivanje tendera i odabir ponuđača.
- *HM Treasury, Procurement Guidance notes* (Uputstva za nabavke Trezora Njenog veličanstva)
- *HM Treasury, Central Unit of Purchasing (CUP) Guidance notes* (Trezor Njenog veličanstva, Napomene uz smernice Centralne uprave za javne nabavke)

Načela urbanog dizajna i nabavke

- *English Partnerships / Urban Villages Forum (1998) 'Making Places'*
- *English Partnerships (1996) 'Time for Design'*
- *English Partnerships (1996) 'Time for Design II'*
- *The Urban Task Force (1999) 'Towards an Urban Renaissance'*
- *The Urban Villages Forum (1992 and 1998) 'Urban Villages'*

Standardi kvaliteta

- *The Department of Environment, Transport and the Regions in association with the Housing Corporation* (Ministarstvo životne sredine, saobraćaja i regiona u saradnji sa Stambenom korporacijom) (1998) *'Housing Quality Indicators'* (Određnice kvaliteta stanovanja)
- *The Housing Corporation (1998) 'Scheme Development Standards'* (Standardi izrade planova za izgradnju)

Ekonomska podobnost

- *Bentley et al. (1987) 'Responsive Environments'* objašnjava kako se vrši provera ekonomske održivosti (Poglavlje 2)
- *HM Treasury (1997) 'Appraisal and Evaluation in Central Government & The Green Book'* (Ocena i procena u centralnoj vladi & zelena knjiga)
- *Urban Villages Forum (1998) 'Economics of Urban Villages'* (Ekonomija urbanih sela)

Šema na prethodnoj strani pruža pojednostavljeni okvir upravljanja procesom projektovanja. On prikazuje put koji prelaze naručilac i projektni tim i ističe najvažnije korake – počev od započinjanja projekta do okončanja detaljnog projekta i upravljanja postupkom. Ostali deo ovog poglavlja opisuju ukratko svaku fazu i spregnut je sa smernicama za projektovanje u ovom dokumentu, uz dodatne izvore koji se mogu koristiti u kasnijem radu.

Treba napomenuti da se ova šema odnosi na proces *urbanog dizajna*, a ne i na projekat u celini. Stoga je to samo skica procesa koji je u stvarnosti mnogo složeniji nego što prikazana deonica može da odslika, jer zahteva postojanje brojnih povratnih petlji i ponavljanja, neprekidne procene i preispitivanja. Iako je prikazana šema najpre primenljiva na velika područja, gde se zahteva mnoštvo ulaznih podataka, važno je naglasiti da je promišljeno upravljanje urbanim dizajnom neophodno u projektima svih razmera. Tačno je da proces urbanog dizajna mora biti primeren okolnostima, ali je važno da se on sukcesivno sprovodi. To bi uključivalo:

- Samo jedno mesto (telo, punkt) za upravljanje procesom projektovanja,
- Jasno određene zadatke i odgovornosti i
- Preispitivanje naručilaca i overu po okončanju svake od faza, vezano za proizvod rada ili konkretne rezultate (kao što su Okvirno rešenje ili Vodič).

Uputstva za projektovanje:

- Uspostavljen sistem budžetske kontrole, označavanje izvora finansiranja i vremenske dinamike i
- Strategija pribavljanja (javne nabavke) i mehanizmi izvršenja neophodni za realizaciju projekta.

Napomene o raspisivanju tendera za konsultante za urbani dizajn

- 1 Primeniti postupke pretkvalifikacije da bi se suzio izbor (najviše 4-6 timova),
- 1 Dati odgovarajući rok za podnošenje ponuda (4 nedelje za pretkvalifikaciju, 4 nedelje za tenderski postupak),
- 1 Usredsrediti se sa pretkvalifikovanim timovima na ocenu tima i pristup konkretnom zadatku,
- 1 Razmotriti sisteme ocenjivanja pre upućivanja poziva za pretkvalifikaciju i podnošenja ponuda – jasno ih iskazati,
- 1 Razmotriti kako da se dobije najbolje za uloženi novac, jer ideja "najjeftinije je najbolje" nije prikladna za ovu vrstu posla – sistem sa dve koverta (tehničke i finansijske ponude), gde se finansijske ponude razmatraju tek pošto je postignuta saglasnost oko najboljeg tehničkog izbora (na osnovu napomena uz smernice za postupke javnih nabavki),
- 1 Usaglasite ga sa Direktivom EU o uslugama br. 92/50/EEC (European Services Directive).

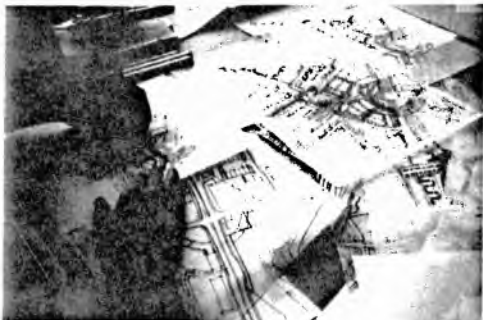
Treba prepoznati glavnu pokretačku snagu projekta, bez obzira da li je to interes lokalne zajednice, privatno partnerstvo, lokalna ili neka druga državna uprava. Tako se dolazi do **upravnog odbora** ili **komisije** u kojoj mogu biti stanovnici, lokalna vlast, privrednici, ustanove, lokalne ili posebne interesne grupe. Pošto bude obrazovana, ta grupa preuzima nadzor nad **užim timom naručilaca** koji ima izvršnu ulogu u daljem razvoju projekta. **Rukovodilac projekta** (ili vođa tima/sponzor projekta) preuzima odgovornost u koordinaciji i izradi projekta.

Od suštinske važnosti je početna procena koju sprovodi naručilac, kako bi se odredili ključni problemi na sveobuhvatan način, mada unapred. Rani seminar / sednica razmene mišljenja višedisciplinarnog tima i naručilaca može izuzetno mnogo da pomogne utvrđivanju osnovnih postavki. Ciljevi projekta su utvrđeni, zajedno sa okvirnom strategijom njihovog postizanja i potrebnim izvorima sredstava, imajući u vidu finansiranje i ograničenja u sredstvima. Dileme projekta moraju biti jasno postavljene od samog početka. Ta informacija je osnov **sažetka projekta** koji treba uobličiti u vidu zvaničnog dokumenta kao deo plana sprovođenja **projekta** koji jasno navodi:

- Ljude uključene u projekat, njihova imena i kontakt adrese,
- Podatke o timu, odgovornosti i dodeljenim ovlašćenjima,
- Opšti projektni zadatak, ciljeve, svrhu rada i očekivani proizvod,
- Utvrđeni budžet i izvore finansiranja,
- Ciljeve nabavki, načine komunikacije i mehanizme izveštavanja i
- Procenu programa i procesa revizije praćenja i kontrole

Potom se od **višedisciplinarnog projektnog tima** (ili timova) zahteva da podnese detaljne **projektno predloge** koji prate tenderski materijal, ukoliko se smatra prikladnim. Izboru izvršioca treba da prethode pregovori i diskusija sa odabranim timom (vidi Napomene o raspisivanju tendera). Ovo pomaže flusaglašavanju i predstavlja ključni korak u izgradnji tima naručilaca i projekatnata.

Proces treba da podstakne **aktivno učešće svih sektora lokalne zajednice** od samog početka. Aktivna razmena sa članovima tima i lokalno posvećenje procesu kroz finansijsku podršku, usluge ili vreme koje posvećuju volonteri stvara osećaj učestvovanja u rezultatima i na taj način pomaže održavanju energije potrebne za realizaciju projekta.

U ovom trenutku postaju važni predlozi kako da se popravi postojeće mesto, stvore nove urbane forme i uvedu dodatne aktivnosti. Uporedo sa prostornim rešenjem, koje predlaže oblik, stapa se deo koji se bavi detaljima (Poglavlja 3 i 4).

Da bi timovi projekatara i naručilaca procenili najbolji način napredovanja, potrebno je najpre usaglasiti se oko **KRITERIJUMA ZA PROCENU**. To će povezati načela projektovanja i potrebe lokalne zajednice, ekonomsku održivost i inženjersku izvodljivost. Važno je da strategija izmene (ozdravljenja) zemljišta, ako je potrebno, sledi oblikovne principe, a ne obrnuto. Kada je zemljište posebno zagađeno biće potrebno vratiti se oblikovanju, projektovanju kako bi se postigao najviši kvalitet i najekonomičnije rešenje. Način suočavanja sa zagađenjem treba da bude deo kreativnog procesa oblikovanja. Projektovanje je proces ponavljanja i podrazumeva stalna i česta preispitivanja svih rešenja sa povećanjem broja dobijenih informacija.

Tada je potrebno proveriti osnovnu postavku što će uključiti *multu* i opciju predloženu zbog poređenja. One uglavnom neće ponuditi više od tri različita strateška rešenja, čak i za velike lokacije. Ponekad će poželjno rešenje biti timu toliko očigledno da će se ostale opcije pokazati izlišnim. Čak i u tom slučaju proces upravljačkog donošenja odluka mora biti dokumentovan kako bi ostao jasan službeni trag i promovisao *najbolje prakse*.

VREDNOVANJE VARIJANTI uspostavlja željeni pristup u oblikovanju projektnog tima. U zavisnosti od razmere i opsega projekta temeljna načela projekta će biti predstavljena naručiocu (lokalnoj upravi, npr.) i, ukoliko je prikladno, javnosti. Predloge treba sačiniti u povratnoj sprezi sa lokalnom zajednicom – često je u ovoj fazi dragocena sposobnost uključених ljudi da odmere argumente *za* i *protiv* različitih scenarija i shvatanje logike željnog razvoja projekta, ali tehnički podaci moraju biti pouzdani i iskazani na korisnicima jasan način.

Kako rešenje postaje određenije utvrđuje se i *prostorni razmeštaj* – matrica tipova zgrada, namena i bruto građevinska površina. Specijalistima to koristi za procenu vrednosti i ekonomsku procenu troškova.

Naručilac odmerava socijalna i ekonomska razmatranja (postojeća i nova tržišta, lokalni i regionalni uticaj, troškove, vrednosti, razliku između cene projekta i raspoloživih izvora finansiranja) sa opisom i ciljevima projekta. To čini osnovu neprekidnog dijaloga između naručioca i projektantskog tima koji služi stalnom usavršavanju projektnog rešenja.

6.4 TREĆA FAZA – STVARANJE URBANE STRUKTURE I USPOSTAVLJANJE VEZA

Javni uvid u nacrt generalnog plana

Literatura

Učešće lokalne zajednice

- *English Partnerships (1998) 'Brick by Brick: How to develop a community building'* (Cigla po cigla: Kako razviti izgradnju u lokalnoj zajednici)
- *Groundwork Hackney (1999) 'Changing Estates'* (Posedi koji se menjaju) (učesće lokalne zajednice u projektima uređenja zemljišta na opštinskim posjedima: 020 8985 1755)
- *Mayo, E. et al. (1997) 'Taking power: an agenda for community economic renewal'* (Preuzimanje vlasti: plan ekonomske obnove lokalne zajednice), *New Economic Foundation*, objašnjava različite tehnike saradnje u lokalnoj zajednici
- *Parkes, M. (1995) 'Guide to Community Planning and Development'* (Vodič za planiranje i izgradnju u lokalnoj zajednici), LPAC
- *Urban Design Group (1998) 'Involving Local Communities in Urban Design - Promoting Good Practice'* (Uključivanje lokalnih zajednica u urbanističko planiranje- promovisanje najboljih rešenja) (specijalni izveštaj koji grupa objavljuje kvartalno, broj 67, jul) pruža dobar spisak izvora o načinima organizovanja upravljanja procesom (urbanističkog) planiranja
- *Wates, N. (2000) 'The Community Planning Handbook'* (Priručnik za planiranje u lokalnoj zajednici), Earthscan

Konkursi za rešenja u oblasti (urbanističkog) planiranja

- *Nasar, J. L. (1999) 'Design by Competition: making design competition work'* (Planiranje na osnovu konkursa: kako učiniti da konkursi za (urbanističko) planiranje budu primenjeni u praksi), *Cambridge University Press*

Obrazloženja (urbanističkog) planiranja

- *Hayward, R. (1993) Rationales and the Practice of Everyday Urban Design in 'Making Better Places - Urban Design Now'* (Obrazloženja i praksa svakodnevnog urbanističkog planiranja u Stvaranje boljih mesta – urbanističko planiranje danas) (Eds. *Hayward, R. and McGlynn, S.*) objašnjava primenu urbanističkih planova u praksi

Projektni zadaci za izradu generalnih planova

- *English Partnerships (1999) 'Allerton Bywater Development Brief'* (Projektni zadatak za izgradnju Allerton Bywater) (prva i druga faza) pruža dobre reference za izradu sveobuhvatnih dokumenata koji sadrže projektni zadatak za Generalni plan
- *Urban Task Force (1999) 'Towards an Urban Renaissance'* (Ka renesansi grada) sadrži spisak pitanja vezanih za urbanističko planiranje koja treba obuhvatiti Generalnim planom (vidi sliku 2.10, str. 74)

Razvojni trustovi

- *Department of Environment (Ministarstvo za zaštitu životne sredine) (1988) 'Creating Development Trusts: Good Practice in Regeneration'* (Stvaranje razvojnih trustova: dobra praksa u obnovi) sadrži objašnjenja različitih modela razvojnih trustova i sadrži niz studija pojedinačnih slučajeva.

Kada su projekti podrobno obrađeni ideje o novoj urbanoj formi, sadržini i kombinaciji oba zahtevaju manje strogo istraživanje i provere.

PROCENE PLANOVA mogu da budu u formi studija uticaja na životnu sredinu, lokalnu zajednicu i/ili uticaja saobraćaja. Finansijska procena će svakako biti potrebna da bi se osiguralo da predlozi budu zasnovani na stvarnim ekonomskim postavkama. Projekte takođe treba razmotriti u odnosu na:

- Ekonomske i finansijske parametre - uz pomoć cost-benefit analize i projekcije prometa (cash-flow),
- Odgovarajuću realizaciju projekta - da li će to biti partnerstvo, developer, zajedničko ulaganje (joint-venture) ili investicioni fond (trust) i
- Odgovornosti upravljanja i održavanja, pogotovu otvorenih prostora i zajedničkih prilaza.

OKVIR ZA IZGRADNJU ili GENERALNI PLAN je verovatni ishod ove faze, koji je još uvek u nacrtu, sve dok ne budu razrađeni detaljni predlozi, ali se on može obogatiti detaljnijim smernicama za oblikovanje i specifičnim idejama za pojedinačna rešenja. Ovaj paket može činiti osnovu za razgovore sa planerskim zvaničnicima kao predlog za sprovođenje ili sporazuma o izgradnji.

Potom će uslediti period revizije unutar projektnog tima, naručilaca i javnosti pošto reakcija lokalne zajednice bude podstaknuta izložbama, radionicama i, po potrebi, tematskim sastancima.

St. John's Village, Wolverhampton

Centar Bratislave, Slovačka

Literatura

Projektni zadatak za (urbanističko) planiranje

- *DETR* and *CABE* (2000) *By Design: Urban Design in the Planning System* (Urbanističko planiranje u sistemu planiranja)
- *DETR* (1998) *Planning and Development Briefs: A guide to better practice* (Projektni zadaci za planiranje i izgradnju: Vodič za bolja rešenja)
- *Duany Plater-Zyberk & Company* (1997) *The Technique of Town Planning* (Tehnika urbanističkog planiranja)
- *Hulme Regeneration Ltd.* (1994) *'Rebuilding the City: A Guide to Development in Hulme'* (Obnova grada: Vodič za izgradnju u mestu Hulme) daje ugledni primer smernica za planiranje
- *Krieger, A (Ed.)* (1991) *Towns and Town Making Principles* (Gradovi i principi stvaranja gradova), New York, Rizzoli
- *Tibbalds Monro for Wimpey Homes* (1995) *The Urban Village Design Codes: West Silvertown Urban Village* (Kodeks planiranja urbanog sela: urbano selo West Silvertown)
- *Urban Design Quarterly* (1994) *'Urban Design Briefing'* (Projektni zadatak za (urbanističko) planiranje), specijalno izdanje br. 51, jul
- *Western Australian Planning Commission* (1997) *Liveable Neighbourhoods: Community design code* (Susedstva u kojima je moguće živeti: Kodeks planiranja lokalne zajednice)

Uporedo sa povećanjem detaljnosti projekata određuju se se i prioriteta za kratkoročnu, srednjoročnu i dugoročnu primenu. Oni se mogu formalizovati u **AKCIONI PLAN** ili postati deo revidiranog Plana za primenu rešenja, sa detaljnim projektom i studijama podobnosti usmerenim na prioritete deonice celokupnog projekta – ciljanjem na realistične ideje koje pomažu lokalnim zajednicama da ispune viziju svoje budućnosti. Predlozi Generalnog plana dobijaju dodatno određenje korišćenjem sektorskih planova (na primer, „razdvajanje“ saobraćajnica, oblikovanje predela i oblikovanje zgrada) i trodimenzionalne predstave perspektiva, kompjuterskih modela, maketa i aksonometrija, već prema prilici.

Kako se plan pomera prema pre-arhitekturi pažnja se posvećuje tome kako pojedini elementi (često nastali kod različitih developera i njihovih konsultanata) mogu da funkcionišu zajedno kako bi se osigurao pozitivan odnos zgrada i javnog prostora. Ključni proizvodi ove faze su priprema smernica za detaljno projektovanje u narednim fazama. Oni će verovatno biti uobličene kao **Vodič / Pravilnik za projektovanje** ili **Sažeta uputstva za izgradnju** koja mogu da budu čvršće postavljena u okviru konačnog **Generalnog plana**. Uputstva za projektovanje uspostavljaju bitna načela i smernice ili kriterijume za sprovođenje, dok su propisi zbir zahteva za dimenzionisanje blokova i parcela, ulica, trgova, zgrada i prilaza. Sažeta uputstva za izgradnju su pojedinačni lokacijski uslovi, spoj važeće politike planiranja i urbanističkih parametara, ponekad vezana za proces javnog nadmetanja.

Dokumenti koji predstavljaju projektni zadatak za urbani dizajn mogu se korisno urediti na osnovu sledećih kriterijuma:

- Specifične smernice za projektovanje i izgradnju na određenoj lokaciji,
- Specifične smernice za glavne javne prostore kao što su ulice, pešačke staze, parkovi, vrtovi i priobalja,
- Polazne smernice za trodimenzionalne elemente projekta kao što su poprečni preseci ulica i zgrada, uglovi i uređenje parkirališta i
- Polazne smernice za detaljne komponente javnog prostora kao što su oblikovanje podloge, ulični mobilijar, signalizacija (razne oznake) i rasveta.

Na detalje utiču i mehanizmi isporuke, kao i program primene. Oni se razmatraju od samog početka, ali se u ovoj fazi potvrđuju, posebno pojašnjavanjem:

- Upravljanja javnim područjima kroz inicijative kao što su agencije lokalne zajednice, lokalna partnerstva i direkcije - upravljanje i nadzor nad javnim područjima kao što su trgovi, parkovi i dečja igrališta su ključni za očuvanje fizičkog i društvenog kvaliteta životne sredine, te će ovo biti predmet detaljnih razgovora sa lokalnom vlašću i grupama i udruženjima građana,
- Uređenja i održavanje ulica, trgova i parkova i
- Upravljanje kvalitetom kroz obaveze, nagodbe i druge pravne i finansijske sporazume i ugovore.

6.6 PETA FAZA – PRAĆENJE

Newcastle - upon - Tyne
(autor: Ralph Erskine)

Kada se postigne dogovor oko detaljnih projekata potvrđivanje Ugovora oko primene i upravljanja treba da bude usmereno naročito na:

- Program sprovođenja da bi se osigurao niz različitih aspekata realizacije projekta, odabir lokacija i oblici smeštaja - ovo će takođe olakšati pribavljanje pristupačnih stanova, samogradnju i ostvarenje nove izgradnje od strane niza developera i njihovih projektantskih timova, od malih lokalnih graditelja do regionalnih ili nacionalnih društava i agencija,
- Upravljanje prodajom lokacija kako bi se osigurao dosledan kvalitet oblikovanja i
- Uspostavljanje visokokvalitetnog režima upravljanja i održavanja, naročito u javnom domenu, po završetku projekta.

Zvanično usvajanje Generalnog plana ili projektnih zadataka kao **Dopunskih uputstava za planiranje** obezbeđuje njihovu ozbiljnost kada dođe do praćenja i kontrole projekta. Napori koji se ulažu u **promociju i marketing** pomažu da se održi **prisustvo** lokalne zajednice i pobudi zanimanje medija i developera.

Formalizovanje **Protokola o proveri projekta** osigurava da skup naručilaca „drži projekat na oku“ kad je reč o očuvanju kvaliteta u skladu sa ciljevima projekta. Može se pokazati prikladnim da se autor Master plana zadrži u ulozi konsultanta kada naručilac razmatra izgradnju na pojedinačnim parcelama ili celokupnog projekta po fazama. Diskusije posvećene reviziji projekta, koje se organizuju od samog početka, koje okupljaju višedisciplinarnu stručnjake i predstavnike lokalne zajednice, mogu da osiguraju da svi učesnici slede isti pravac. Primena projekta prati se u odnosu na namere Master plana, projektne uslove, opšte ciljeve, dogovorene konkretne rezultate i posebne ciljeve. Sledi ažuriranje postupaka da bi projekti ostali usaglašeni. Prilikom primene pojedinačnih projekata povremeno se sprovode preispitivanja, kroz poređenje sa najboljim primerima i uz korišćenje ovog Priručnika kao jednog od uporišta.

BIBLIOGRAFIJA

Cathedral Square, Manchester

1 OSNOVE

- Alexander et al (1977): A Pattern Language, New York Oxford University Press
Bentley, I (et al) (1985) Responsive Environments, Architectural Press
Colquhoun, I (1995) Urban Regeneration
DETR and CABE (2000) By Design: Urban Design in the Planning System: Towards Better Practice
DETR (2000) Planning Policy Guidance Note 3: Housing
English Partnerships (1996) Time for Design
English Partnerships / Urban Villages Forum (1998) Making Places
English Partnerships (1998) Time for Design II
English Partnerships (1999) Space for Growth
Housing Corporation (1998) Scheme Development Standards
Housing Corporation/DETR (1999) Housing Quality Indicators
Jacobs, J (1961) The Death and Life of Great American Cities, New York, Random House.
Katz, P (Ed.) (1994) The New Urbanism: Towards an Architecture of Community, McGraw-Hill, Inc.
Krieger, A (Ed.) (1991) Towns and Town Making Principles, New York, Rizzoli
Rogers, R (1997) Cities for a Small Planet, Faber and Faber
Rudlin, D. and Falk, N. (1999) Building the 21st Century Home: The Sustainable Urban Neighbourhood, Architectural Press
Sucher, D (1995) City Comforts: How to Build and Urban Village, City Comforts Press
The Coalfields Task Force (1998) Making the Difference: A new start for England's coalfield communities (The Coalfields Task Force report)
Tibbalds, F (1992) Making People-Friendly Towns, Longman
Urban Task Force (1999) Towards an Urban Renaissance, E & FN Spon (Final Report of the Urban Task Force)
Urban Villages Group (1992 and 1998) Urban Villages

2 UVAŽAVANJE KONTEKSTA

- Alexander, C. (et al) (1987): A New Theory of Urban Design, Oxford University Press
Cullen, G (1961) Townscape, London, Architectural Press
Lynch, K. and Hack, G. (1984) Site Planning, MIT Press
Rowe, C and Koetter, F (1978) Collage City, Cambridge, Mass., MIT Press.
Thomas, R. (Ed.) (1999) Environmental Design: An Introduction for Architecture and Engineers, E&FN Spon

3 URBANA STRUKTURA

- Barton, H, Davis, G, Guise, R (1995) Sustainable Settlements: A Guide for Planners, Designers and Developers, University of the West of England and the Local Government Management Board
Baulch, J (1993) Towards 'Good' Mixed-Use Districts, MA Thesis (unpublished), JCUD, Oxford Brookes University
Coupland, A. (Ed.) (1997) Reclaiming the City, E & FN Spon
DETR (1997) The Use of Density in Land Use Planning, Llewelyn-Davies
Dept. of Tourism, Small Business and Industry (1996) Mixed Use Developments: New Designs for New Livelihoods, Queensland Government
DTI and DETR (1998) Planning for Passive Solar Design
DTI (1999) Photovoltaics in Buildings: A design guide
Derek Lovejoy Partnership (1997) Spons Landscape Handbook
Elkin, T (et al) (1991) Reviving the City, London, Friends of the Earth
Gehl, J. (1987) Life Between Buildings, New York, Van Nostrand Reinhold Company
Lang, J. (1994) Urban Design: The American Experience, New York, Van Nostrand Reinhold
Llewelyn-Davies (et al) for LPAC (1997) Sustainable Residential Quality: New Approaches to Urban Living
Llewelyn-Davies for LPAC, DETR, GOL, LAT and HC (2000) Sustainable Residential Quality: Exploring the Housing Potential of Large Sites
Lynch, K (1981) A Theory of Good City Form, MIT Press
Moughtin, C. (1996) Urban Design: Green Dimensions
Rowley for RICS (1996) Mixed Use Development: 'Concept and Reality'
Thomas, R. (1996) Environmental Design, Spons
Whyte, W. (1980) The Social Life of Small Urban Spaces, The Conservation Foundation, Washington DC

4 USPOSTAVLJANJE VEZA

- Alan Baxter & Associates for DETR (1998) Places, Streets and Movement: A companion guide to Design Bulletin 32 Residential Roads and footpaths
Anderson, S. (ed.) (1978) On Streets, The Institute for Architectural Studies, MIT Press.
Appleyard, D (1981) Liveable Streets, Berkeley, University of California Press.
Calthorpe, P (1993) The Next American Metropolis, New York, Princeton Architectural Press.
Hass-Klau, C. (et al) (1992) Civilised Streets: A Guide to Traffic Calming, Environmental and Transport Planning, Brighton
Hillier, B (1996) Space is the Machine, Cambridge, Cambridge University Press.
Hillier et al (1992) "Look Back to London", in Architects Journal (April), 195, 15, 42-46
Jacobs, A. (1993) Great Streets, Massachusetts, MIT Press
Pharaoh, T (1992) Less Traffic, Better Towns, Friends of The Earth
Scottish Environmental Protection Agency (1997) A Guide to Sustainable Urban Drainage

BIBLIOGRAFIJA

5 DETALJI MESTA

Appleyard, D (1979) *The Conservation of European Cities*
Austin (et al) (1988) *Adaptive Reuse*, Van Nostrand Reinhold
Darley, G and Hall, P (1991) *Tomorrow's New Communities*
Joseph Rowntree Foundation (1997) *Designing Lifetime Homes*
Moudon, A V (1986) *Built for Change: Neighbourhood Architecture in San Francisco*, MIT Press
National Housing Federation and Home Housing Trust (1998) *Accommodating Diversity: Housing design in a multicultural society*
Scottish Enterprise (1997) *Streets Ahead*
Siksna, A (1997) "The Effects of Block Size and Form in North American and Australian City Centres", in *Urban Morphology (Journal of the International Seminar on Urban Form)*, 1, 19-33

6 IMPLEMENTACIJA I REALIZACIJA

Department of Environment (1988) *Creating Development Trusts: Good Practice in Regeneration*
Department of Environment (1996) *Consultation Note on Planning Policy Guidance Note 1*
Devon County Council and Pharoah, T. (1992) *Traffic Calming Guidelines*
Duany Plater-Zyberk & Co. (1997) *The Technique of Town Planning*
Essex County Council (1973) *The Essex Design Guide for Residential Areas*
Essex Planning Officers Association (1997) *The Essex Design Guide for Residential and Mixed Use Area*
Hayward, R. (1993) *Rationales and the Practice of Everyday Urban Design in 'Making Better Places - Urban Design Now'* (Eds. Hayward, R. and McGlynn, S.)
Hulme Regeneration Limited and Manchester City Council (1997) *A Guide to Development*
Manchester City Council (1996) *A Guide to Development in Manchester*
Mayo, E. et al (1997) "Taking power: an agenda for community economic renewal", New Economic Foundation
Urban Design Group (1998) "Involving Local Communities in Urban Design - Promoting Good Practice" (a special report provided in the *Urban Design Quarterly*, Issue 67, July)
Urban Villages Group (1998) *Economics of Urban Villages*
Western Australia Planning Commission (1997) *Livable Neighbourhoods: Community Design Code*

INDEKS POJMOVA

A					
Aktiviranje uličnih frontova	89	Kretanje	28, 34, 35	Ulica	36, 75
B		analiza	28	mobilijar	102
Bede Island North, Leicester	70	okvirno rešenje	34	tipovi mreža	38
Belfast, Generalni plan za Laganside	45	procena	35	mreža	36
Bezbednost	106	Kuće za promene, Hulme	49	pešačko okruženje	71
Biciklistički saobraćaj	71	Kućišta za opremu	82	tipovi	75
okruženje	73	L		Umetnost u javnom prostoru	103
staze	73	Liverpool, Koncertni trg		Urbani reper	61
ostave (parkiranje)	73	(Concert Square)	87	Usporavanje saobraćaja	77
bezbednost	73	Lokalni identitet	91, 101	V	
Biodiverzitet	58	Lokalna zajednica	20	Velika kutija	43
Birmingham – Unutrašnji prsten	38	M		Vetar	52
Birmingham – Strategija (urbanističkog)		Meeting House Square,		Vijadukt Bastille, Pariz	72
planiranja grada	63	Temple Bar, Dublin	101	Vizija	31
Blok	58, 64	Mesto	22	Vizure	62
i biodiverzitet	58	Mešane funkcije	39, 96	Voda	51
unutrašnja fleksibilnost	66	Mikroklimat	59	W	
zatvorenost	64	N		Waltham Forest Housing Action Trust	83
oblik	65	Newcastle Quayside	105	Z	
veličina	65	Nieuwland, Amersfoort, Holandija	51	Zemljište	51
zatvoreni	64	O		Zgrada (veličina i razmera)	95
Bogatstvo	91	Okruženje javnog prostora	88	dubina	94
Bracknell – Obnova centra grada	21	Osobe sa posebnim potrebama	97	visina	93
Brandon Groves, South Ockenden	59	Otpad	52	širina	95
Braunfild (brownfield) lokacija	25	Otvoreni prostori	54, 55, 57	Znaci	104
Broughton Atterbury, Milton Keynes	44	javni pristup	57	Ž	
C		mreže	57	Železnica i laka šinska vozila	74
Calls i Riverside - Planski okvir	37	tipologija	55	Živi svet	57
Centri	42	P		Žižne tačke	62
D		Parcele	65		
Društveni prostori	99	Park	56		
E		Parking	78		
Ecolonia	26	Pešaci	71		
Edinburgh, Projekat gradske šume		Pešačko susedstvo	35		
u naselju Craigmillar	60	Pešačke staze	71		
Ekologija	57	Piggeries, Frome	29		
Ekološki aspekti	27	Poundbury, Dorset	79		
Energetska efikasnost i izvori energije	50	Povlačenje građevinske linije	88		
F		Pozitivan javni prostor	86		
Fasada	90	Predgrađa	47		
Fleksibilnost	97	Prelazne zone	45		
G		Prilagodljivost	97		
Glasgow, Rekonstrukcija ulice Crown, The		Principi urbanog dizajna	14		
Gorbals	68	Prirodni resursi	25		
Glasgow, Domovi za budućnost	95	Projektovanje za sunčevu energiju	50		
Gradski pejzaž	53	R			
Građevinska i regulaciona linija	88	Rasveta	104		
Greenwich Millenium Village	107	Ravenscraig, Generalni plan	23		
Gustina	46	S			
H		Saobraćajna povezanost	28, 34, 68		
Hundertwasser Haus i Kunsthaus, Beč	92	Snabdevanje i opsluživanje	81, 82		
I		Smithfield Buildings, Manchester	42		
Infrastruktura	82	Sowerby Bridge	98		
Ivična gradnja	43	Stambeno - nestambeno	96		
Izvodljivost	30	Standardi parkiranja	81		
J		Š			
Javni prevoz	74	Šume	60		
Javni prostor	99	T			
Jedinice susedstva	40	Topografija	58		
K		Trasiranje	76		
Kapije	62	U			
Karakter područja, osobenost	40, 24	Uglovi	94		
		Ukrštanja	77		